

อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา

หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี

อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา

ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี

อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา

หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ทรงนิพนธ์

สดใส ขันติวรพงศ์
แปล รวบรวมและเรียบเรียง

อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา

โดย หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี

ISBN 974-87078-1-4

วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๒

พิมพ์ที่
ห้างหุ้นส่วนจำกัด เม็ดทรายพริ้นติ้ง
๕๙๔/๕๐ ถนนจรัลสนิทวงศ์ แขวงอรุณอมรินทร์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๑

ราคา ๑๐๐ บาท

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วยเรื่องที่เขียนไว้เก่าบ้าง ใหม่บ้างที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษบ้าง ไทยบ้าง ส่วนใหญ่เป็นเอกสารสัมมนาเสนอที่วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี และวิทยาลัยครูภูเก็ต เมื่อสัมมนากันตอนเมื่อต้นปี พ.ศ.๒๕๒๗ หลักการสำคัญมุ่งจะเสนอ **หลักฐานเดิม** มากกว่าเสนอข้อเขียนที่ท่านเกจิอาจารย์ต่างๆ ทำไว้

อาจารย์สดใจ ขันติวรพงศ์ แห่งวิทยาลัยครูสงขลา เป็นบรรณาธิการรวมเรื่องเหล่านี้ ตลอดทั้งแปลบ้างและเรียบเรียงเรื่องของข้าพเจ้าให้ประติดประต่อกัน นอกจากนั้นท่านที่แปลเอกสารเดิมมี **คุณธรรมทาส พานิช** แห่งไชยา **ดร. ประเสริฐ วิทยารัฐ** แห่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร กรุงเทพฯ) **ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์** และ **อาจารย์ นฤมล ศรีกิจการ** แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ส่วนที่ท่านผู้ใดแปลบทไหนบ้างมีบอกอยู่ในสารบาญแล้ว

ข้าพเจ้าขอขอบคุณทุกท่านที่ร่วมทำหนังสือเล่มนี้ ไม่เคยคิดว่าเรื่องศรีวิชัยจะทำคนเดียวได้ จึงดีใจที่ได้เพื่อนร่วมงานอย่างนี้ ในเมื่อส่วนใหญ่เป็นชาวปักษ์ใต้ ซึ่งเป็นเจ้าของเรื่องศรีวิชัยโดยตรง.

ม.จ.จ.

คำแถลงเกี่ยวกับการจัดพิมพ์

(ในการพิมพ์ครั้งที่สอง)

ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะจัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองไชยา เพื่อให้ผู้สนใจได้ซื้อหามาอ่านได้สะดวก ประเดิมจัดพิมพ์เรื่องของ **อาจารย์ธรรมทาส พานิช** คือ **ไชยา ที่ตั้งนครหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย** ไปแล้วเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้โดยการสนับสนุนของท่านเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยา เพื่อให้หนังสือเหล่านี้มีไว้เป็นของชำร่วยแก่ผู้บริจาคเงินบำรุงวัดพระบรมธาตุไชยาตลอดไป

หนังสือเล่มนี้เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าจะจัดพิมพ์ไว้เผยแพร่ที่วัดพระบรมธาตุไชยา ข้าพเจ้าจึงได้ติดต่อไปที่ **ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี** ผู้ทรงนิพนธ์ต้นฉบับและทรงอนุญาตให้ข้าพเจ้าจัดพิมพ์ขึ้นในครั้งแรก ท่านได้มีหนังสืออนุญาตเป็นลายพระหัตถ์ในการพิมพ์ครั้งที่สองได้เพื่อการกุศล หลังจากนั้นอีกประมาณ 1 เดือนท่านก็ถึงชีพิตักษัย จึงได้ระงับการจัดพิมพ์ไว้ระยะหนึ่ง จนกระทั่งได้ติดต่อไปที่**อาจารย์สดใส ขันติวรพงศ์** แห่งวิทยาลัยฝึกหัดครูสงขลา ผู้เป็นบรรณาธิการรวบรวมเรื่องนี้ในการจัดพิมพ์ครั้งแรก ท่านก็สนับสนุนให้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อจะได้เป็นหนังสือที่แพร่หลาย

ท่านเจ้าคุณ **พระศรีธรรมเมธี** เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยา ซึ่งมีนโยบายในการเผยแพร่ประวัติศาสตร์เมืองไชยาเช่นกัน ท่านได้จัดหาต้นฉบับให้และคิดว่าควรพิมพ์ในรูปแบบเดิม จึงได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นรอบที่สอง ผู้ที่รับหนังสือนี้ไปเท่ากับไปทำบุญบำรุงวัดพระบรมธาตุไชยาอีกโสตหนึ่งด้วย

อรุณ เวชสุวรรณ

๑ กันยายน ๒๕๓๙

คำแถลงเกี่ยวกับการจัดพิมพ์

(ในการพิมพ์ครั้งแรก)

ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี ได้ประทานต้นฉบับเรื่อง **อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา** ให้สำนักพิมพ์ **อรุณวิทยา** ของข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์ หลังจากที่สำนักพิมพ์นี้ได้พิมพ์เรื่อง **แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน** ของ **ท่านพุทธทาสภิกขุ** ขึ้นเป็นรอบที่ 2 เมื่อไม่นานมานี้

สำหรับข้าพเจ้าเองนั้น เคยวิ่งเต้นให้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์สมัยศรีวิชัยของ **อาจารย์ธรรมทาส พานิช** เช่น **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัย, พนม ทวาราวดีศรีวิชัย, พระแก้วมรกตของไทย** ให้เป็นที่แพร่หลายทางสำนักพิมพ์แพร่พิทยา วังบูรพา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๙ จนกระทั่งผู้จัดการสำนักพิมพ์นั้นถึงแก่กรรมไป จึงได้งดพิมพ์ ทั้งยังได้เขียนบทความเกี่ยวกับศรีวิชัยง่ายๆ เบาๆ ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน รายเดือนมาหลายฉบับ บทความนั้นรวมพิมพ์ไว้ในหนังสือ **เรื่องน่ารู้บนแผ่นดินไทย** (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๖ พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ.๒๕๑๘) **สารคดีชุดเอกลักษณ์ไทย** (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๒๖ พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ.๒๕๒๘) **มรดกสยาม** (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๒๑ พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ.๒๕๓๐) จนขณะนี้ได้ก่อตั้งสำนักพิมพ์เล็กๆ ขึ้นมาเอง ก็ยังได้จัดพิมพ์เรื่อง **แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน** อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศรีวิชัย ของ **ท่านพุทธทาสภิกขุ** ขึ้นมาอีก ทั้งๆ ที่หนังสือประเภทนี้ขายยาก ตลาดไม่ต้องการมากนัก แต่ก็ด้วยความรักในวิชาการด้านนี้จึงได้จัดพิมพ์ขึ้นเผยแพร่ตามลำดับ

ท่านจันทร์ ทรงเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นผู้สนใจประวัติศาสตร์สมัยศรีวิชัยมาโดยตลอด และเห็นว่าเป็นคนปักษ์ใต้ จึงทรงประทานต้นฉบับหนังสือเล่มนี้ให้จัดพิมพ์ ข้าพเจ้าต้องขอบพระทัยต่อท่านไว้ ณ ที่นี้ และขอขอบพระคุณผู้ที่มีพระคุณผู้ที่มีอุปการะคุณสนับสนุนสำนักพิมพ์เล็กๆ ด้วยการซื้อหนังสือเล่มนี้ทุกๆ ท่าน.

อรุณ เวชสุวรรณ

๑ กันยายน ๒๕๓๐

สำนักพิมพ์อรุณวิทยา
๖๙/๔๕ ซอยพงษ์ดำริ ๓
ถนนงามวงศ์วาน
กรุงเทพฯ ๑๐๒๑๐
โทร. ๕๘๙-๑๔๙๕
โทรสาร.๙๕๓-๓๖๒๘

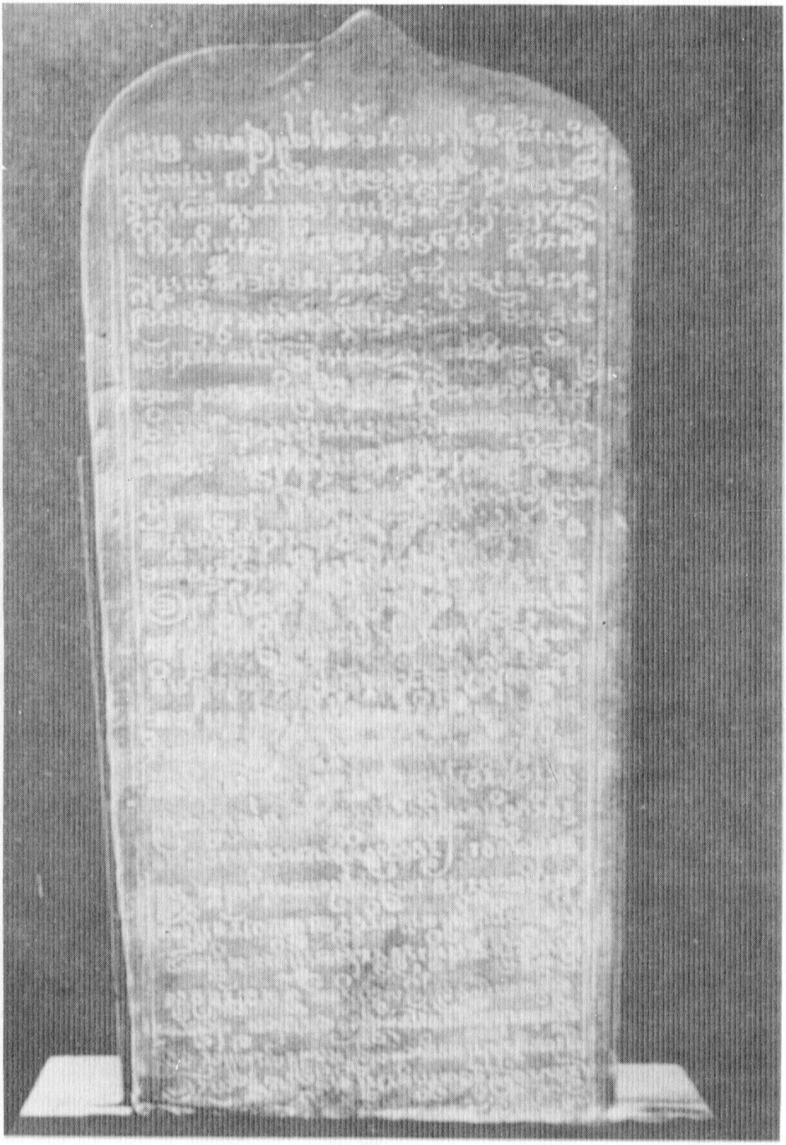
สารบาญ

พระบรมธาตุไชยา

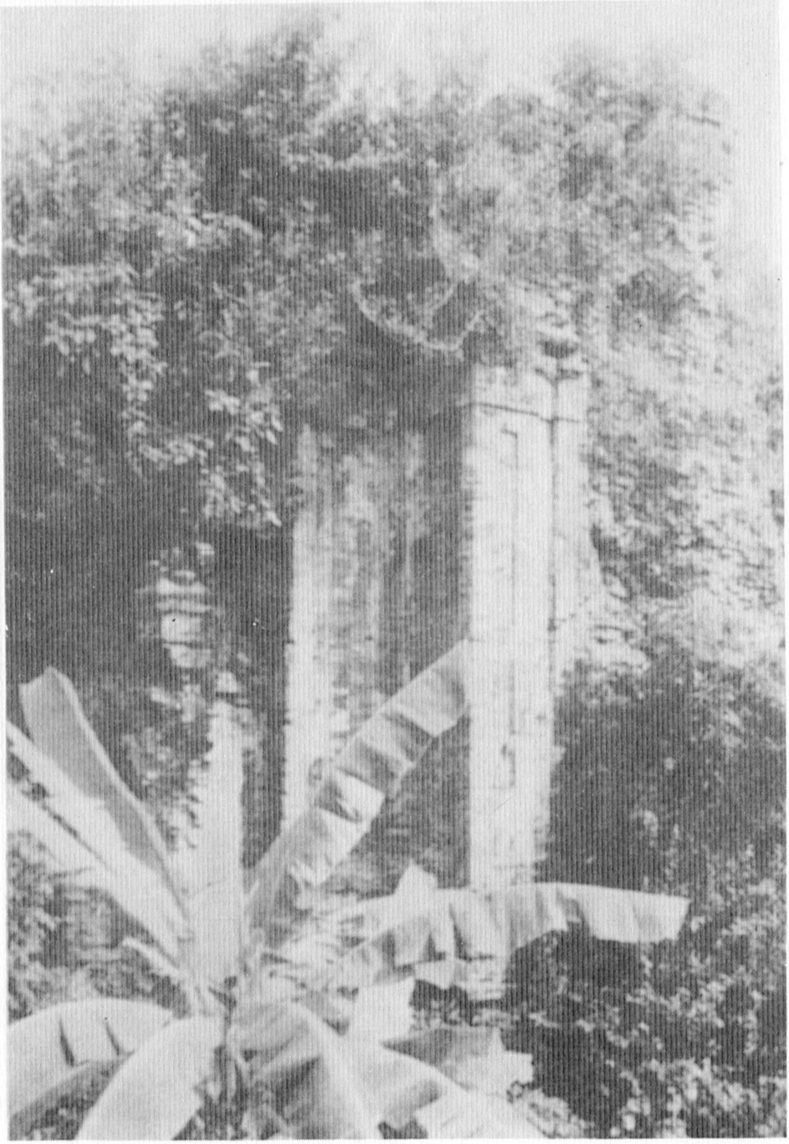

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร
ศิลปสมัยศรีวิชัย พบที่ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จารึกหลักที่ 23

เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสมัยศรีวิชัย

เจดีย์วัดแก้ว

โบราณสถานสมัยศรีวิชัยที่ไชยา

(ภาพถ่ายก่อนบูรณะ)

ระฆังจีน

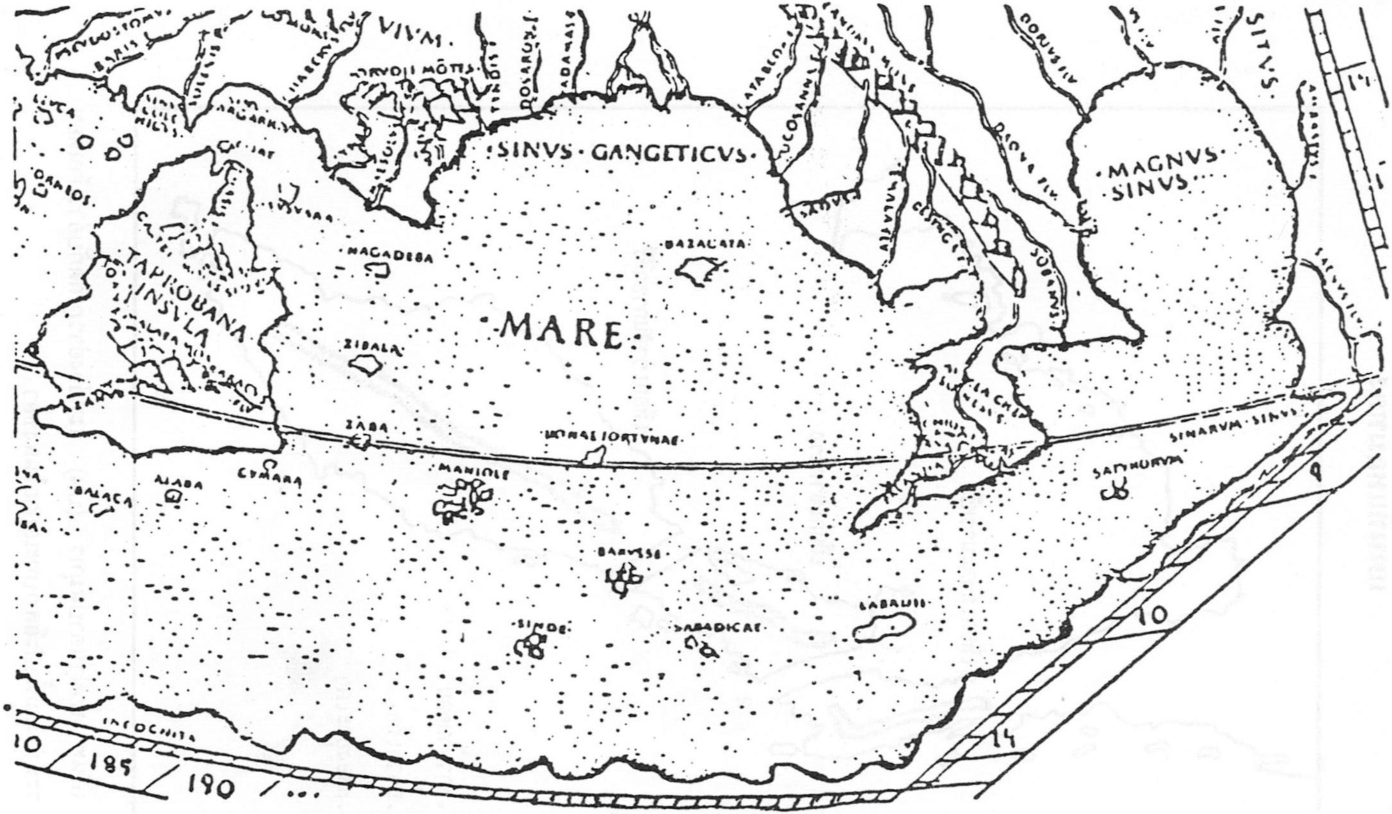
มีอักษรระบุว่าสร้างในสมัยราชวงศ์ถัง
กษัตริย์จีนส่งมายังอาณาจักรศรีวิชัย
ปัจจุบันระฆังนี้ยังอยู่ที่ไชยา

พุทธรูปสมัยทวาราวดี พบที่ไชยา

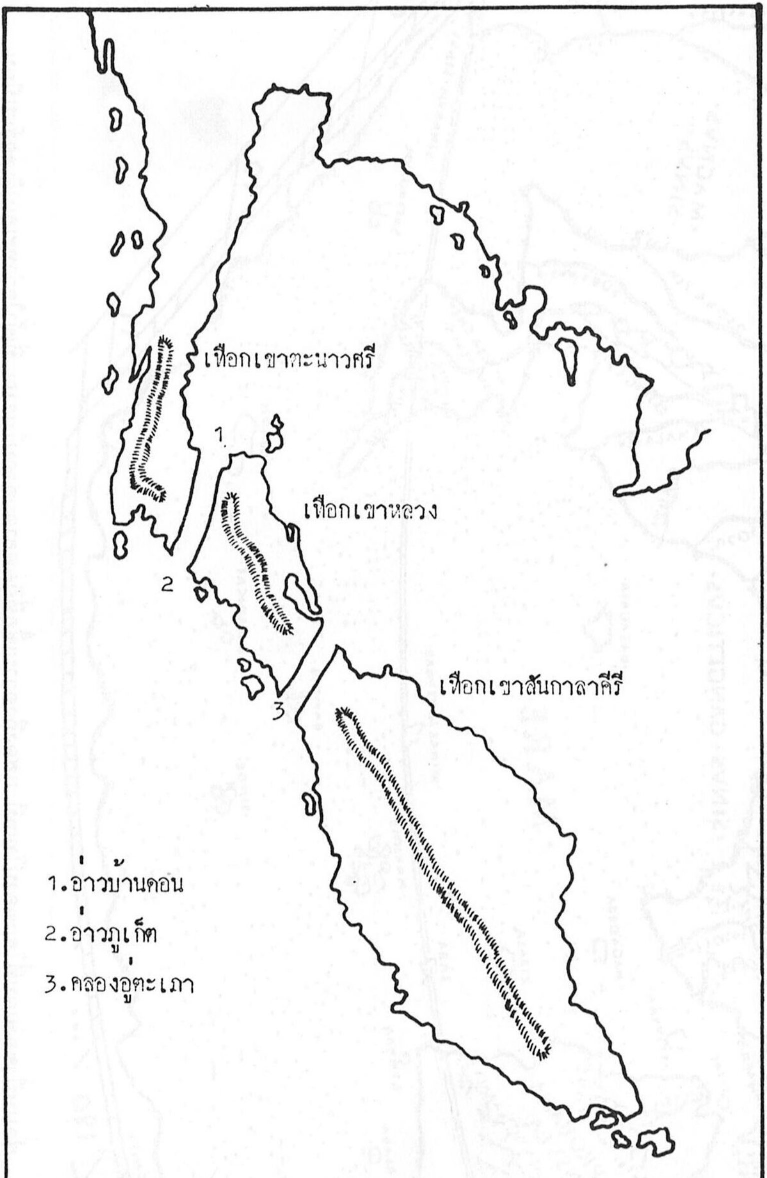

พระนาคปรกสำริด พบที่ใกล้วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

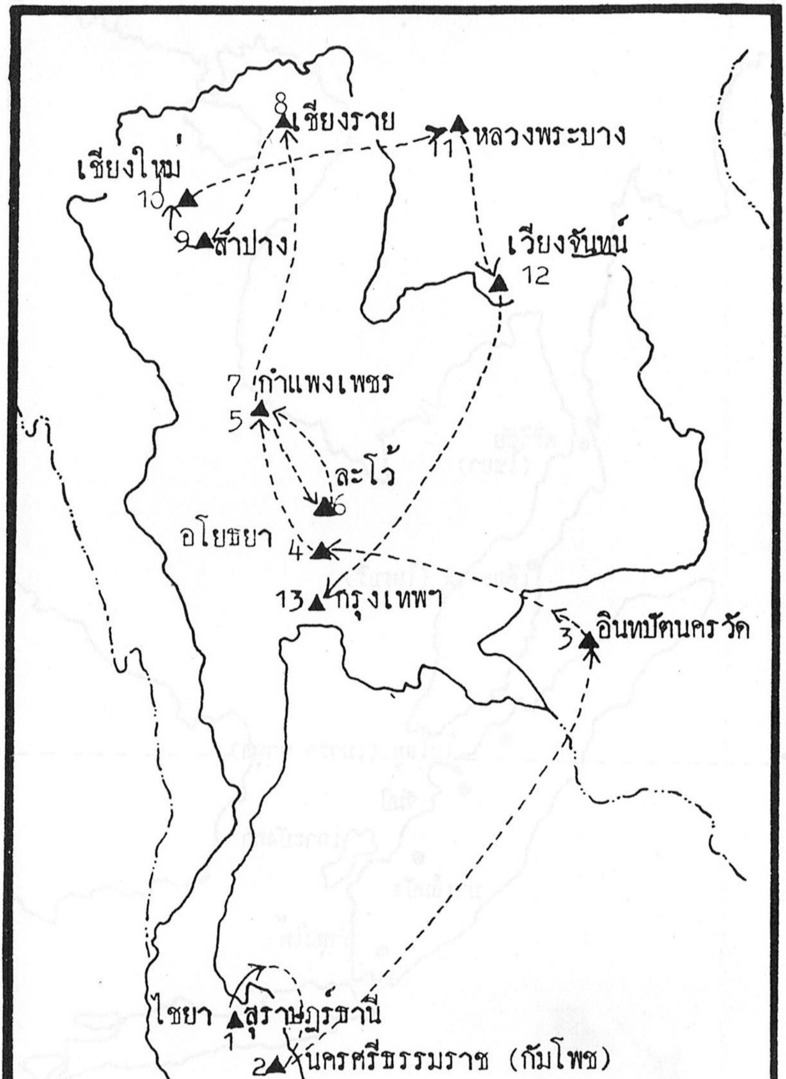

ส่วนหนึ่งของแผนที่โลกของปโทเลมี แสดงถึงความเชื่อที่ผิดพลาดของคนโบราณ ที่เข้าใจว่าทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเป็นทะเลภายในที่ใหญ่มาก (MARE) กว้างใหญ่กว่าที่เป็นจริง ล้อมรอบด้วยทวีปเอเชีย ทางด้านเหนือและตะวันออก ทางด้านใต้ติดต่อกับแผ่นดินที่ไม่มีใครรู้จัก ส่วนทางด้านตะวันตกติดต่อกับชายฝั่งตะวันออกของทวีปอาฟริกา

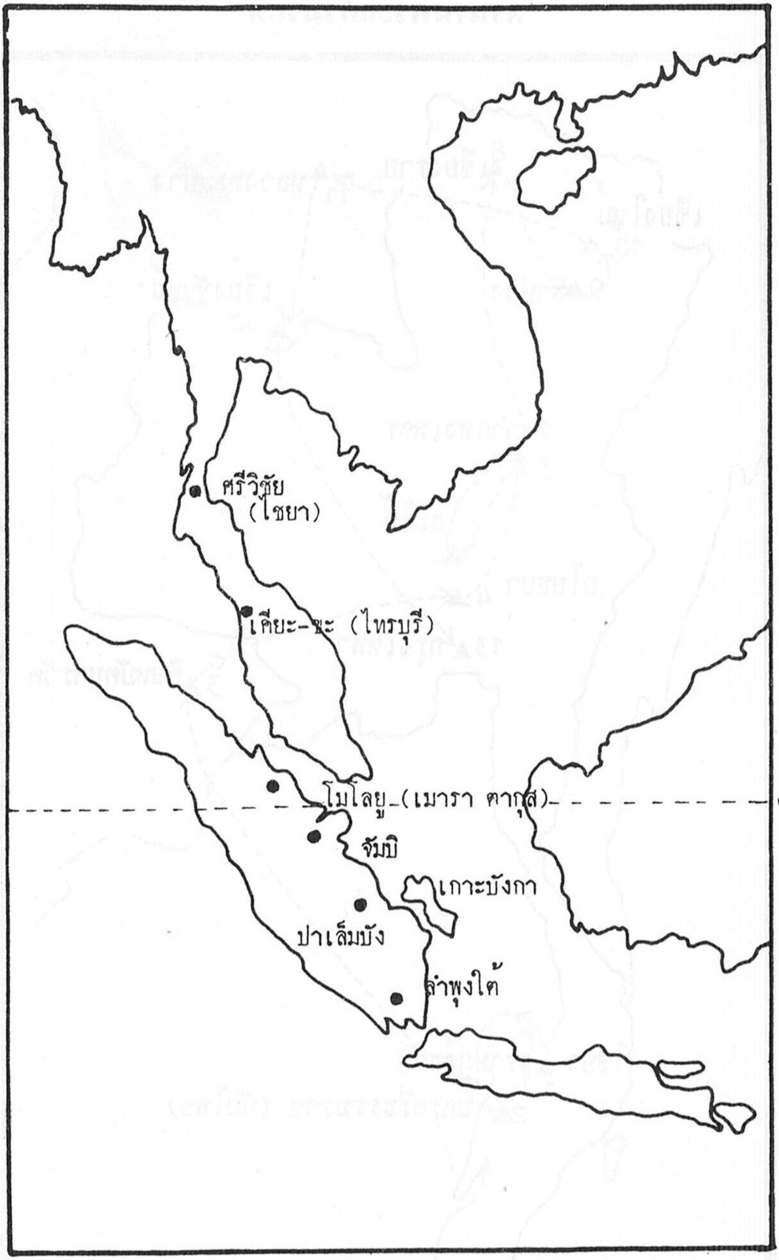
แผนที่แหลมทอง

เส้นทางน้ำผ่านคาบสมุทร (บน) ระหว่างอ่าวภูเก็ตกับอ่าวบ้านดอน (ล่าง) ระหว่างแม่น้ำปะลิสกับทะเลภายในสงขลา

การเดินทางของพระแก้วมรกต

แผนที่แสดงสถานที่พบจารึก

เรื่องหมายเลข ๑

ก่อนสมัยศรีวิชัย

ที่ตั้งของแหลมทอง ตามภูมิศาสตร์ปโทเลมี
พุทธศตวรรษที่ ๗[๑]

แหลมทอง เป็นส่วนหนึ่งของศรีวิชัย แต่ในระยะห้าสิบหรือหกสิบปีมานี้ นักปราชญ์ก็มะลอหลายท่านได้ทำให้เรื่องราวของศรีวิชัยกลายเป็นเรื่องยุ่งยาก มีปัญหามากมาย ซึ่งข้าพเจ้าต้องการจะแก้ปมอันนั้น จริงอยู่ใคร ๆ ก็รู้ว่าแหลมทองตั้งอยู่ที่ไหน ใคร ๆ ที่สนใจด้านนี้คงจะเคยได้ยินชื่อแหลมทอง ซึ่งเป็นชื่อหนังสือของศาสตราจารย์พอล วีทลีย์ แต่ข้าพเจ้ายังสงสัยว่าคงจะมีใครสักกี่คนเคยได้ยินชื่อแหลมทองของปโทเลมี (ภาษาลาติน AUREA KHERSONESUS หรือภาษากรีก KHRYSE KHERSONESOS) และศาสตราจารย์วีทลีย์นั้นก็หาได้กำหนดที่ตั้งแหลมทอง ณ ที่ที่ปโทเลมีนักภูมิศาสตร์ชาวโรมันในพุทธศตวรรษที่ ๗ กำหนดแหลมทองของท่านไม่ นี่คือปัญหาของแหลมทองซึ่งเป็นปัญหาพื้น ๆ ที่ข้าพเจ้าไม่เต็มใจที่จะเรียกว่าเป็นปัญหาด้วยซ้ำไป

ปโทเลมีเขียนหนังสือภูมิศาสตร์ขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๗ และต่อมาในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มาโค โปโล นักเดินเรือชาวเวนิส ได้เดินทางจากประเทศจีนไปยังตะวันออกกลาง โดยผ่านดินแดนเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ และต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นั้นเอง ที่มาโค โปโล ได้บอกจดเรื่อง

---

๑ รศ.ดร. ประเสริฐ วิทยารัฐ และ สดใส ขันติวรพงศ์ แปลจากพระนิพนธ์ภาษาอังกฤษ เสนอ ณ ที่สัมมนาประวัติศาสตร์ถลาง จ. ภูเก็ต เมื่อ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๗

ราวการเดินทางของเขา ขณะที่ตัวเองเป็นนักโทษอยู่ในคุก แม้มีชีวิตอยู่ในช่วงที่ห่างกันเป็นพันปี แต่ทั้งปโทเลมี และ มาโค โปโล ก็เป็นดาวดวงเด่นอยู่ในประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์ของโลกตะวันตก ได้มีการโต้แย้งกันมานานเกี่ยวกับข้อเขียนของนักภูมิศาสตร์และนักเดินเรือคู่นี้ อย่างน้อยก็เถียงกันมาห้าหรือหกศตวรรษมาแล้ว พูดง่าย ๆ ว่าเถียงกันมานานกว่าข้อถกเถียงเรื่องศรีวิชัยถึงสิบเท่า แต่ก็ไม่มีอะไรยากเย็นเกี่ยวกับเรื่องทั้งสามที่พูดถึงนี้ เรื่องราวของศรีวิชัยมีอายุยืนยาวนานถึงหกศตวรรษ แต่ข้าพเจ้าจะขอเวลาไม่มากชี้แจงเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ของปโทเลมี

ภูมิศาสตร์ของปโทเลมีประกอบด้วยหนังสือ ๘ เล่ม หรือเล่มสุดท้ายอธิบายถึงแผนที่โลก และแบ่งโลกออกเป็น ๒๖ เขต แต่ละเขตมีแผนที่ประกอบ และมีแผนที่โลกรวมหนึ่งแผ่น แผนที่เหล่านี้ได้สูญหายไปหมดแล้ว เท่าที่ทราบฉบับเก่าที่สุดได้สร้างขึ้นใหม่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ตามหนังสือของปโทเลมี แต่ข้าพเจ้าเคยเห็นแผนที่ที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ใช้ชื่อตามแบบปโทเลมี เป็นที่ทราบกันดีว่าแผนที่ที่สร้างขึ้นภายหลังตั้งพันปีคลาดเคลื่อนไปจากของปโทเลมีเดิม

หนังสืออีก ๖ เล่ม ประกอบด้วยชื่อสถานที่มากกว่าแปดพันชื่อ สถานที่เหล่านี้มีตำแหน่งที่ตั้งในลักษณะของโคออร์ดิเนต คือ บอกละติจูดและลองจิจูด ตอนท้ายของหนังสือเล่มที่ ๗ มีการย่อเรื่องราวไว้ด้วย ภูมิศาสตร์ของปโทเลมี มีความคลาดเคลื่อนในแนวความคิดที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. โลกตามความเข้าใจของปโทเลมีขนาดเล็กกว่าที่เป็นจริง คือ โลกของปโทเลมีมีเพียงยุโรป อาฟริกาและเอเซียเท่านั้น คนโบราณเชื่อกัน

เช่นนี้เรื่อยมา จนกระทั่งคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ได้แล่นเรือจากปอร์ตุเกส ไปทางตะวันตกเพื่อไปอินเดีย เมื่อโคลัมบัสพบทวีปอเมริกาในตอนแรก ยังคิดว่าอเมริกาเป็นอินเดีย แต่คนพื้นเมืองที่พบมีผิวแดงไม่ใช่ผิวคล้ำ โคลัมบัสยังบังคับให้ลูกเรือบอกใคร ๆ ว่า แผ่นดินที่พบนั้นคืออินเดีย แม้เขาเองจะลังเลใจขนาดของโลกตามความคิดของปโทเลมี ภายหลังเมื่อแมกแจลแลน และกัปตันเครก ได้แล่นเรือรอบโลกแล้วจึงทราบกันว่าโลกกว้างใหญ่กว่าที่ปโทเลมีคิดไว้

๒. วีทลีย์บอกว่า องศาของปโทเลมีมีเพียง ๕ ใน ๘ ขององศาจริง ๆ ตามที่ข้าพเจ้าทราบ อันนี้ถูก คือตามภูมิศาสตร์ของปโทเลมีนั้นเส้นศูนย์สูตรจะอยู่ในแนวโดลดรัม ซึ่งเป็นเขตที่นักเดินเรือสมัยโบราณไม่กล้าเข้าใกล้ เพราะกลัวจะตกโลก แต่นี่ไม่ได้หมายความว่าละติจูดและลองจิจูดของปโทเลมีไม่มีความหมาย ที่มีประโยชน์กับเราก็คือ ละติจูด ลองจิจูดของปโทเลมีทำให้ทราบตำแหน่งตะวันออก—ตะวันตก เหนือ—ใต้ อย่างน้อยก็ได้รู้สถานที่ใดอยู่ตะวันออก ที่ใดอยู่ตะวันตก ที่ใดอยู่เหนือหรือใต้ของอะไร

๓. คนโบราณเชื่อว่าทวีปเอเชียปิดล้อมทะเล เช่นเดียวกับยุโรปและอาฟริกาปิดล้อมทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แต่ทะเลภายในของเอเซียนี้มีขนาดใหญ่กว่าทะเลเมดิเตอร์เรเนียนมาก ในหนังสือของปโทเลมี มีบันทึกของอเลกซานเดอร์ นักเดินเรือซึ่งเคยแล่นเรือจากแหลมทองไปจีน อเลกซานเดอร์ผู้นี้มีชีวิตอยู่ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๖ ต่อต้นศตวรรษที่ ๗ เท่าที่เราทราบนักเดินเรือผู้นี้เป็นชาวตะวันตกคนแรกที่ได้บันทึกการเดินทางตะวันออก แต่บันทึกของอเลกซานเดอร์ได้สูญหายไปแล้วเช่นกัน อย่างไร

ก็ตามมารีนัส แห่งเมืองไทร์ ได้อ้างข้อความสั้น ๆ จากอเลกซานเดอร์ บันทึกตัวจริงของมารีนัสก็สูญหาย แต่ปโทเลมีได้อ้างข้อความที่มารีนัสได้อ้างมาจากอเลกซานเดอร์อีกต่อหนึ่ง ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือภูมิศาสตร์เล่มที่ ๑ บันทึกของอเลกซานเดอร์เป็นหลักฐานสำคัญในงานของปโทเลมี

อเลกซานเดอร์กล่าวไว้ว่า เขาได้แล่นเรือเลียบชายฝั่งลงไปทางใต้เป็นเวลา ๒๐ วัน ถึงเมืองท่าแห่งซาไบ (ZABAI, อยู่ปลายล่างสุดของเทือกเขาอันนัม) จากจุดนี้เขาแล่นเรือต่อไปทางตะวันออก ของทิศใต้เป็นเวลานานจนถึงท่าเรือแห่งกัตติการา (KATTIGARA) ในซีนาย (SINAI, กวางตุ้งทางภาคใต้ของจีน จีนตอนเหนือเรียกซีเรส—SERES) ตามบันทึกนี้ อเลกซานเดอร์ หมายความว่า เขาได้แล่นเรือไปตามชายฝั่งของสยามและกัมพูชาไปจนถึงซาไบ แน่นอน อเลกซานเดอร์ได้เดินทางจริง ๆ เขาเดินทางขึ้นเหนือไปยังจีน แต่ถ้าไม่ใช่มารีนัสก็ปโทเลมี หรือไม่ก็ทั้งสองคนได้เปลี่ยนทิศการเดินเรือเพื่อให้เข้ากับความคิดที่ว่าเอเชียอันกว้างใหญ่ล้อมรอบทะเลภายใน ดังนั้น กัตติการาของปโทเลมีจึงอยู่ใต้แนวละติจูดของซาไบ แทนที่จะอยู่ทางเหนือ

ข้าพเจ้าขอยกรายชื่อสถานที่ที่ตั้งเรียงลงไปทางทิศใต้ตามเส้นทางเดินเรือของอเลกซานเดอร์ (คัดจากหนังสือของ พันเอกเยรินี) ดังนี้

ชื่อสถานที่	ลองจิจูด	ละติจูด
๑. แหลมเบอราไบ (CAPE BERABAI)	๑๕๙° ตะวันออก	๔° ๔๐′ เหนือ
๒. เมืองท่าตักโกลา (TAKOLA EMPORIUM)	๑๖๐° ตะวันออก	๔° ๑๕′ เหนือ

ชื่อสถานที่	ลองจิจูด	ละติจูด
๓. บาลองกา (เมืองในแผ่นดิน)	๑๖๒° ตะวันออก	๔° ๔๐′ เหนือ
(BALONGA, inland town)		
๔. กันอ่าวเพอริมูล่า	๑๖๒° ๓๐′ ตะวันออก	๔° ๔๕′ เหนือ
(HEAD OF PERIMULA GULF)		
๕. สามรัฐ	๑๖๓° ตะวันออก	๔° ๕๐′ เหนือ
(SAMARADE)		
๖. ปากราสซา	๑๖๕° ตะวันออก	๔° ๕๐′ เหนือ
(PAGRASSA)		
๗. ปากแม่น้ำโซบานา	๑๖๕° ๔๐′ ตะวันออก	๕° ๔๕′ เหนือ
(MOUTH OF SOBANA RIVER)		
๘. พิทนบาสติ	๑๖๖° ๒๐′ ตะวันออก	๔° ๔๕′ เหนือ
(PITONBASTE)		
๙. อักกราดา	๑๖๗°	๔° ๔๕′ เหนือ
(AKRADA)		
๑๐. ซาไบ	๑๖๘° ๔๐′ ตะวันออก	๔° ๑๕′ เหนือ
(ZABAI)		
๑๑. แหลมใหญ่	๑๖๙° ๓๐′ ตะวันออก	๔° ๑๕′ เหนือ
(GREAT CAPE)		
๑๒. กัตติการา		
(เมืองท่าแห่งชีนาย)	๑๗๗° ตะวันออก	๘° ๓๐′ เหนือ
(KATTIGARA, Port of Sinai)		

ชี้บอกสถานที่

๑. แหลมเบอราไบ อยู่ทางฝั่งตะวันออก จะชี้บอกในตอนหลัง

๒. เมืองท่าตักโกลา คนทั่วไปคิดว่าอยู่ฝั่งตะวันตก อาจอยู่ที่ตะกั่วป่าหรือตรัง แต่จากที่นี่ อเลกซานเดอร์แล่นเรือไปทางทิศตะวันออกหมายไปประเทศจีน เพราะฉะนั้นตักโกลาเอ็มโปเรียมหรือเมืองท่าตักโกลาจะต้องอยู่ฝั่งตะวันออก

๓. อ่าวเพอริมูล่า คือ อ่าวสยาม

๔. นาลองกา คือ อู่ทอง

๕. สามรัฐ คือ นครปฐม

๔ และ ๕ นี้ ทั้งสองแห่งมีร่องรอยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งภายหลังพัฒนาเป็นเมือง

๖. ปากราสซา และ ๗ แม่น้ำโซบานา, ปาราสซา พิทนบาสติ อยู่บนเทือกเขาคานามอน หรือเทือกเขาจันทบุรี ปากราสซาอยู่ทางปลายตะวันตก และโซบานาคือแม่น้ำบางปะกง ในชลบุรี

๘. พิทนบาสติ คือตอนกลางแนวเขา อาจเป็นที่ตรงแนวโค้งตีเอาว่าอยู่ในเขตจันทบุรี

๙. อักกราดา อยู่ที่ปลายตอนใต้ของเทือกเขาจันทบุรี ที่ออกแก้ว (OC—EO) ซึ่งขุดได้โบราณวัตถุจำนวนมาก

๑๐. ซาไบ และ ๑๑ แหลมใหญ่ คือ ตอนปลายสุดของเทือกเขาอันนัม ซึ่งพบจารึกโวคานของศตวรรษที่ ๕

นอกจากสถานที่ที่กล่าวแล้ว ในแหลมทองของปโทเลมียังพูดถึงเมืองบนชายฝั่งอีก ๘ แห่ง (รวมทั้งแหลมเบอราไบและตักโกลา) และเมือง

ภายในแผ่นดินอีก ๔ เมือง (รวมทั้งบาลองกา) แม่น้ำ ๔ สาย (รวมทั้งโซบานา) และเกาะ ๒ เกาะ คือ ยาบาดิว (IABADIEU) และสบาดาไบ (SABADABEI) ซึ่งอยู่ใต้ไปจากแหลมทอง

พันเอกเยรินี ผู้สนับสนุนภูมิศาสตร์ปโทเลมี ได้เขียนไว้ในหนังสือ **วิจัยภูมิศาสตร์ปโทเลมี ว่าด้วยเอเซียตะวันออก** (RESEARCHES ON PTOLEMY'S GEOGRAPHY OF FASTERN ASIA) ตีพิมพ์ในปี ๒๔๕๒ แต่หนังสือเล่มนี้ก็ได้สร้างข้อโต้แย้งไว้มากมายเช่นเดียวกับภูมิศาสตร์ปโทเลมีเล่มเดิม ต่อมาในปี ๒๔๘๘ บาโกรว (LEO BAGROW) ได้เขียนหนังสือ **THE ORIGIN OF PTOLEMY'S GEOGRAPHIA** โดยมีข้อสมมุติฐานว่า ปโทเลมีเขียนเฉพาะหนังสือเล่มแรกที่พูดถึงการทำแผนที่ ส่วนเล่มอื่น ๆ อีก ๗ เล่ม เขียนโดยนักปราชญ์ในศตวรรษที่ ๑๕ และ ๑๖ โดยนำข้อมูลจากปโทเลมีมาประกอบกันเข้า ข้าพเจ้าไม่สามารถแย้งว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงหรือไม่ แต่ที่แน่ ๆ คือในศตวรรษที่ ๑๕ นั้น ได้มีนักเดินเรือเดินทางจากตะวันออกกลางมายังประเทศจีนมากมาย ดังนั้น ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับบริเวณนี้ จึงหาได้ไม่ยากไปกว่าที่ปรากฏในหนังสือ ดังตัวอย่างที่โบราณว่า เอเซียล้อมรอบเมดิเตอร์เรเนียนใหญ่ ซึ่งกัตติการาอยู่ใต้ละติจูดของซาไบ นี่อาจเข้าใจได้ แต่ข้าพเจ้าสนใจภูมิศาสตร์ของปโทเลมี ไม่เกี่ยวกับข้อโต้แย้งทางวิชาการ

ขอให้เรามาพิจารณากันตามลำดับ จากหลักฐานของอเลกซานเดอร์นักเดินเรือ ก่อนสมัยที่ปโทเลมีเขียนหนังสือเล่มนี้ เป็นที่แน่ชัดว่ามีทางทะเลผ่านคาบสมุทรแหลมทอง ข้าพเจ้าได้ค้นหาทางผ่านนี้ และข้าพเจ้าได้พบไม่ใช่ทางผ่านทางเดียว แต่ได้พบถึงสองเส้นทาง ปัญหาจึง

ไม่ได้อยู่ที่ว่าเราจะยอมรับหรือไม่ยอมรับปโทเลมี ที่เขียนโดยปราชญ์ชาวไบแซนไทน์ในศตวรรษที่ ๑๕ หรือยอมรับพันเอกเยรินี แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าจะยอมรับเส้นทางนี้หรือไม่ เส้นทางเดินเรือข้ามแหลมทอง ซึ่งมีอยู่ก่อนปโทเลมีแล้วเป็นล้านปี และหากหลักฐานของปโทเลมีสอดคล้องกับเส้นทางนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่เห็นเหตุผลที่จะไม่ยอมรับท่านผู้นี้

ศาสตราจารย์พอล วีทลีย์ ยอมรับบาโกรว และท่านก็ได้ผิดพลาดดังที่ได้ผิดพลาดกันมาเมื่อกึ่งพันปีที่แล้ว โดยกำหนดตำแหน่งล่างสุดของแหลมทอง คือ ซาบานาของปโทเลมีไว้ตรงปลายสุดของแหลม องศาของปโทเลมีมีขนาดแคบกว่าองศาจริง ๆ จะทำอย่างนั้นได้ วีทลีย์ ต้องขยายองศาของปโทเลมีออกไปอีก ยิ่งกว่านั้นวีทลีย์ไม่ได้กล่าวถึงเกาะ ๒ เกาะของปโทเลมี คือ ยาบาดิวและสบาดาไบ ทั้งเรื่องราวของนักเดินเรืออเลกซานเดอร์ก็ไม่ได้พูดถึงเลย เมื่อเป็นอย่างนี้ เขาจึงไม่อาจระบุชื่อสถานที่ให้ถูกต้องได้เป็นที่น่าพอใจ รวมทั้งชื่อหนังสือแหลมทองของเขาด้วย

มีเทือกเขา ๓ แนวพาดจากเหนือลงใต้ในคาบสมุทรนี้ แนวแรกคือเทือกเขาตะนาวศรี (บางทีเรียกเขาสามร้อยยอด) เทือกเขานี้ตั้งต้นจากเทือกเขาหิมาลัยไปสิ้นสุดที่แหลมภูเก็ต แนวใต้สุดคือเทือกเขาสันกาลาคีรีตั้งต้นจากตอนใต้ของสงขลาและปัตตานี ไปสิ้นสุดที่รัฐยะโฮร์ ประเทศมาเลเซีย ระหว่างเทือกเขาสองแนวนี้มีเขาหลวง (เทือกเขานครศรี-ธรรมราช) แนวเขานี้แหละคือหัวใจของแหลมทอง เขาหลวงไม่ได้ติดต่อกันกับทิวเขาสองแนวที่กล่าวแล้ว จึงเปิดช่องให้มีทางน้ำสองทางผ่านคาบสมุทรนี้

ข้าพเจ้ากำหนดเมืองและสถานที่ชายฝั่ง ๘ แห่งในแหลมทอง รวมทั้งเมืองภายในแผ่นดิน แม่น้ำและเกาะ ดังนี้

ชื่อสถานที่	ละติจูด	ลองจิจูด	สถานที่ปัจจุบัน
๑. เบอราไบ (BERABAI)	๖° น.	๑๖๒° ๒๐′ ตอ.	บริเวณตะนาวศรี
๒. แหลมเบอราไบ (CAPE BERABAI)	๔° ๔๐′ น.	๑๕๙° ตอ.	วิคตอเรียปอยต์
๓. เมืองท่าตักโกลา (TAKOLA EMPORIUM)	๔° ๑๕′ น.	๑๖๐° ตอ.	อ่าวบ้านดอน
๔. แหลมตักโกลา (CAPE TAKOLA)	๒° ๔๐′ น.	๑๕๘° ๔๐′ ตอ.	อ่าวภูเก็ต
๕. เพอริมูลา (PERIMULA)	๒° ๒๐′ น.	๑๖๓° ๑๕′ ตอ.	นครศรีธรรมราช
๖. โคเล โปลิส (KOLE POLIS)	ศูนย์สูตร	๑๖๔° ๒๐′ ตอ.	บางแก้ว จ. พัทลุง

ชื่อสถานที่	ละติจูด	ลองจิจูด	สถานที่ปัจจุบัน
๗. แหลมมาลิว โคลอน (CAPE MALEU KOLON)	๒° ต.	๑๖๓° ตอ.	แหลมสน จ. สงขลา
๘. เมืองท่าซาบานา (SABANA)	๓° ต.	๑๖๐° ตอ.	รัฐไทรบุรี มาเลย์เซีย

เมืองในแผ่นดิน มีดังนี้

ชื่อสถานที่	ละติจูด	ลองจิจูด	สถานที่ปัจจุบัน
๑. เมืองโคกครนคร (KOKKONAGARA)	๒° น.	๑๖๐° ตอ.	เวียงสระ จ. สุราษฎร์ธานี
๒. เมืองธารา (THARRHA)	๑° ๒๐′ ต.	๑๖๒° ตอ.	รัตภูมิ จ. สงขลา
๓. เมืองปาลันดา (PALANDA หรือ PALANDAS)	๑° ๒๐′ ต.	๑๖๑° ตอ.	ทับเที่ยง จ. ตรัง

แม่น้ำ มีดังนี้

ชื่อสถานที่	ละติจูด	ลองจิจูด	สถานที่ปัจจุบัน
๑. แม่น้ำคริสซอนนา (ปากแม่น้ำ) (KHRYSOANA RIVER, mouth)	๑° น.	๑๕๙° ตอ.	แม่น้ำตาปี

ชื่อสถานที่	ละติจูด	ลองจิจูด	สถานที่ปัจจุบัน
๒. แม่น้ำอัตตะบา (ปากแม่น้ำ) (ATTABA or ATTABAS RIVER, mouth)	๑ น.	๑๖๔ ตอ.	แม่น้ำปากพนัง
๓. แม่น้ำปาลันดา (ปากแม่น้ำ) (PALANDAS RIVER, mouth)	๒ ต.	๑๖๑ ตอ.	แม่น้ำกันตัง
เกาะ ๒ เกาะ คือ			
๑. สาบาดีไบ	๘° ๓๐′ ต.	๑๖๐ ตอ.	
๒. ยาบาดิว (ภาคตะวันออก)	๘° ๑๐′ ต.	๑๖๙ ตอ.	
๓. ยาบาดิว (ภาคตะวันตก)	๘° ๓๐′ ต.	๑๖๗ ตอ.	

ข้าพเจ้าจะอธิบายชื่อเมืองและสถานที่เหล่านี้เป็นคู่ ๆ ดังนี้

๑. เบอราไบ และ ๒. แหลมเบอราไบนั้น พันเอกเยรินี้ได้กำหนดตำแหน่งว่า เบอราไบอยู่ที่มะริด และแหลมเบอราไบอยู่ที่แหลมบอยส์ (BOYCE'S POINT) ข้าพเจ้าเห็นด้วยว่า เบอราไบเป็นส่วนที่อยู่ตอนใต้ของมอญ แต่เบอราไบจะเป็นเมืองท่ามะริด หรือเมืองตะนาวศรีหรืออาจเป็นกลิงคะ ตรงเชิงเขาช่องสิงขรไม่อาจจะทราบชัด แต่กลิงคะเป็นเมืองในแผ่นดิน ดังนั้น เมืองตะนาวศรีจึงน่าจะถูกต้องกว่า

ช่องสิงขรเป็นทางข้ามบนสุดในคาบสมุทรนี้ ถ้าออกเดินทางจากเมืองท่ามะริดด้านตะวันตกขึ้นมาตามแม่น้ำตะนาวศรี ถึงเมืองตะนาวศรี ต่อจากนั้นล่องไปตามแม่น้ำตะนาวศรีน้อยไปถึงกลิงกะตรงเชิงเขา (ในแผ่นดินมอญตอนล่าง ภาษาไทยเรียกว่าท่าพริก) และจากนั้นจะมาถึงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าแหลมบอยส์อยู่ที่ใด แต่อยากจะชี้ตำแหน่งแหลมเบอราไบ ว่าอยู่ที่วิคตอเรียพอยด์ ตรงปากแม่น้ำปากจั่น แม่น้ำสายนี้อาจเดินเรือขึ้นไปถึงกระบุรี และข้ามช่องเขาไปทางตะวันออกได้ ในสมัยโบราณก่อนการเดินเรือข้ามสมุทร การเดินข้ามทางบกนี้จะประหยัดเวลาได้เป็นเดือน ดังนั้นเบอราไบกับแหลมเบอราไบ จึงเป็นทางผ่านแหลมที่อยู่เหนือสุด

ข้าพเจ้าอยากจะเสริมว่า ชื่อสถานที่ทั้งหลายของปโทเลมีไม่ใช่เขียนขึ้นอย่างส่งเดช ตำแหน่งสถานที่เหล่านี้ล้วนสำคัญ โดยเฉพาะเส้นทางน้ำและทางบกที่ผ่านคาบสมุทร

๓. เมืองท่าตักโกลา และ ๔ แหลมตักโกลา เมืองท่าตักโกลาอยู่ที่อ่าวบ้านดอน ทางฝั่งตะวันออก อเลกซานเดอร์แล่นเรือจากที่นี่ไปซาไบ ส่วนแหลมตักโกลาคือแหลมที่อยู่บนอ่าวภูเก็ตฝั่งตะวันตก ซึ่งหมายความว่าน่าจะมีช่องทะเลเป็นทางเชื่อมระหว่างอ่าวภูเก็ตกับอ่าวบ้านดอน ช่องทางนี้ได้มีการยืนยันจากหลักฐานของจีน ประมาณหนึ่งศตวรรษหลังอเลกซานเดอร์

ภูเก็ต หมายถึงเนินเขาในภาษามาเลย์ เกาะนี้เคยเชื่อมติดกับแผ่นดิน มีลักษณะเป็นแหลม เพิ่งจะขาดแยกออกเป็นเกาะเมื่อไม่นานมานี้เอง (สันนิษฐานว่าปลายสมัยอยุธยา) ภูเก็ต ครั้งหนึ่งเคยเรียกว่า จังซีลอน (JUNK CEYLON) ซึ่งหมายถึงว่ามีสำเภาจากลังกา (CEYLON) แล่นไป–มา นอกจากนี้บริเวณนั้นยังมีอ่าวน้ำลึกเป็นที่ที่เรือหลบคลื่นลมได้ แต่ท่าเรือและศูนย์การค้าอยู่ที่คลองท่อม (ปัจจุบันอยู่ใน จ. กระบี่) ที่ซึ่งได้ขุดพบโบราณวัตถุมากมาย อย่างไรก็ตามชื่ออ่าวลึกนี้ ดร. ประเสริฐ วิทยารัฐ นักภูมิศาสตร์ชาวตรังได้ตีความต่างจากข้าพเจ้า ท่านตีความว่าชื่อนี้ หมายถึงท่าเรือ ที่มีอ่าวลึกเข้าไปในแผ่นดิน พูดง่าย ๆ ท่านบอกว่าทางน้ำสายใหญ่ที่เชื่อมอ่าวบ้านดอนกับอ่าวภูเก็ต เริ่มจากอ่าวลึกนี้ ส่วนคลองท่อมอาจเป็นสายย่อย และคลองนี้ก็ยังเป็นทางน้ำเล็ก ๆ จนถึงปัจจุบัน

บริเวณพื้นที่ภายในของเขตนี้มีควนลูกปัด ภูเขาพนมเบญจา ภูเขาชวาปราบ สมัยปโทเลมี บริเวณนี้เป็นเกาะที่มีผู้คนอาศัย ผลิตลูกปัดแบบเมดิเตอร์เรเนียน การฟื้นเส้นทางเดินเรือระหว่างภูเก็ตกับอ่าวบ้านดอนคงไม่ลำบากหรือสิ้นเปลืองมาก แต่จะช่วยย่นระยะเวลาการไปทางช่องแคบมะละกา แต่อันนี้ก็เป็นภูมิศาสตร์การเมืองไม่ใช่ประวัติศาสตร์

ตะไลตักโกลัม (TALAITAKKOLAM) ตามที่ปรากฏในจารึกตันจอร์ ในศตวรรษที่ ๑๖ คือแหลมตักโกลา (ภูเก็ต) ไม่ใช่เมืองท่าตักโกลา (บ้านดอน) ต่อ พอถึงศตวรรษที่ ๑๖ นี้ช่องทะเลระหว่างภูเก็ตบ้านดอนคงปิดไปแล้ว

๗. แหลมมาลิว โคลอน และ ๘ ซาบานา สันนิษฐานว่าเป็นแหลมสน อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และไทรบุรีตามลำดับ ยังมีร่องรอยเส้นทางน้ำระหว่างสถานที่ทั้งสองแห่งนี้ จากตะวันตกเส้นทางเริ่มจากแม่น้ำปะลิส มีแนวเชื่อมคลองอู่ตะเภาไปยังทะเลสาบสงขลา ซาบา-นา เป็นส่วนล่างสุดที่ปรากฏในแหลมทองของปโทเลมี

๕. เพอลิมูลา และ ๖ โคเล โปลิส ตามข้อสันนิษฐานของเยรินีเข้าใจว่า เพอริมูลา คือนครศรีธรรมราช และสถานที่เดียวที่เป็นเมืองอยู่ระหว่างนครศรีธรรมราช (เพริมูลา) กับแหลมมาลิว โคลอน (สงขลา) คือบางแก้ว ในจังหวัดพัทลุง บริเวณนี้มีสันทรายซึ่งเรียกว่าแผ่นดินบกเข้าใจว่าในสมัยปโทเลมี สันทรายนี้ยังไม่ก่อตัวชัดเจนจนเกิดเป็นทะเลในและทะเลนอก คนเกิดที่สงขลาเคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เคยเห็นเปลือกหอยอยู่ตามข้างเขาพะโค๊ะ หมายความว่า ครั้งหนึ่งเขานี้เคยเป็นเกาะ ภายหลังทะเลได้ตื้นเขินขึ้น บริเวณสะทิงพระมีเกาะใหญ่ ถัดจากเกาะใหญ่เข้าไปคือแผ่นดินบางแก้ว ซึ่งข้าพเจ้าได้พูดถึงมาแล้วแต่ต้นว่า มีทางที่จะเป็นโคเล โปลิส ของปโทเลมี

ส่วนเมืองในแผ่นดินทั้ง ๓ เมืองและแม่น้ำ ๓ สาย ก็ไม่มีอะไรยากลำบากในการระบุสถานที่ เว้นแต่ชื่อเดียวคือ ธารา (THARRA)

โคกครนครแทบจะอยู่ละติจูดเดียวกันกับเพอลิมูลา (นครศรี-ธรรมราช) อาจเป็นเวียงสระ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเมืองนี้คือ เมืองพาน—พานตามหลักฐานจีน พาน—พานส่งราชทูตไปแผ่นดินจีนตั้งแต่ยุคแรก ๆ ธารากับปาลันดา เกือบจะอยู่ละติจูดเดียวกัน

กับแหลมมาลิว โคลอน (แหลมสนในเขตสงขลาปัจจุบัน) ธารากับปาลันดาดูราวจะเป็นเมืองพี่เมืองน้องกัน มาลันดาอาจเป็นทับเที่ยงในจังหวัดตรัง ชาวจีนเรียก โต—โป-เต็ง โต—โป—เต็งส่งราชทูตไปเมืองจีนตั้งแต่ยุคแรก ๆ เช่นกัน ข้าพเจ้าวางธาราไว้ที่รัตตภูมิจังหวัดสงขลาอย่างไม่มั่นใจนัก รัตตภูมิเป็นเมืองเก่า แต่หลักฐานทางโบราณคดีจะเก่าไปถึงสมัยปโทเลมีหรือสุโขทัยก็ยังไม่แน่ใจ

ตามที่ปรากฏในปโทเลมี บอกว่าแม่น้ำสามสายเกิดจากเทือกเขาเดียวกันในแหลมทองและไหลลงทะเลในทิศทางเดียวกัน เทือกเขาต้นน้ำคือเขาหลวง และแม่น้ำทั้ง ๓ สายคือแม่น้ำกันตังในจังหวัดตรัง แม่น้ำตาปีหรือแม่น้ำหลวง ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และแม่น้ำปากพนังในจังหวัดนครศรีธรรมราช

๑๐ สบาดาไบ และ ๑๑ ยาบาดิว เมื่อแรกข้าพเจ้าคิดว่ายาบาดิวคือเกาะมลายู และสบาดาไบคือสุมาตรา ข้าพเจ้าเคยเห็นแผนที่ที่ทำขึ้นในศตวรรษที่ ๑๘ ที่มีเกาะเล็ก ๆ ๒ เกาะปรากฏอยู่ใกล้กัน คล้ายมลายูกับสุมาตรา แต่เมื่อได้พิเคราะห์ลองจิจูดของปโทเลมีอีกครั้ง ข้าพเจ้าไม่ขอยืนยันความเชื่อเดิม แน่นอนสบาดาไบอยู่ใต้แหลมทอง แต่ลองจิจูดจะวางยาบาดิวต่ำกว่าอักกราดากับซาไบ (ดูข้างบน)

ความคิดที่ว่ามลายูเป็นเกาะมีมาแล้วกว่าพันปี ในปลายพุทธ-ศตวรรษที่ ๑๘ มาโค โปโล พูดถึงเกาะ ๒ เกาะ ที่เขาเรียกว่าชวาน้อยกับชวาใหญ่ (JAVA MINOR and JAVA MAJOR) ถ้ายึดตามคำอธิบายในตัวบทของมาโคโปโลจริง ๆ แล้ว ชวาใหญ่คือบอร์เนียว และชวาน้อยคือ

มลายู ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นว่า ข้าพเจ้าคิดว่ายาบาดิวของปโทเลมีคือเกาะมลายูและสบาดาไบคือเกาะสุมาตรา เนื่องจากชื่อชวาเป็นชื่อที่ใช้ทั่วไป (generic name) ข้าพเจ้าจึงคิดว่ายาบาดิวน่าจะเป็นชวาทวีปหรือยะวาทวีป ส่วนสบาดาไบคือสุวรรณทวีป ซึ่งแปลว่า เกาะทอง และชื่อเกาะสุมาตราในภาษามาเลย์คือ ปูเลา มาส์ (PULAO MAS) แปลว่าเกาะทอง แต่ถ้าเรายอมรับลองจิจูดของปโทเลมี สบาดาไบก็คือเกาะมลายูส่วนยาบาดิวคือเกาะบอร์เนียว

ชื่อชวานี้เรียกได้หลายอย่าง อาจเรียกยะวา, ดะบา, ซะบา หรือชวา เราเคยพูดถึงซาบานา หรือยาวานา ส่วนใต้สุดของแหลมทองก็คือชวาทวีปนั่นเอง นี่ก็จะพ้องกับสองชวาของมาโค โปโล ถ้าเช่นนั้นยาบาดิวซึ่งหมายถึงบอร์เนียวก็คือยะวาทวีปใหญ่ และซาบาดาไบ คือ เกาะมลายูหรือยะวาทวีปน้อย การพิจารณาโดยการเล่นคำนี้อาจไม่จำเป็น ข้าพเจ้าเพียงแต่ต้องการแสดงให้เห็นว่า มีความเกี่ยวพันกันระหว่างภูมินามของสถานที่ต่าง ๆ

ท้ายที่สุด ปโทเลมีได้กล่าวว่า เมืองหลวงของยาบาดิวอยู่ตะวันตกสุดของเกาะ ถ้าจะให้เดาข้าพเจ้าเสนอว่า เมืองนี้อาจเป็นซาบาห์ในปัจจุบัน

โดยสรุป แหลมทองของปโทเลมีไม่คลุมทั่วทั้งคาบสมุทรมลายูในปัจจุบัน แต่จะเริ่มจากคอคอดของแหลมและไปสิ้นสุดที่ซาบานา หรือประมาณละติจูดที่อยู่ระหว่างไทรบุรีกับโกตาบารู แนวนี้อยู่ในเขตของโดลดรัม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือในสมัยโบราณ แม้ว่าในสมัยปโทเลมีจะยังไม่มีการเดินเรือข้ามสมุทร มีแต่แล่นใบเลียบชายฝั่งก็ตาม

หลักฐานจากฝ่ายจีนในพุทธศตวรรษที่ ๘[๑]

ในสมัยราชวงศ์วู กังไถ่กับฉู่ยิง ราชทูตจีนได้เดินทางมาฟูนัน ราชทูตทั้งสองได้บันทึกหลักฐานการเดินทางไว้ด้วย แต่เอกสารเหล่านั้นได้สูญหายไป อย่างไรก็ตามนักประวัติศาสตร์ นักภูมิศาสตร์ และผู้เขียนสารานุกรมจีนได้คัดลอกข้อความจากเอกสารนั้น ๆ ไว้เป็นตอน ๆ พอจะจับภาพของฟูนนได้ การระบุสถานที่และภูมินามถูกต้องตามที่เป็นจริง ข้อความที่คัดมาข้างล่างนี้ได้มาจากหนังสือเหลียงชู ซึ่ง พอล วิทลีย์ แปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ในหนังสือ **THE COLDEN KHERSONESE** หน้า ๑๕

"อีกครั้งหนึ่งที่ (ฟานหม่าน) ใช้กองทัพโจมตีและปราบปรามอาณาจักรข้างเคียง และแว่นแคว้นเหล่านั้นต่างยอมรับอำนาจพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ฟานหม่านทรงกระทำตามประเพณียันยิ่งใหญ่แห่งฟูนัน คือ ทรงมีรับสั่งให้ต่อเรือใหญ่หลายลำ ยกทัพเรือไปถึงชาง-ไฮ (Chahg—hai) โจมตีได้อาณาจักรเพิ่มเติม ๑๐ อาณาจักร รวมทั้งชู—ตู—กุน (Chu—tu—kun) เชีย—ชี (Chiu-chih) และเตียน—สุน (Tien—sun) พระองค์ทรงขยายอาณาเขตไปได้กว่า ๕,๐๐๐—๖,๐๐๐ ลี้ ต่อมาพระองค์ได้โจมตีอาณาจักรชิน—ลิน (Cnin—lin)"

สองในสามชื่อของสถานที่ ๕ แห่งที่กล่าวถึงคือ ชิน—สิน หมายถึงแผ่นดินทองที่อยู่บนแผ่นดินใหญ่ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และชาง—ไฮ คือ อ่าวไทย

---

๑ สดใส ขันติวรพงศ์ แปลจากพระนิพนธ์ภาษาอังกฤษ เสนอ ณ ที่สัมมนาประวัติศาสตร์ถลาง จ. ภูเก็ต เมื่อ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๗

นอกจากนี้ยังมีอีกตอนหนึ่งในหนังสือเหลียงชู ที่พูดถึงเตียน—สุน แต่ตอนนี้เรียกว่าตุน—สุน (Tun—sun) ซึ่งมีข้อความว่า

"จากพรมแดนด้านใต้ของฟูนานไปอีกกว่า ๓๐๐ ลี้ คือ อาณาจักรตุน–สุน ซึ่งตั้งอยู่บนแผ่นดินแรกเมื่อขึ้นจากมหาสมุทร (an ocean stepping stone) แผ่นดินนี้มีอาณาเขตกว่า ๑,๐๐๐ ลี้ เมืองหลวงอยู่ห่างจากทะเล ๑๐ ลี้ มีพระเจ้าแผ่นดิน ๕ พระองค์ ที่ยอมรับว่าทรงขึ้นต่อฟูนัน ด้านตะวันออกของตุน—สุน คือ ตังเกีย (chiao—chou) ส่วนส่วนตะวันตก คือ อินเดีย (Tien—chou) และปาร์เตีย (An—hsi)"

"An ocean stepping stone" ในที่นี้หมายถึงด่านสิงขร ช่องเขาตอนเหนือสุดของคาบสมุทร ในสมัยก่อน ก่อนที่จะมีการแล่นเรือข้ามสมุทร เรือจะต้องแล่นเลียบชายฝั่ง การเดินทางบกโดยผ่านช่องเขาจะช่วยย่นเวลาการเดินทางได้เป็นเดือน ๆ หรืออาจเป็นปี

ศาสตราจารย์วัง กุง วู คิดว่า ตุน—สุน อยู่บนฝั่งตะวันตกในเขตตะนาวศรี ส่วนศาสตราจารย์วิทลีย์ คิดว่าน่าจะอยู่บนฝั่งตะวันออกบริเวณคอคอดของคาบสมุทร วิทลีย์ไม่ได้ระบุสถานที่ แต่มีสถานที่โบราณหลายแห่งในเขตนั้น เช่น บ้านคูบัว ในจังหวัดราชบุรี พงตึก บริเวณที่พบตะเกียงโรมันโบราณ และที่นครปฐม แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ตามข้อสันนิษฐานของศาสตราจารย์ทั้งสองท่านนี้ถูกต้อง ตุน—สุนเป็นอาณาจักรที่พาดยาวลงมาในคาบสมุทร ข้าพเจ้าวางเมืองหลวงของตุน—สุนไว้ที่กลิงกะ (ท่าพริก) บริเวณตีนเขาทางฝ่ายช่องสิงขร เพราะ

ข้อความในบันทึกจีนระบุว่า เมืองอยู่ห่างจากทะเล ๑๐ ลี้ เขตตุน—สุน รวมไปถึงแผ่นดินมอญตอนล่างด้วย

ชู—ตู—กุน หรือ ตู—กุน และเชีย—ชี หรือชู—ลี (Chu—li) อาจพูดรวม ๆ ไปพร้อม ๆ กันได้ หากวางที่ใดที่หนึ่งได้ ก็จะสามารถระบุอีกหนึ่งตามมา หลักฐานที่พูดถึงชู—ลี หรือชู—ชี ชัดเจนมาก ข้าพเจ้าจะคัดข้อความจากหนังสือมาเพียง ๒ เล่ม เล่มหนึ่งจากเหลียงชู (วิทลีย์ หน้า ๒๓—๒๔)

"...ในสมัยราชวงศ์วู ฟานจัน (Fan—chan) พระเจ้าแผ่นดินแห่งฟูนัน ได้ส่งพระญาติคนหนึ่ง คือ ชุ—วู เป็นทูตไปยังราชอาณาจักรนี้ (อินเดีย) จากฟูนันไปถึงฝั่งชู—ลี ต่อจากนั้นแล่นเรือไปในอ่าวใหญ่ มุ่งตรงไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ แล้วแล่นเรือตัดผ่านอ่าว ไปถึงชายฝั่งซึ่งมีอาณาจักรต่าง ๆ ตั้งอยู่เรียงราย แล่นเรือไปปีเศษ เขาจึงไปถึงปากแม่น้ำของอินเดีย"

การแล่นเรือในที่นี้เป็นการแล่นเรือเลียบชายฝั่ง จากหลักฐานข้างบนนี้จึงเป็นไปได้ที่เราจะวางที่ตั้งของชู—ลี (หรือชู—ชี) ได้ แต่ตอนนี้ขอให้มาดูหลักฐานชิ้นที่ ๒ กันก่อน หลักฐานนี้พูดถึงการเดินทางจากตะวันตกไปตะวันออก

"รัฐชู—ชี หรือ Nan—chou I—wa chi อยู่ห่างจากยู—ยู (Yu—yu) ๘๐๐ ลี้ มีปากน้ำจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปสู่ตะวันออกเฉียงเหนือ และมีแหลมใหญ่ยื่นสู่อ่าวไทย (chang—hai) ปากอ่าวนี้น้ำตื้นและเต็มไปด้วยแร่เหล็ก"

หลักฐานชัดเจนว่าชู—ลิ หรือชู—ชิ อยู่บนอ่าวบ้านดอน และมีทางน้ำตัดผ่านไปทางตะวันตกเฉียงใต้ เส้นทางนี้เริ่มจากอ่าวภูเก็ตบนฝั่งตะวันตก เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็จะสามารถวางภูมินามที่สามคือ ชู–ตู–กุน หรือตุ—กุนไว้บนอ่าวนี้ได้อย่างปลอดภัย ข้าพเจ้าวางตักโกลา เอ็มโปเรียม (Takola Emporium) ตามภูมิศาสตร์ของปโทเลมีไว้บนอ่าวบ้านดอน และวางแหลมตะโกลาไว้ที่อ่าวภูเก็ต ดังนี้ ตะโกลาก็จะรับกันกับชู—ลิ ในหลักฐานจีนที่ได้พูดถึงมาแล้ว และแหลมตะโกลาคือชู—ตู–กุน หลักฐานแน่ชัดทั้งสองกรณี ไม่มีอะไรจะต้องเดา และจากเส้นทางเดินเรือที่ผ่านคาบสมุทรนี้ เรื่องราวเกี่ยวกับศรีวิชัยย่อมชัดเจนแล้วแต่ต้น

ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเส้นทางทะเลที่ผ่านคาบสมุทรนี้ปิด และไม่อาจเดินเรือผ่านได้ตั้งแต่เมื่อใด แต่ในระยะสองศตวรรษหลัง กังไถ่กับจู้ยิ่ง (ราชทูตจีนสมัยราชวงศ์วู) ภิกษุจีนคือฟาเหียน ผู้ซึ่งได้เดินทางบกไปสืบพระพุทธศาสนาที่อินเดีย และเดินทางกลับจากลังกามาโดยทางเรือ มาถึงทวาราวดี (เย—โป—ตี Ye—po—ti) บนฝั่งตะวันตกของคาบสมุทร พักอยู่ที่นี่ ๕ เดือน ก่อนที่จะแล่นเรือจากฝั่งตะวันออกของเย—โป—ติ ไปยังประเทศจีน เราไม่ทราบว่าฟาเหียนได้ทำอะไรบ้างในระหว่าง ๕ เดือนที่อยู่ที่เย—โป—ติ เราไม่ทราบว่าเขาเดินทางผ่านทางบกหรือเดินทางอ้อมแหลมมะละกา หรือผ่านอ่าวภูเก็ต—บ้านดอน แต่สิ่งหนึ่งที่แน่นอนคือ ในคริสตวรรษที่ ๙ นั้นมีการเดินเรือข้ามสมุทร ส่วนการเดินเรือเลียบชายฝั่งนั้นพ้นสมัยไปเสียแล้ว นอกจากเรือเล็ก ๆ และเรือที่จะต้องแล่นเข้าไปในโดลตรัม ในสมัยที่การเดินเรือต้องขึ้นกับลมทะเล

บทสรุป

อาณาเขตศรีวิชัยตามหลักฐานจีน เริ่มแต่กระบุรีในจังหวัดชุมพรลงใต้ไปตลอดมลายู—เกาะสุมาตรา กินอาณาเขตกว้างเกินที่ข้าพเจ้าจะเชื่อในความสามารถของตัวเองที่จะทำประวัติศาสตร์ศรีวิชัยได้ ด้วยเหตุนี้จึงคิดทำเพียงประวัติศาสตร์แหลมทอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศรีวิชัย นอกจากนั้นศรีวิชัยยังรวมศรีลังกาด้วย แต่เรื่องนี้ยังไม่ขอจบ

ถ้าจะแบ่งศรีวิชัยออกเป็นสองส่วน โดยถือเส้นศูนย์สูตรเป็นเครื่องแบ่ง ท่อนบนมีไชยาเป็นเมืองหลวง ท่อนล่างมีปาเล็มบัง

ถ้าจะแบ่งศรีวิชัยท่อนบนออกเป็นสองส่วน โดยถือประมาณ ๕ องศาเหนือ เป็นเส้นแบ่งท่อนบนตั้งแต่กระบุรีถึงไทรบุรี (เคดาห์) เป็นศรีวิชัยแหลมทอง ท่อนล่างตั้งแต่ไทรบุรีถึงเส้นศูนย์สูตร เป็นเรื่องของช่องแคบมะละกา ซึ่งเป็นเส้นเลือดใหญ่ของศรีวิชัยทั้งหมด

หวังว่าภายในปีนี้จะมีโอกาสเข้าไปในเขตไทรบุรี ปีนัง เก็บข้อความมาสมทบของเรา นี่ได้เก็บไว้แล้ว ต่อจากนั้นจะมีโอกาสเลยลงไปถึงมาเลย์ใต้ และสุมาตราหรือไม่ เป็นเรื่องของอนาคต ถึงแม้จะกินเวลานานหน่อย ก็ไม่ควรว่าไม่มีความหวังเสียเลย

หากว่าท่านผู้ใดที่เป็นชาวปักษ์ใต้ (ศรีวิชัย) อยากเข้ามาร่วมเล่นศรีวิชัยตามนัยนี้ ก็ขอให้หันหลังให้กรุงเทพ ฯ หันหน้าลงใต้จนสุดลูกหูลูกตา เท่าที่ไปสัมมนาแล้วสามสี่ครั้ง พวกนักวิชาการกรุงเทพ ฯ ไม่เข้าใจเรื่องศรีวิชัย ท่านว่าศรีวิชัยเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศรีวิชัยไม่ใช่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศรีวิชัยไม่ใช่ประวัติศาสตร์แห่งชาติ ศรีวิชัยเป็น

ประวัติศาสตร์นานาชาติ มีอายุยาวนานกว่าสมัยสุโขทัยและอยุธยารวมกัน แล้วถ้าหากมีโอกาสไปค้นคว้าถึงสุมาตรา ก็ต้องหันหลังให้ชวาอย่างเดียวกัน หันหน้าไปทางตะวันตกจนสุดลูกหูลูกตา ชวาภาคกลางเข้ามาแทรกในเรื่องศรีวิชัยอยู่พักหนึ่ง แต่ชวาไม่ใช่ส่วนหนึ่งของศรีวิชัย แล้วนักวิชาการชวาก็เหมือนนักวิชาการชาวบางกอก เห็นว่าศรีวิชัยเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชวา

ศรีลังกาเป็นส่วนหนึ่งของศรีวิชัย จนกว่าศรีวิชัยแหลมทอง—สุมาตราจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นตัวของตัวเอง ก็ไม่มีทางที่จะเอาหลักฐานทางลังกามาใช้ได้เรื่องก็มีเท่านั้น

โดลดรัม[๑]

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ศรีวิชัยนั้น หลักฐานทางภูมิศาสตร์อย่างหนึ่งที่จะละเลยไม่ได้ คือเรื่องของโดลดรัม ซึ่งเป็นเขต "*ที่ลมแปรปรวนอยู่เสมอ*" โดลเลอริดจ์ กวีอังกฤษ (พ.ศ. ๒๓๑๕—๒๓๗๗) ไม่ได้พูดเกินความจริงไปเลยเมื่อเขาเขียนโคลง "THE ANCIENT MARINER" บรรยายถึงนักเดินเรือที่แล่นเรือไปติดอยู่ในโดลดรัมว่า

วันแล้ววันเล่า
เราติดอยู่ในเขตสงัดลม ไร้การเคลื่อนไหว
เรือลอยนิ่งเหมือนเรือวาด
บนผืนผ้าในมหาสมุทร

---

๑ สดใส ขันติวรพงศ์ แปลจาก พระนิพนธ์ภาษาอังกฤษ

น้ำ น้ำ กว้างไกลไปสุดตา

ยิ่งพาเราอ่อนใจ

น้ำมีอยู่ทั่วไป

แต่ไหนเลยได้ดื่มกิน

โคลเลอริจจ์ ไม่ได้เขียนเกินความจริง แต่นักประวัติศาสตร์ศรีวิชัย และนักปราชญ์อินโดนีเซียไม่ได้คำนึงถึงเรื่องนี้ เมื่อท่านเหล่านั้นกำหนดที่ตั้งของศรีวิชัยไว้ที่สุมาตราใต้ ข้าพเจ้าจะชี้แจงสักสองสามหน้าเพื่อจะพิสูจน์ว่า การวางที่ตั้งของศรีวิชัยไว้ที่สุมาตรานั้นไม่มีทางเป็นไปได้ก่อนอื่นจะขออธิบายไว้ตรงนี้สักหน่อยว่า โดลดรัมคือแถบอากาศไม่คงที่ที่กระหนาบเส้นศูนย์สูตรระหว่างเส้นรุ้งที่ห้าองศาเหนือและใต้ แต่ในบางฤดูโดลดรัมอาจขยับอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่สามองศาเหนือและใต้ ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ โดลดรัมอาจขยับลงใต้ไปจนถึงชายฝั่งภาคเหนือของเกาะชวา ถึงประมาณเส้นรุ้งที่ ๘ องศาใต้ ขณะที่ในมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ก็มีหลักฐานบันทึกการเดินเรือ ว่าเรือเข้าไปติดอยู่ในโดลดรัมระหว่างเกาะลังกากับสุมาตราตามที่ ทิม เซเวอร์ริน (TIM SEVERRIN) เล่าการพิสูจน์เรื่องนี้ไว้ใน “IN THE WAKE OF SINBAD” ตีพิมพ์ในนิตสาร NATIONAL GEOGRAPHIC ประจำเดือนกรกฎาคม ๒๕๒๕ ว่า

เขาเริ่มเดินทางจากโอมานในตะวันออกกลาง เพื่อไปกวางตุ้งในจีนภาคใต้ ใช้เวลาเดินทางทั้งหมดเจ็ดเดือนครึ่ง เรือที่เป็นพาหนะชื่อ “*โซฮาร์*” (SOHAR) ต่อแบบเรืออาหรับโบราณ ไม่ใช้ตะปูเลย คณะเดินทางมีกัปตันกับลูกเรือทั้งหมดไม่ถึง ๒๐ คน ขั้นตอนการเดินทางระยะ

ต่อมาคือ จากกาลีกฏไปศรีลังกา ใช้เวลา ๒ เดือน คือจากวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ ถึงวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๔ ระยะต่อมาคือจากลังกาไปถึงปลายแหลมภาคเหนือของสุมาตรา ใช้เวลาเดินทาง ๔๕ วัน ขณะที่เมื่อ ๑๒๐๐ ปีก่อนโน้น ภิกษุอี้จิงกับคณะแสวงบุญใช้เวลาเพียง ๑ เดือน หรืออาจกว่านั้นก็เพียงเล็กน้อย ในการเดินทางจากลังกาถึงเคียะขะ (ไทรบุรี) เรือโซฮาร์เสียเวลามากกว่า เพราะเรือแล่นเข้าไปในเขตโดลดรัม เซเวอร์รินบอกว่าอาหารและน้ำเริ่มขาดแคลน แต่อาจเป็นเพราะโชคช่วยหรืออะไรก็เหลือเดา ฝนเกิดตกลงมาอย่างไม่คาดฝัน พวกเขาเลยได้น้ำและอาหารพอช่วยยืดชีวิตออกไป ข้าพเจ้าขอคัดข้อความในบันทึกนั้นมาเป็นบางตอนดังนี้

> *"เราออกเดินทางจากศรีลังกา เพื่อให้ทันลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ที่จะนำเรามุ่งตะวันออกไปจนถึงสุมาตรา แต่มรสุมมาล่า ล่าอย่างหนักทีเดียว สามสัปดาห์ผ่านไปแล้ว เราก็ยังอยู่ห่างจากสุมาตราอีกตั้ง ๗๐๐ ไมล์ ข้าพเจ้าเริ่มวิตกว่าน้ำจืดที่พวกเราเอาติดเรือไปจะไม่พอ เราใช้น้ำจืดกแต่เฉพาะดื่มกับปรุงอาหารเท่านั้น วิธีดีที่สุดที่เราจะลดการใช้น้ำลงได้บ้าง ก็คือพยายามอยู่แต่ในร่ม แต่โซฮาร์แล่นอยู่ในเขตละติจูด ๒ ํ เหนือ ดวงอาทิตย์ส่องตรงเกือบตลอดเวลา ใบเรือผืนใหญ่ก็บังเงาได้น้อยมาก...เรือโซฮาร์ลอยสงบอยู่ในเขตโดลดรัม จากเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม รอ*

ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้......พอเข้าสัปดาห์แรกของเดือนมีนาคม โชคค่อยเข้าข้างเราบ้าง ฝนตกปรอย ๆ เราขึงผ้าใบกันน้ำออกรับน้ำฝน แล้วถ่ายเก็บในถังเก็บน้ำ...วันที่ ๑๘ มีนาคม ลูกเรือจับปลาฉลามได้ ๑๗ ตัว เราเลยได้อาหารกินกันเหลือเฟือ...พอลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เริ่มพัด โซฮาร์ก็แล่นฉิวไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ นี่ก็ตกประมาณต้นเดือนเมษายน ลมที่กระพือพัดแรงทำให้เสาใบเราหัก...หลังจากเดินทางกลางทะเลมา ๕๕ วัน โซฮาร์ก็มาถึงสุมาตรา เราจัดการซ่อมเสาใบกันใหม่"

ข้าพเจ้าสงสัยว่า ทำไมเรือโซฮาร์จึงได้แล่นลงใต้ไปมากถึงแนวเส้นรุ้งที่ ๒ องศาเหนือ ขณะที่อี้จิงกับนักแสวงบุญชาวจีนอื่น ๆ แล่นเรือผ่านช่องสิบองศา (TEN DEGREE CHANNEL) อย่างไรก็ตามข้อมูลการเดินทางในยุคใหม่นี้ ก็แสดงว่าเมื่ออี้จิงแล่นเรือจากจีนมาถึงเช–ลิ–โฟ–ชิ (ศรีวิชัย) ภายในเวลาเพียง ๒๐ วันเท่านั้น เป็นไปไม่ได้เลยที่ศรีวิชัยจะอยู่ที่สุมาตราใต้ หรือที่ไหนก็ตามที่อยู่ใต้เขตโดลดรัม อาจเป็นไปได้เหมือนกันที่ท่านเหล่านั้น จอดแวะตามชายฝั่งบริเวณโดลดรัม แต่จะต้องไปจากศรีวิชัยไชยา หรือจากตามพรลิงค์นคร แล่นเรือลงใต้เรื่อยไปจนถึงปลายคาบสมุทร แวะเมาราตากุส (โมโล้ยู) ในสุมาตรา และจากนั้นก็แล่นเรือไปตามชายฝั่งสุมาตรา อาจไปถึงช่องแคบซุนดา ที่อยู่ระหว่างสุมาตรากับชวาตะวันตก เราจะเข้าใจเรื่องนี้มากขึ้นเมื่อศึกษาถึงเรื่องจารึก

สุมาตราใต้ ซึ่งได้บันทึกการยกทัพเรือของศรีวิชัยไปปาเล็มบังในสุมาตรา ภาคใต้ได้ใน พ.ศ. ๑๒๒๕ แต่ตอนนี้จะกลับไปพูดถึงอี้จิงต่อ

ในระหว่างที่ท่านเดินทางจากอินเดียไปจีน อี้จิงได้แวะที่ไชยา และได้เดินทางกลับไปถึงประเทศจีนในปี ๑๒๓๘ ท่านมรณภาพในปี ๑๒๕๕ ภิกษุอี้จิงได้ให้ข้อมูลที่ดียิ่งไว้หลายอย่าง แต่ข้าพเจ้าจะนำมาพูดไว้ในที่นี้ เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับชื่อสถานที่เพียงสี่แห่งเท่านั้นคือ ไชยา นครศรี-ธรรมราช (เมืองใหญ่ ๒ เมืองของศรีวิชัย) เมาราดากุส กับเคียะ—ขะ (เมืองใหญ่อันดับสองของศรีวิชัย) แทบไม่น่าเชื่อว่าบรรดาชื่อทั้งสี่ที่ภิกษุอี้จิงกล่าวถึง มีเคียะ—ขะที่เดียวเท่านั้นที่นักประวัติศาสตร์กำหนดสถานที่ไว้ถูกต้องที่ไทรบุรี ท่านลองคิดดูก็แล้วกันว่า ประวัติศาสตร์จักรวรรดิโรมันจะวางที่ทางต่าง ๆ กันอย่างไร หากที่ตั้งของกรุงโรมไม่อาจกำหนดได้แน่นอน กรณีประวัติศาสตร์ศรีวิชัยก็เช่นเดียวกัน การกำหนดที่ตั้งของศรีวิชัยนครก็เหมือนกับการกำหนดที่ตั้งของกรุงโรม ไม่ใช่เหตุผลเพียงพอ ทั้งสองชื่อคือศรีวิชัยกับโรมยังปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่หลักฐานเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยเป็นวิทยาศาสตร์และมีเหตุผล ไม่มีสิ่งใดไร้ความหมาย ไม่มีอะไรให้ต้องคาดเดา หรือเถียงกันอย่างไม่เกิดผล แน่นอนเราจะยุติปัญหาการศึกษาเรื่องของศรีวิชัยได้ เราจำเป็นต้องกำหนดสถานที่ตั้งของนครและอาณาจักรนั้นให้ถูกต้องตามหลักฐานเท่านั้น.

เรื่องหมายเลข ๒

มารู้เรื่องศรีวิชัยกันเสียที

เอกสารสัมมนาที่วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี

เวลานี้การค้นคว้าเกี่ยวกับศรีวิชัยกำลังก้าวหน้าไปด้วยดี แต่พึงเข้าใจว่า เรื่องศรีวิชัยมิได้ตกอยู่ในแหลมทองเท่านั้น ถ้าจะพูดไปแล้วหลักฐานทางเรามีน้อยเต็มที ส่วนใหญ่ได้จากเอกสารจีน ได้จากจารึกอินเดียและลังกา ได้จากเอกสารที่ชาวอาหรับจดไว้ จากจารึกสุมาตราใต้และชวากลาง ฯลฯ เอาความง่าย ๆ ว่า ถ้าจะเขียนประวัติศาสตร์ศรีวิชัยกันไซร้ ก็ต้องเอาหลักฐานต่างด้าวเหล่านี้มาประกอบ ต้องช่วยกันแปลเอกสารภาษาต่างประเทศให้เป็นภาษาไทย จะได้ศึกษาและเข้าใจเรื่องนี้กันอย่างถูกต้อง

ไชยา มีหลักฐานทางเอกสารตัวเขียนอย่างมากมาย ถ้าไม่นับตำนานไทยแล้ว นครศรีธรรมราชกับสงขลาไม่มีทางเทียบได้เลย ไชยารุ่งโรจน์อยู่แทบจะตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ที่เรียกว่า สมัยศรีวิชัย เป็นต้นว่า ไม่มีหลักฐานที่แสดงว่านครเคยครอบครองไปถึงเกาะสุมาตรา แต่ไชยามีถึง ๓ ครั้ง ครั้งแรกในระหว่าง พ.ศ. ๑๒๒๕—๑๒๒๙ เมื่อส่งทัพเรือไปยึดปาเล็มบังตลอดถึงลำพุง ซึ่งอยู่ใต้สุดของเกาะ ครั้งที่สอง เมื่อโจฬะตีศรีวิชัยแตกใน พ.ศ. ๑๕๖๘ ได้จารึกชื่อเมืองขึ้นของศรีวิชัยไว้ ๑๒ เมือง รวมทั้งนครและปาเล็มบังด้วย เขียนเป็นภาษาทมิฬ ชื่อมาดามาลิงกัน (มหาตามพรลิงค์) กับเมวิลิมบังกัม (ปาเล็มบัง) ครั้งที่สาม ปรากฏในหนังสือที่ชาวจีนชื่อ จาว จู กัว แต่งเมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๘ หนังสือเล่มนี้

บอกว่า ศรีวิชัยมีเมืองขึ้น ๑๕ เมือง รวมทั้งนคร (ตั้งมาลิง หรือ ตามพรลิงค์) และปาเล็มบัง (เปา—ลิน—ฟง) ด้วย

ข้าพเจ้าศึกษาศรีวิชัยมาไม่น้อยกว่า ๒๕ ปี ได้พบอะไรใหม่ ๆ อยู่ร่ำไป ที่ทำให้ความคิดเดิมผิดพลาดได้ง่าย ๆ ยกหนังสือที่จาว จู กัว แต่งเป็นตัวอย่าง เล่มนี้นายเฮิตส์กับรอคฮิลล์* แปลไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๔ จาว จู กัว บอกว่าศรีวิชัยมีเมืองขึ้น ๑๕ เมือง อยู่ในปักษ์ใต้ของเรา (ตั้งแต่กระบุรีในจังหวัดชุมพร) ตลอดมลายูถึงปลายแหลม ๑๑ เมือง อยู่ในเกาะสุมาตรา ๓ เมือง และเกาะลังกาเป็นสุดท้าย ทุกเมืองยกเว้นสามเมืองในเกาะสุมาตรา ส่งส่วยให้ศรีวิชัยทุกปี อย่างนี้ย่อมแสดงว่า ศรีวิชัยต้องเป็นอาณาจักร ซึ่งอันนี้ ข้าพเจ้าก็ต้องยอมรับที่ได้เคยค้านศาสตราจารย์เซเดส์ ว่าศรีวิชัยไม่ใช่เป็นอาณาจักรหากแต่เป็นสหนครรัฐนั้น ข้าพเจ้าผิด อาจารย์เซเดส์ถูก

เรื่องศรีวิชัยมีปัญหาและข้อถกเถียงมาก ตั้งแต่ชื่อตลอดจนที่ตั้งของเมืองหลวง ซึ่งจะนำมาพิจารณาตามลำดับต่อไปนี้

เรื่อง ชื่อและที่ตั้งของอาณาจักรศรีวิชัย

ชื่อศรีวิชัย มีปรากฏในจารึกสุมาตราใต้ (พ.ศ. ๑๒๒๕—๙) ปรากฏในจารึกหลักที่ ๒๓ ของไทยเรา (พ.ศ. ๑๓๑๘) และในจารึกอินเดียใต้ (ในช่วง ๓๐ ปีปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖) นอกจากชื่อศรีวิชัยแล้ว จารึกหลักที่ ๒๓ และจารึกอินเดียใต้ (โจฬะ) ได้ออกพระนามราชวงศ์

---

* FREDERICK HIRTH AND W.W. ROCKHILL, CHAU–JU–KUA, TAIPEI, 1967.

ไศเลนทรด้วย ราชวงศ์นี้ยังมีปรากฏในจารึกชวากลาง (พ.ศ. ๑๓๒๐–๑๔๐๐) และในจารึกนาลันทา (ประมาณ พ.ศ. ๑๔๐๐) ด้วย สรุปว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔–๑๖ ราชวงศ์ไศเลนทรครองศรีวิชัยอยู่ และสาขาหนึ่งครองชวากลาง

แต่เรื่องมิได้จบเพียงนี้ ยังมีหลักฐานฝ่ายจีนที่พูดถึงเรื่องนี้ในเอกสารจีนมีใช้สองชื่อ คือ เช–ลิ–โฟ–ชิ กับ สัม–โฟ–ชิ สองชื่อนี้จะเหมือนกันไม่ได้ ชื่อแรก (เช–ลิ–โฟ–ชิ) พระภิกษุอี้จิงใช้ใน พ.ศ. ๑๒๑๔–๑๒๓๘ ชื่อหลัง (สัม–โฟ–ชิ) จาว จู กัว ใช้ใน พ.ศ. ๑๗๖๘ ถึงแม้หนังสือทั้งสองเล่มจะห่างกันถึง ๕๕๐ ปี แต่ทั้งคู่อยู่ในจำพวกหลักฐานที่ดีที่สุดในภาษาจีน

จีนใช้สองชื่อคือ เช–ลิ–โฟ–ชิ กับ สัม–โฟ–ชิ ซึ่งจะเหมือนกันไม่ได้ มักจะตีความ เช–ลิ–โฟ–ชิ ว่าคือ ศรีวิชัย ซึ่งเป็นชื่อมีในจารึกรุ่นเดียวกันกับพระภิกษุอี้จิง ส่วนสัม–โฟ–ชิ ไม่มีใครรู้ว่าแปลว่าอะไร ได้แต่เดากันไป เถียงกันไป ในที่สุดก็ว่า ศรีวิชัยนั่นเอง อย่างนี้ผิดอย่างไม่มีปัญหา เพราะ เช–ลิ–โฟ–ชิ ได้ว่าเป็นศรีวิชัยไว้ก่อนแล้ว

ที่จริง เช–ลิ–โฟ–ชิ เป็นเมืองหรือนครหนึ่ง และเป็นเมืองหนึ่งเท่านั้น เมืองนั้นคือ ไชยา ส่วนสัม–โฟ–ชิ มีความหมายสองอย่าง อย่างหนึ่งเป็นชื่อประเทศ มีเขตกว้างยาวตั้งแต่กระบุรี จังหวัดชุมพร ลงใต้ไปจนถึงเกาะสุมาตรา ความอีกอย่างหนึ่งคือ เช–ลิ–โฟ–ชิ เป็นชื่อเมืองหลวงของประเทศสัม–โฟ–ชิ และเมืองหลวงนั้นตั้งอยู่ที่ไชยา หลักฐานมีอยู่ในจาว จู กัว อย่างไม่มีที่สงสัย

หลังจาว จู กัว ประมาณศตวรรษครึ่ง มีจดหมายเหตุจีนบอกว่า สัม—โฟ—ชิ ได้แตกออกเป็นสามส่วน ผู้นำของแต่ละส่วนมีพระนามต่อไปนี้ ๑. ตาม—มา—ซา—นา—โห ๒. มา—นา—หา—เปา—สิน—บัง และ ๓. เซง—กา—เลียด—ยู—ลาน ข้าพเจ้าตีความท่านเหล่านี้ว่า

๑. ตาม—มา—ซา—นา—โห หมายถึง ธรรมาโศกแห่งไชยา หรือนคร

๒. มา—นา—หา—เปา—สิน—บัง หมายถึง มหา (ราชา) แห่งปาเล็มบัง (สุมาตรา)

๓. เซง—กา—เลียด—ยู—ลาน หมายถึง นิสสังคะอลังเคศวรแห่งลังกา (ท่านผู้นี้ครองเมืองรายิคาม เป็นใหญ่อยู่ในเกาะลังกาในระยะนั้น)

สัม—โฟ—ชิ ส่งราชทูตไปเมืองจีนใน พ.ศ. ๑๙๑๖—๑๙๑๗ และ ๑๙๑๘ แต่ไม่ปรากฏว่าไปจากส่วนใดในสามส่วนนี้ ดูตามเหตุการณ์ในสมัยนั้นแล้ว เข้าใจว่าทั้งสามส่วนต้องการความสนับสนุนจากพระเจ้ากรุงจีน

ในส่วนที่เกี่ยวกับศรีวิชัยนี้ ทางดีที่สุดจนกว่าจะได้หลักฐานใหม่ ควรจะตีความตามเนื้อหาที่ปรากฏได้ว่า

๑. เช—ลิ—โฟ—ชิ คือเมืองศรีวิชัยที่ไชยา

๒. สัม—โฟ—ชิ หมายถึงนครไชยา หรืออาณาจักรศรีวิชัย แล้วแต่เนื้อหาในเรื่อง

จารึกที่มีชื่อ ศรีวิชัยของสุมาตรา และจารึกหลักที่ ๒๓ ของเรา ตกอยู่ในสมัยที่จีนพูดถึง เช—ลิ—โฟ—ชิ ส่วนจารึกอินเดียใต้ตกอยู่ในสมัย สัม—โฟ—ชิ

ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ ได้อุปโลกน์อาณาจักรศรีวิชัยขึ้นมา โดยวางเมืองหลวงที่ปาเล็มบังในเกาะสุมาตราใต้ ท่านใช้จารึกจากเกาะบังกาเป็นหลัก จารึกหลักนี้มีศักราชตรงกับ พ.ศ. ๑๒๒๙ ข้อความในจารึกมีว่า พระราชาศรีวิชัย (เซเดส์ วางที่ปาเล็มบัง) กำลังจะยกทัพไปตีชวาภูมิ (เซเดส์ว่าเกาะชวา) ต่อจากนั้นข้อความในจารึกเป็นคำสาปแช่งว่า ใครที่คิดทรยศต่อพระเจ้ากรุงศรีวิชัยจงรับบาปตามกรรมที่สร้างไว้ นี่ก็เกิดปัญหาขึ้นสองปัญหา แต่ในตอนต้น ๆ ยังไม่มีใครยกมาอ้าง ข้อที่น่าคิดก็คือว่า

ก. ทำไมจารึกหลักนี้จึงใส่ไว้ที่เกาะบังกา ไม่ใส่ไว้ที่เกาะชวา (ชวาภูมิ) แล้วทำไมพระเจ้ากรุงศรีวิชัยจึงได้สาปแช่งพลเมืองของท่านอย่างนี้ คำแช่งนี้ตรงกันแทบจะประโยคต่อประโยค กับจารึกอื่นอีกสามหลัก (รวมเป็น ๔ หลัก)

ข. ถ้าจะวางศรีวิชัยที่ปาเล็มบัง หลักฐานอื่น ๆ ก็จะปีนเกลียวกันหมด เป็นต้นว่าในหลักฐานอื่นที่ว่าปาเล็มบังเป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัย ถ้าวางศรีวิชัยที่ปาเล็มบัง ปาเล็มบังก็จะต้องเป็นเมืองขึ้นของตัวเอง

นี่ว่าเฉพาะแต่ความขัดแย้งในหลักฐานที่เซเดส์ยกมาอ้าง ยังไม่มองถึงความขัดแย้งทางหลักฐานภูมิศาสตร์อื่น ๆ ที่จะพูดถึงในตอนต่อ ๆ ไป

ข้อถกเถียงขัดแย้งในเรื่องศรีวิชัย มีมาก่อนศาสตราจารย์เซเดส์ช้านาน ดูเหมือนคนที่ใช้ชื่อศรีวิชัยก่อนใครจะชื่อ แซม บีล ก่อนเซเดส์ ๖๐–๗๐ ปีเป็นอย่างน้อย

ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ ชาวฝรั่งเศสชื่อชาวังเนส์ แปลเรื่อง *"ประวัติภิกษุนักจาริกจีน"* ของอี้จิงออกเป็นภาษาฝรั่งเศส ท่านวางเรื่องส่วนใหญ่ไว้ในแหลมทอง

พ.ศ. ๒๔๓๙ ชาวญี่ปุ่นชื่อตากากุสุ แปลเรื่อง *"การปฏิบัติธรรมในอินเดียและทะเลใต้"* ซึ่งเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งของอี้จิง ออกเป็นภาษาอังกฤษ ท่านวาง เช–ลิ–โฟ–ชิ ที่ปาเล็มบัง ในเกาะสุมาตราใต้

พ.ศ. ๒๔๕๒ พันเอกเยริน ออกชื่อศรีวิชัย ในหนังสือปโทเลมีที่ท่านแต่ง ท่านว่าศรีวิชัยเป็นชื่อเมืองหลวงที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยเมืองนั้นชื่อสามรัฐ ท่านวางที่นครปฐม

พ.ศ. ๒๔๕๔ นายเฮิตส์กับรอคฮิลล์ แปลเรื่องของจาว จู กัว ออกเป็นภาษาอังกฤษ จาว จู กัว แต่งเรื่องนี้ใน พ.ศ. ๑๗๖๘ ท่านใช้สัม–โฟ–ชิ แทน เช–ลิ–โฟ–ชิ อย่างอี้จิง สองนักแปลไม่แปลชื่อ แต่วางเมืองที่ปาเล็มบัง

พ.ศ. ๒๔๖๑ ศาสตราจารย์เซเดส์ เสนออาณาจักรศรีวิชัย มีเมืองหลวงที่ปาเล็มบัง

พ.ศ. ๒๔๖๗ ชาวฮอลันดาชื่อ วอน ลอง เดล ได้อ่านจารึกสุมาตราอีกหลักหนึ่ง หลักนี้ชื่อ เคดุกัน บูกิต ได้จากปาเล็มบัง ข้อความในจารึกสั้นมาก แต่มีศักราชประกอบ ตรงกับ พ.ศ. ๑๒๒๕ จารึกได้บ่งชัด

ว่าศรีวิชัยได้ยกทัพเรือไปยึดเมืองมินานต่าวัน และเมือง...อุบัง (ชื่อหลังนี้โบคารีชาวอินโดนีเซียอ่านใหม่ หมายถึงปาเล็มบังนั่นเอง)

วอน รอง เคล ผู้เสนอจารึก เคดุกัน บูกิตเป็นครั้งแรก รวมทั้งนักวิชาการฮอลันดาอีกหลายคน จนถึงโมนส์ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ต่างคัดค้านเซเดส์ว่าปาเล็มบังไม่ได้ยกทัพไปไหน ปาเล็มบังต่างหากที่ถูกศรีวิชัยจากที่อื่นโจมตีด้วยทหาร ๒๐,๐๐๐ คน

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ข้อถกเถียงเกี่ยวกับศรีวิชัยก็เกิดขึ้นใหม่ แต่คราวนี้แทนที่จะเป็นนักวิชาการฮอลันดาเจ้าถิ่นอินโดนีเซียในสมัยนั้น กลับเป็นชาวอินโดนีเซียเอง จะขอออกชื่อสามคน คือ เพอบัทจาราคา โซกโมโน และโบ่คารี ท่านทั้งสามเหล่านี้ไม่รับว่าปาเล็มบังเป็นเมืองหลวงของศรีวิชัย ท่านว่าปาเล็มบังถูกศรีวิชัยโจมตีจากที่อื่นเหมือนชาวฮอลันดาว่าไว้ก่อนสงคราม

ไศเลนทรวงศ์
จารึกวัดเวียงที่ไชยา

จารึกหลักนี้ (หลักที่ ๒๓) มีสองด้าน ด้านหนึ่งออกชื่อ ศรีวิชัย อีกด้านออกชื่อไศเลนทรวงศ์ มีบอกศักราช ๑๓๑๘

ศาสตราจารย์เซเดส์ตีความด้านที่หนึ่งว่า พวกศรีวิชัยจากปาเล็มบังมายึดครองแหลมทอง (นครศรีธรรมราช) ใส่จารึกหลักนี้ไว้ ข้าพเจ้าตีความว่า ศรีวิชัยจากแหลมทอง (ไชยา) ไปยึดครองปาเล็มบังและเกาะสุมาตราใต้ ใส่จารึกไว้ ๖ หลัก (เท่าที่พบแล้วโดยไม่นับเศษ)

ศาสตราจารย์ตีความด้านที่สองว่า พวกไศเลนทร์จากชวากลางมายึดครองแหลมทองในระยะ พ.ศ. ๑๓๑๘ ใส่ด้านหลังไว้ในจารึกที่พวกศรีวิชัยใส่ไว้แต่ก่อนแล้ว ข้าพเจ้าไม่รับ ข้าพเจ้าคัดค้านเต็มที่ ไม่มีหลักฐานทางโบราณคดี หรือภูมิศาสตร์ที่จะนำมาอ้างได้ว่า ชวาภาคกลางเคยมีราชนาวีเลย การที่จะมีกองทัพเรือ จำเป็นที่จะต้องมีท่าเรือที่ใหญ่พอจะบำรุงรักษาทัพนั้น เช่น ชวาตะวันตกมีจาการ์ต้าเป็นท่าเรือใหญ่ (และเป็นเมืองหลวงด้วย) ชวาตะวันออกมีสุรบายาเป็นท่าเรือใหญ่ ชวากลางมีเสมารังแต่เป็นท่าใหม่ ก่อนนั้นมีท่าเรือเล็ก ๆ สามแห่ง ชื่อ เปมารัง เคนดาลและจาปารา ไม่พอที่จะเลี้ยงกองทัพเรือได้ นอกจากนั้นเมืองหลวงทั้งสองแห่งของชวากลางตั้งอยู่ที่พรหมานันต์และมาตาราม ไกลจากทะเลด้านเหนือสามวันหรือสี่วันทางเดิน หรือขี่ช้างข้ามภูเขา ถนนก็มีสายเดียว แม่น้ำมีสองสายชื่อ กาสีเซอรัง และกาสีตุนตัง เป็นแม่น้ำเล็ก ๆ ที่ลงมาจากภูเขา แม่น้ำนี้ไม่ใหญ่พอไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน หลักฐานอื่นยังมีอีกแต่เท่านี้เห็นจะพอที่จะแสดงว่าชวากลางไม่มีราชนาวี เพราะไม่มีท่าเรือใหญ่ที่กองทัพเรือจะใช้ได้

แต่อย่างไรก็ตาม พวกไศเลนทร์ที่ชวาและที่ไชยามีความสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์นี้เป็นไปในทางแต่งงาน ไม่มีการยกทัพไปรบกันเอกสารทางอาหรับสรรเสริญพระมหาราชาแห่งซาบากว่าร่ำรวยนักหนาท่านมีเรือรบ ๑,๐๐๐ ลำ มีท่าเรือ ๑,๐๐๐ แห่ง เขตของท่านตามที่ชาวอาหรับจดไว้และตามแผนที่ที่นักแปลหลักฐานอาหรับทำไว้ ไม่รวมเกาะชวา แสดงว่าพวกชวกะหรือซาบากไม่ใช่พวกเดียวกับพวกชวา ชวกะนี้แหละที่ได้ยก

ทัพเรือไปโจมตี เขมร จาม ญวน (คือเวียตนามปัจจุบัน) บนแผ่นดินใหญ่ ท่านอาจารย์เซเดส์เรียกโจรสลัดพวกนี้ว่า *"โจรสลัดชาวมาเลย์"* ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ประการแรกไม่มีหลักฐานยืนยันอย่างแน่นอนว่าชวกะเป็นพวกเดียวกับพวกมาเลย์ ประการที่สอง พวกชวกะมีรายได้สูง ร่ำรวยมาก ฉะนั้นไม่มีเหตุที่จะไปเป็นโจรสลัด จะเป็นพวกปราบโจรสลัดนั้นมิแน่

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ อี้จิงบอกว่าศรีวิชัย (ต่อไปจะใช้ชื่อนี้แทนชวกะหรือไศเลนทร์) มีเรือเดินทะเล ก็นึกว่าคงจะเป็นเรือสินค้าเดินระหว่างเมืองจีนและอินเดีย หรือเลยไปจนถึงตะวันออกกลาง นอกจากนั้นจารึกสุมาตราบอกว่า ศรีวิชัยมีเรือรบ ยกทัพที่ใช้เรือได้มากถึง ๒๐๐ ลำ เรือรบกับเรือค้าย่อมไม่เหมือนกัน

นักประวัติศาสตร์ตีความว่าศรีวิชัยร่ำรวยเพราะการค้า ก็คงจะเป็นจริง แต่น่าจะเป็นได้ด้วยว่า รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีศุลกากร หรือภาศีผ่าน หรือที่เรียกว่า จกอบในสมัยสุโขทัย รายได้ของท่านมหึมาเพราะท่านคุมช่องแคบมะละกา เรือทุกลำต้องผ่าน ต้องเสียภาษี ท่านเก็บหนักเสียด้วย ถึงกับหนึ่งในสามของราคาสินค้า แต่พอไปถึงเมืองจีนจะโดนหนักเข้าไปอีก สินค้าบางอย่างเช่นเครื่องหอมหรือของพุ่มเพือยจะถูกเก็บภาษีถึง ๕๐% พวกพ่อค้าอาหรับหรืออินเดียก็ไม่ว่า เพราะบวกเข้าไปในราคาขายได้ เช่น สินค้าที่ส่งเข้าไปขายในพระราชวังก็อาจบวกเข้าไป ๑๐๐%–๑,๐๐๐% ได้ การค้าสมัยศรีวิชัยมีย่อ ๆ อย่างนี้ แต่ในการเก็บภาษีมีพิสดารออกไปอีก

จาว จู กัว เล่าว่า พระเจ้ากรุงศรีวิชัยมีโซ่เหล็กขึงกั้นทางไม่ให้เรือผ่าน โซ่นี้ยกขึ้นยกลงได้ ถ้าเรือโจรสลัดมาก็ผ่านไม่ได้ ถ้าเป็นเรือ

สินค้าก็ลดลงให้เรือผ่าน (เข้าไปเสียภาษี) ถ้าลำไหนพยายามหลีกเลี่ยงก็มี "*เรือตำรวจ*" ออกติดตาม อย่างนี้ท่านมหาราชศรีวิชัยจะไม่รวยไหวหรือ ท่านมีเงินเหลือใช้จนท่านสามารถไปสร้างวิหารที่นาลันทา (อินเดียเหนือ) วิหารอีกหลังที่อินเดียใต้ และไปซ่อมวัดจีนที่กวางตุ้ง นอกจากนั้นยังสงสัยว่ามีที่อื่นอีก แต่หลักฐานยังไม่แน่นอน เลยไม่ขอพูดในที่นี้

ในการเก็บภาษีอย่างนี้ จำเป็นอยู่เองที่ศรีวิชัยจะต้องให้ความปลอดภัยแก่ลูกค้า ท่านจึงต้องมีราชนาวีไว้คอยปราบพวกโจรสลัด พวกที่อิจฉาความร่ำรวยของท่านมีมาก ที่แย่งท่านไม่ได้ ก็ปล้นลูกค้าของท่าน ที่พวกชวกะยกกองทัพไปปราบพวกเขมร จาม และเวียดนามในแผ่นดินใหญ่ ก็นึกว่าเป็นเรื่องของการปราบโจรสลัด ที่ศรีวิชัยยกทัพไปยึดปาเล็มบังในเกาะสุมาตราใต้ ก็อาจเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะเมื่อศรีวิชัยล้มไปแล้ว ผู้สร้างสิงคโปร์ก็เป็นโจรสลัดมาจากใต้ ผู้สร้างมะละกาก็เป็นโจรสลัดมาจากใต้อย่างเดียวกัน แต่เรื่องนี้ไม่แน่นัก อาจจะเป็นเพราะช่องแคบซุนดาที่อยู่ระหว่างเกาะสุมาตราและชวาเป็นช่องโหว่ที่สินค้าหนีภาษีผ่านเข้ามาได้ ท่านเลยส่งเรือรบไปปราบเสีย แล้วเลยคุมช่องแคบไว้ต่อไปเลย

ที่เขียนเรื่องเรือรบ เรือสินค้าของศรีวิชัย ก็เพราะได้เขียนไว้ก่อนแล้วว่า ชวาภาคกลางไม่มีราชนาวี เพราะไม่มีเรือใหญ่พอที่จะปฏิบัตินาวีหลวงได้ ไม่เหมือนชวาภาคตะวันออกหรือตะวันตก เมื่อศรีวิชัยล้มแล้ว ชวาตะวันออกได้ยกทัพมายึดเมาราตากุสที่กลางเกาะสุมาตราอยู่พักหนึ่ง และได้ใส่จารึกมีชื่อมล้ายูไว้ อยู่ไม่ได้นานก็ต้องอพยพกลับเพราะไกลบ้านเกินไป เรื่องอย่างนี้ไม่มีเกี่ยวกับชวาภาคกลาง

พวกไศเลนทร์ในชวาไม่มีทัพเรือ แต่พวกไศเลนทร์แห่งศรีวิชัยคือพวกชวกะ มีตามคำเล่าของชาวอาหรับนับพันลำ ถ้าพวกชวกะจะไปโจมตีเกาะชวาก็ย่อมทำได้ แต่ข้าพเจ้าไม่ขอพูดอย่างนั้น ที่ชวกะจะยกทัพไปถึงฝั่งทะเลด้านเหนือนั้นไม่ใช่เรื่องยาก แต่ที่จะยกขึ้นบกเดินทัพข้ามภูเขาสามวันสี่วันก็จะถูกกองโจรหั่นแหลก เลยขอบอกว่าพวกชวกะกับพวกชวาญาติดีกันตลอด และอาจจะเป็นอย่างนั้นอีกนาน แต่เผอิญภูเขาไฟชื่อเมราบีระเบิดเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๔๖๘ เป็นอันสิ้นสุดเรื่องไศเลนทร์ในชวา แต่พวกไศเลนทร์ที่แหลมทองยังมีเรื่องต่อไปอีก

พวกไศเลนทร์มีสองรุ่น รุ่นหนึ่งตกอยู่ในระยะ พ.ศ. ๑๓๑๘–๑๔๐๐ รุ่นที่สองตกในระยะประมาณ ๑๕๐๐–๑๕๘๐ ในบาญชีตอไปนี้ลงแต่เฉพาะองค์ที่มีพระนามอยู่ในจารึก องค์หมายเลข ๒ ถึง ๔ อยู่ในจารึกชวากลาง องค์ที่ ๗ ถึง ๙ อยู่ในจารึกอินเดียใต้

ไศเลนทร์รุ่นที่ ๑ (พ.ศ. ๑๓๑๘–๑๔๐๐)

๑.	วิษณุราชา (วัดเวียง)	๑๓๑๘
๒.	ปนมกรณ	๑๓๒๐
๓.	ธรณินทราชา	๑๓๒๔
๔.	สมรตุงค์	๑๓๖๗
๕.	พระนางศรีคหุลุนาน	๑๓๘๖
๖.	พาลบุตร (นาลันทา)	ประมาณ ๑๔๐๐

ไศเลนทร์รุ่นที่ ๒ (พ.ศ. ๑๕๐๐–๑๕๘๐)

๗. จุฑามณี (หรือจุฬามณี)

๘. มาราวิชโยตุงค์
๙. สงครามวิชโยตุงค์
๑๐. สมรวิชโยตุงค์ (จารึกลังกา)

หมายเลข ๕ และ ๖ และหมายเลข ๙ และ ๑๐ เป็นพี่น้องกัน ไศเลนทร์รุ่นที่สองในจารึกอินเดีย ครองศรีวิชัยและคทาราม (ไชยาและไทรบุรี) สมรวิชโยตุงค์ในจารึกลังกาครองสุวรรณปุระ (ไชยา)

ตอนนี้ ขอสรุปง่าย ๆ เรื่องจารึกวัดเวียง สักขั้นหนึ่งก่อน เรื่องจะได้สั้นเข้า คือ จารึกหลักนี้ไม่เกี่ยวอะไรกับสุมาตราใต้หรือชวากลาง เป็นเรื่องของบ้านเราเท่านั้น จารึกหลักนี้พิมพ์ครั้งแรกในหนังสือประชุมศิลาจารึกเล่ม ๒ ซึ่งเป็นหนังสือสองภาษา เรียกว่าจารึกหลักที่ ๒๓ ในคำนำภาษาไทยบอกว่าได้มาจากเวียงสระ ในคำนำภาษาฝรั่งเศส ซึ่งอาจารย์เซเดส์เป็นผู้เขียนบอกว่ามาจากวัดเสมาเมือง นครศรีธรรมราช สองสามปีต่อจากนั้นกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการในปัจจุบัน) ได้พิมพ์หนังสือภูมิศาสตร์ออกมา และบอกว่าจารึกหลักที่ ๒๓ ได้มาจากวัดเวียงไชยา เรื่องก็เลยวุ่นวาย ข้าพเจ้าจึงค่อยสดับตรับฟัง ได้ความดังต่อไปนี้

ไชยาส่งจารึกเข้ากรุงเทพฯ สองหลักจากวัดเวียง พอไปถึงกรุงเทพฯ จารึกที่วัดเวียงหายไปจากบาญชีหลักหนึ่ง แต่ไปมีเพิ่มว่าได้จากเวียงสระ ทางการจึงได้มีหนังสือถามไปทั้งที่เวียงสระและไชยา เวียงสระตอบว่าไม่ได้ส่งจารึกเลย ไชยาตอบว่าได้ส่งไปสองหลักจากวัดเวียง เดิมตั้งอยู่ข้างบ่อมดในวัดนั้น (ฐานจารึกหลักที่สองยังอยู่ที่บ่อมดเมื่อไม่นานมานี้ ข้าพเจ้าเป็นผู้ให้ขนไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ที่วัดพระบรมธาตุไชยา) แต่เรื่องที่มันวุ่นขึ้น

ไปอีกก็คือ เผอิญมีพระองค์หนึ่งจากนครศรีธรรมราชเข้าไปกรุงเทพ ฯ และพบท่านอาจารย์เซเดส์ เซเดส์ได้ถามพระเรื่องจารึกหลักนี้ว่ามาจากที่ไหน พระตอบว่ามาจากวัดเสมาเมือง นครศรีธรรมราช (ที่แท้วัดเสมาชัยข้างกันแต่รวมเป็นวัดเดียวกันแล้ว) เมื่อเกิดยุ่งกันอย่างนี้ ทางการก็ถามไปที่นครศรีธรรมราช ทางจังหวัดตอบว่าได้ส่งไป

แต่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจกรรมวิธีของอาจารย์เซเดส์ว่า ทำไมท่านไม่นำหลักฐานของทางราชการมาพิจารณา ทำไมท่านพึ่งแต่คำบอกเล่าของพระอะไรก็ไม่รู้ อย่างนี้ไม่รอบคอบเลย แทนที่จะดูตามความในจารึกและหลักฐานประกอบ ท่านกลับไปตามคำบอกเล่าของพระอะไรก็ไม่รู้ คดีนี้เป็นตัวอย่างที่ดี ความผิดพลาดจะมีได้ดังนี้

๑. สมมุติว่าเมืองหลวงของศรีวิชัยอยู่ที่ปาเล็มบัง ถ้าจะเขียนประวัติศาสตร์ศรีวิชัยตามนั้น ในไม่ช้าก็จะพบในจารึกตันจอร์จากอินเดียใต้ว่า เมวิลิมบังกัม (ปาเล็มบัง) เป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัย (ปาเล็มบัง) พอถึงจาวจูกัว ก็จะพบว่าเปาลินฟอง (ปาเล็มบัง) เป็นเมืองขึ้นของสัม–โฟ–ชิ ประวัติศาสตร์อย่างนี้จะไปไหวหรือ

๒. สมมุติว่านครศรีธรรมราช (ตามพรลิงค์) เป็นเมืองหลวงของศรีวิชัย และเขียนประวัติศาสตร์ตามนั้น ก็จะพบในจารึกตันจอร์ว่ามาดามาลิงกำ (มหาตามพรลิงค์หรือนคร) เป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัย (สมมุติว่านคร) พอถึงจาว จู กัวก็จะพบว่า ตั้งมาลิง (ตามพรลิงค์) เป็นเมืองขึ้นของสัม–โฟ–ชิ (ศรีวิชัย สมมุติว่าอยู่นคร) คือนครหรือตามพรลิงค์เป็นเมืองขึ้นของนครนั่นเอง

เพราะฉะนั้น การวางศรีวิชัยที่นครก็ไม่ผิดอะไรกับวางที่ปาเล็มบัง หลักฐานมันจะปนเกลียวกันหมด

๓. ข้อนี้ไม่ต้องสมมุติ ถ้าจะเขียนประวัติศาสตร์ศรีวิชัยโดยวางเมืองหลวงที่ไชยา ก็จะไม่ต้องจับแพะชนแกะอย่างไรเลย ที่จารึกตันจอร์ในอินเดียได้จะพบว่า เมวิลิมบังกำ และมาดามาลิงกำเป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัยก็ตรงดี ที่จาว จู กัว บอกว่าเปา–ลิน-ฟง (ปาเล็มบัง) และตั้งมาลิง (ตามพรลิงค์) เป็นเมืองขึ้นของสัม–โฟ–ชิ (ไชยา) ก็ตรงดี และที่จาว จู กัว จะว่าเขตแดนของสัม–โฟ–ชิ (ศรีวิชัย) เริ่มตั้งแต่กระบุรีในจังหวัดชุมพร ลงใต้ไปจนถึงสุดเกาะสุมาตราก็ตรงดี ไม่มีอะไรจะต้องสันนิษฐานหรือถกเถียงกัน

ส่วนจารึกหลักที่ ๒๓ จะมาจากไชยาหรือนครศรีธรรมราช ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ศรีวิชัยอยู่ที่ไชยา ข้อนี้ไม่มีปัญหา ถึงแม้จารึกจะพบที่นครฯ ก็ไม่ได้หมายความว่า ศรีวิชัยไม่ได้อยู่ที่ไชยา แต่ไชยามีภาษีกว่า เรือนอิฐสามหลังที่มีกล่าวถึงในจารึก หมายถึงเจดีย์วัดแก้ว วัดหลงและวัดเวียง "*เรือน*" ในที่นี้หมายถึงจันดีอย่างของชวา ข้างในมีพระพุทธรูป มีที่พอที่คนจะเข้าไปได้ ไม่เหมือนอย่างซุ้มของเราที่ตัน ฐานของเจดีย์ที่วัดแก้วไชยาโตพอที่จะเป็นฐานของเรือน ฐานที่นครเล็กไป

อีกอย่างคือเรื่องระฆังเหล็กที่มีอักษรจีนจารึก (เวลานี้อยู่ที่วัดพระบรมธาตุ) ระฆังเหล็กใบนี้แต่ก่อนมีความสำคัญมาก เพราะเป็นเครื่องอย่างหนึ่งที่จะชี้ว่าศรีวิชัยตั้งอยู่ที่ไชยา แต่เวลานี้ความสำคัญลดลงไปมาก เพราะจาว จู กัว ชี้อย่างไม่มีปัญหาว่า สัม–โฟ–ชิ ตั้งอยู่ที่ไชยา ฉะนั้น

ระฆังเหล็กใบนี้จึงเป็นหลักฐานประกอบเท่านั้น เหมือนอย่างเศษหม้อสมัยถังที่ขุดได้จากแหลมโพธิ์เป็นหลักฐานประกอบ มิใช่เป็นตัวหลักฐานที่จะพิสูจน์ว่าศรีวิชัยอยู่ที่ไชยา เรื่องนี้จะต้องพยายามเข้าใจกันให้ดี จะได้ไม่ต้องเถียงกันมาก สมมุติว่าฝรั่งไปขุดพบเมืองเก่าในเกาะสุมาตรา เป็นเมืองใหญ่ขนาดพระนครหรือมหานคร ก็ไม่ได้พิสูจน์ว่านั่นคือศรีวิชัย รู้เพียงแต่ว่าเป็นเมืองที่พบใหม่ แต่ไม่รู้ว่าชื่อเมืองอะไร แต่ระฆังเหล็กใบนี้ก็ยังมีข้อความที่น่าสนใจสำหรับนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีเหมือนกัน คุณธรรมทาส พานิช เคยบอกข้าพเจ้าว่า ระฆังใบนี้เดิมอยู่ที่วัดอะไรก็จำชื่อไม่ได้แล้ว ย้ายไปวัดพระบรมธาตุทีหลัง วัดเดิมนั้นสร้างในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และในปี พ.ศ. ๑๕๔๖ พระเจ้าฮ่องเต้ได้พระราชทานชื่อให้แก่วัดพร้อมทั้งระฆังเหล็ก วัดนั้นชื่อในภาษาจีนว่า ชง–เทียน–วัน–ชู เสียดายที่ไม่มีใครอ่านจารึกระฆังเหล็กใบนี้ไว้ เวลานี้ลบเลือนจนอ่านไม่ออก

ประวัติศาสตร์ศรีวิชัยมิใช่เรื่องยากที่จะทำความเข้าใจ หลักฐานที่จะศึกษามีมาก แต่ต้องแยกออกเป็นส่วนให้ถูก ถ้าทำอย่างนี้เรื่องนี้ก็ไม่จำเป็นต้องสันนิษฐานแต่อย่างใดเลย

ต่อไปจับเรื่องศรีวิชัยในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ มีเรื่องของอี้จิง รวบรวมมาจากที่อื่น และเรื่องจารึกเกาะสุมาตราใต้ ซึ่งเป็นเอกสารสัมนาที่วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานีอีกส่วนหนึ่ง.

เรื่องหมายเลข ๓

ศรีวิชัยในพุทธศตวรรษที่ ๑๓[๑]

หลักฐานทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับศรีวิชัย

เรื่องราวของศรีวิชัยมีข้อโต้แย้งมากมาย และข้าพเจ้าเห็นว่าข้อโต้แย้งเหล่านั้นล้วนไม่จำเป็น ขอให้เราเริ่มการพิจารณาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์สักสองเรื่อง ซึ่งเป็นหลักฐานที่ไม่อาจโต้แย้ง อย่างแรกคือเรื่องลมประจำที่พัดอยู่ในเขตนี้นับเป็นหมื่น ๆ ปีโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงก่อนที่คนจะเกิดกระมัง เริ่มตั้งแต่สมัยโบราณที่มนุษย์รู้จักเดินเรือข้ามสมุทร โดยออกเดินทางจากจีนภาคใต้ในตอนต้นฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แล่นใบตามลมมาถึงชายฝั่งตะวันออกของแหลมทอง เวลาที่ใช้ในการเดินทางเฉลี่ยประมาณหนึ่งเดือน แต่ถ้าเป็นเรือเร็วข้ามสมุทรที่เดินทางระหว่างตะวันออกกลางและตะวันออกไกล (เช่นเรือของชาวเปอร์เซีย) อาจใช้เวลาเพียง ๒๐ วัน แต่เรือช้าอาจกินเวลาถึง ๔๐ วัน จากชายฝั่งตะวันออกของแหลมทอง เรือจะแล่นเลียบฝั่งไปอีก ๑๕ วัน จึงจะถึงเขตใกล้ ๆ ศูนย์สูตรอ้อมปลายแหลม มุ่งหน้าไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านช่องแคบมะละกาอีก ๑๕ วันก็จะถึงเมืองท่าบนฝั่งตะวันตก และจากเมืองท่านี้ เรือจะตัดข้ามมหาสมุทรอินเดีย ไปตามแนวเส้นขนานที่ ๑๐ (TEN DEGREE CHANNEL) ที่อยู่ระหว่างเกาะนิโคบากับหมู่เกาะอันดามัน ไปถึงเมืองท่าแห่งใดแห่งหนึ่ง ในอินเดียเหนือ หรืออินเดียใต้ หรือลังกา เรือที่วิ่ง

---

๑ สดใส ขันติวรพงศ์ แปลจากพระนิพนธ์ (ภาษาอังกฤษ)

ทางไกลอาจเดินทางต่อจากลังกาไปตะวันออกกลาง เมื่อมรสุมเปลี่ยนทิศ เรือที่เดินทางกลับก็จะแล่นย้อนทางเดิม เขาอาจกลับถึงบ้านภายในหนึ่งปี หากระวังไม่ให้พลาดมรสุมในปีนั้นได้ นี่คือแบบแผนการเดินเรือในสมัยโบราณ

เป็นไปไม่ได้เลยที่เรือจากประเทศจีนจะเดินทางไปถึงปลายแหลมใกล้เขตศูนย์สูตร โดยไม่แวะพักเมืองท่าเมืองใดเมืองหนึ่งบนชายฝั่งตะวันออก เพราะใกล้เส้นศูนย์สูตรมีเขตโดลดรัม (DOLDRUM) ซึ่งลมจะแปรปรวนและเป็นอันตรายสำหรับนักเดินเรือมาก ขอให้พวกเรามาพิจารณาตัวอย่างที่เกิดขึ้น ในช่วงเวลาที่ห่างกันถึงประมาณ ๕๐๐ ปี อี้จิงภิกษุชาวจีนได้เดินทางจากกวางตุ้ง เมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔ มาถึงศรีวิชัย (โฟ–ชิ ย่อจาก ชิ–ลิ–โฟ–ชิ) ในเวลา ๒๐ วัน และในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มาโค โปโล ใช้เวลานานกว่านั้นเดินทางมาถึงบ้านดอนที่เขาเรียกว่า เพน–ตัน จากบ้านดอน เขาแล่นเรือผ่านช่องน้ำตื้นระหว่างเกาะสองเกาะ (เกาะสมุยกับเกาะพงัน) เลียบฝั่งลงไปทางใต้จนถึงปลายแหลม ก่อนไปถึงปลายแหลมนั้น ลมได้เปลี่ยนทิศแล้ว เขาจึงต้องรออีกหลายเดือนกว่าจะเดินทางไปถึงลังกา หรือที่เขาเรียกว่าซีหล่าน มาโค โปโล ไม่เกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัยของเรา แต่หลักฐานของภิกษุอี้จิงเป็นหลักฐานที่สำคัญมากในการศึกษาเรื่องศรีวิชัย

หลักฐานของภิกษุอี้จิงจึงเป็นหลักฐานขั้นต้น ซึ่งสอดคล้องกับตารางอ่านนาฬิกาแดดในสมัยราชวงศ์ถัง มีรายละเอียดพูดถึงภูมิศาสตร์ในดินแดนที่ท่านไปถึง ดังนี้

๑. **ที่โมโล้ยู** *"เงานาฬิกาแดดไม่สั้นไม่ยาวในกลางเดือนแปด (ช่วงใกล้ ๆ ออทัมอีควินอกซ์—ดวงอาทิตย์ส่องตรงเส้นศูนย์สูตร) ในเวลาเที่ยงวันจะไม่เห็นเงาคน กลางฤดูใบไม้ผลิก็จะเป็นอย่างเดียวกัน (ดวงอาทิตย์ส่องตรงเส้นศูนย์สูตร) ดวงอาทิตย์จะโคจรข้ามศีรษะเช่นนี้ปีละ ๒ ครั้ง"* (ตากาสุกุ หน้า ๑๔๓—๔) ข้อความนี้ปรากฏในบันทึกของอี้จิง แต่ไม่ปรากฏในจดหมายเหตุราชวงศ์ถัง ซึ่งหมายความว่าโมโล้ยูต้องอยู่ที่เส้นศูนย์สูตร

โมโล้ยูก็คือมลายู หรือเมาราตากุสในสุมาตรากลาง เกือบจะอยู่บนเส้นศูนย์สูตร ได้พบจารึกที่ปรากฏชื่อโมโล้ยูนี้ที่รับบาฮัน ในเขตเมาราตากุส ปรากฏบนฐานพระอโมขปาส์ที่ส่งไปจากชวาตะวันออก ใน พ.ศ. ๑๘๒๙ มีข้อความว่า *"สำหรับให้ประชาชนมลายูได้เคารพบูชา"* พระอโมขปาส์ถูกเคลื่อนย้ายไป แต่ฐานยังอยู่ นอกจากชื่อมลายูที่ปรากฏในจารึกแล้ว เมาราตากุสยังมีหลักฐานทางโบราณคดีอีกมาก แต่ส่วนใหญ่จะมีอายุหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓

๒. **ที่โฮลิง** *"ในกลางวันหน้าร้อน (ของซีกโลกเหนือ ดวงอาทิตย์ส่องตรงเส้นทรอปิค ออฟ แคนเซอร์) นาฬิกาแดดสูง ๘ เชียะ จะทอดเงาไปทางใต้ ๒ เชียะ ๔ หุน"* รายละเอียดนี้มีทั้งในบันทึกอี้จิงและในจดหมายเหตุราชวงศ์ถัง ซึ่งหมายความว่า โฮลิงต้องอยู่เหนือเส้นศูนย์สูตร

โฮลิง หรือโปลิงของอี้จิง คือชื่อเดียวกันต้นมาลิงตามที่จีนเรียกในเวลาต่อมา เมืองนี้คือตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช นครศรีธรรม-

ราชมีหลักฐานทางโบราณคดีมาก มีอายุไปถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ รวมทั้งจารึกภาษาสันสกฤตที่มีอายุก่อนกว่านั้นสองถึงสามศตวรรษ มาจนถึงหลักฐานในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จารึกหลังสุดระบุศักราช ๑๘๐๕ ปรากฏชื่อตามพรลิงค์ ในบรรดาจารึกพุทธศตวรรษที่ ๑๒ หลักหนึ่งได้จากวัดมหาธาตุ นครศรีธรรมราช และอีกหลักหนึ่งได้จากวัดมเหยงค์

๓ **ที่โฟ–ชิ** "*ในเวลากลางวันหน้าร้อน นาฬิกาแดด ๘ เชียะจะทอดเงาไปทางใต้ ๒ เชียะ ๕ หุน*" รายละเอียดนี้มีทั้งในบันทึกของอี้จิงและในจดหมายเหตุราชวงศ์ถัง นี่ก็หมายความว่า โฟ–ชิ จะต้องอยู่เหนือเส้นศูนย์สูตรด้วยเหมือนกัน และเหนือ โฮ–ลิง เล็กน้อย

โฟ–ชิ (ชื่อย่อของ ชิ–ลิ–โฟ–ชิ) คือ ไชยา (ชื่อย่อของศรีวิชัย) ที่ไชยาได้พบจารึกระบุศักราช ๑๓๑๘ มีชื่อศรีวิชัยปรากอยู่ นอกจากนี้ก็ยังมีศิลปะและร่องรอยทางโบราณคดี มีอายุย้อนไปถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ นอกจากนี้ยังมีภูเขาลูกหนึ่งที่ไชยา เรียกว่า เขาศรีวิชัย

ข้าพเจ้าจะให้รายละเอียดหลักฐานของอี้จิงอีกเล็กน้อย ในส่วนที่เกี่ยวกับโฟ–ชิ อี้จิงบอกว่า พระเจ้าแผ่นดินของเมืองนี้มีเรือเดินทะเลของพระองค์เอง และอี้จิงยังได้แนะนำพระภิกษุที่จะเดินทางไปแสวงธรรมที่อินเดียว่า ท่านเหล่านั้นควรจะพักอยู่ที่โฟ–ชิสักปีหรือสองปี เตรียมตัวเรียนภาษาสันสกฤตก่อนจะเดินทางต่อไปยังอินเดีย ได้พบจารึกภาษาสันสกฤตอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นจำนวนมากที่ไชยาและนครศรีธรรแราช อี้จิงยังได้พูดต่อไปด้วยว่า มีพระภิกษุนับพันรูปอยู่ในโฟ–ชิ พระภิกษุพำนักในอาคารที่เรียกว่ากุฏิ กุฏิ

เหล่านี้อาจสร้างด้วยไม้และได้หักพังไปตามกาลเวลา แต่ภิกษุเหล่านี้จะชุมนุมทำสังฆกรรมกันในอุโบสถ ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งพิธีอุปสมบทด้วย อุโบสถมีทั้งที่สร้างด้วยหินและอิฐ ดังนั้นถึงจะหักพังไปแล้วก็ต้องมีซากเหลือให้เห็น ทั้งทางตาและภาพถ่ายทางอากาศ ไชยามีหลักฐานพอที่จะเชื่อได้ว่าเคยเป็นที่อยู่ของพระจำนวนพันรูปได้

๔. เคียะ—ขะ หรือไทรบุรี บนฝั่งตะวันตกของคาบสมุทร อี้จิงไม่ได้พูดถึงการวัดแดดที่นี่ แต่ไทรบุรีก็มีหลักฐานทางโบราณคดีย้อนไปได้ไกลกว่าสมัยรับอิทธิพลมุสลิม แม้ข้าพเจ้าจะไม่มั่นใจในเรื่องอายุของหลักฐานนัก แต่ไทรบุรีก็ปรากฏในจารึกอินเดียใต้ชื่อ กิดารัม (ภาษาทมิฬ) และกาดารัม (ภาษาสันสกฤต)

นอกจาก ๔ ชื่อที่กล่าวมาแล้ว บนคาบสมุทรนี้ยังมีชื่ออื่น ๆ ที่สามารถกำหนดสถานที่ได้ด้วยความมั่นใจ อย่างเช่น โต—โป—เตง อี้จิงบอกว่าอยู่ทางตะวันตกของโฮลิง นั่นคือทับเที่ยง ซึ่งเป็นชื่อเก่าของจังหวัดตรัง นอกจากนั้นหลักฐานอื่น ๆ ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นยังบอกด้วยว่าโฮลิงมีอีกชื่อหนึ่งว่าเช—โป (หรือโชโป หรือชวา ซึ่งเป็นชื่อที่ปรากฏทั่วไป) และบอกว่าพระราชาแห่งโฮลิงประทับที่ เช—โป

หลักฐานได้บันทึกด้วยว่าเช—โปมีเหมืองทองคำ ไม่เคยปรากฏว่ามีแร่ทองคำในเกาะชวา แต่บนแหลมทองนี้เคยมีการทำเหมืองทองคำกันมาแต่ในอดีตอันยาวนาน ไล่ลงไปตั้งแต่ตำบลบางสะพาน ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไปจนถึงรัฐปะหังปลายคาบสมุทร นี่คือหลักฐานทางวิทยาศาตร์ที่ดีมาก เรื่องราวของศรีวิชัยมีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์สนับสนุนมากมาย แต่นักประวัติศาสตร์ก็ไม่พยายามที่จะนำมาใช้ประโยชน์

หลักฐานจากการเดินทางของภิกษุอี้จิง

อี้จิงเป็นภิกษุชาวจีน ที่เดินทางไปและกลับจากอินเดียโดยทางเรือในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ พ.ศ. ๑๒๑๔ ท่านได้ออกเดินทางจากกวางตุ้งมากับพ่อค้าเปอร์เซียที่จะไปยังตะวันออกกลาง เรือออกเดินทางในเดือนที่ ๑๑ (ธันวาคม) เมื่อ "*ลมตะวันออกพัด*" และมาถึงศรีวิชัย (โฟ—ชิ) ในเวลา ๒๐ วัน นี่อาจเป็นการเดินทางที่ใช้เวลาน้อยที่สุดเท่าที่มีหลักฐาน เพราะเรืออื่น ๆ ใช้เวลาเป็นเดือน (ดูบันทึกของวู—อิ้งข้างล่าง) อี้จิงแวะพักเพื่อศึกษาภาษาสันสกฤตอยู่ที่ศรีวิชัย ๖ เดือน และจากศรีวิชัยท่านได้เดินทางต่อไปโมโลัยู ท่านพักอยู่ที่นั่นอีก ๒ เดือน จากโมโลัยู ท่านเดินทางต่อไปถึงเคียะ—ขะ และจากเคียะ—ขะไปถึงอินเดีย ศึกษาพุทธธรรมอยู่ที่อินเดียจนถึง พ.ศ. ๑๒๒๘ เดินทางกลับมาถึงศรีวิชัย และที่นี่เองที่ท่านได้เขียนหนังสือขึ้น ๒ เล่ม หนังสือทั้งสองเล่มนี้เป็นหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญยิ่งในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับศรีวิชัย ท่านเดินทางกลับไปถึงประเทศจีนในปี พ.ศ. ๑๒๓๘

หนังสือ ๒ เล่มที่อี้จิงเขียนในระหว่างพักอยู่ที่ศรีวิชัย คือ **บันทึกการปฏิบัติธรรมในอินเดียและหมู่เกาะมลายู** (ตากากุสุ แปลจากภาษาจีนเป็นภาษาอังกฤษ) กับ**บันทึกความทรงจำของภิกษุที่เดินทางไปแสวงธรรมในตะวันตกสมัยราชวงศ์ถัง** (ชาวังเนส์ แปลจากภาษาจีนเป็นภาษาฝรั่งเศส) พอล วิทลีย์ ได้แปลบางตอนจากตากากุสุคัดลงในหนังสือแหลมทอง (THE GOLDEN KHERSONESE ไว้ดังนี้

"เราใช้เวลาน้อยกว่า ๒๐ วันไปถึงศรีวิชัย และข้าพเจ้าได้พัก เพื่อศึกษาสรรพวิทยาอยู่ที่ศรีวิชัยเป็นเวลา ๖ เดือน พระเจ้ากรุงศรีวิชัยทรงเมตตาข้าพเจ้ามาก โปรดเกล้า ฯ จัดการให้ข้าพเจ้าเดินทางไปถึงโมโล้ยู ข้าพเจ้าพักอยู่ที่นี่ ๒ เดือน ต่อจากนั้นข้าพเจ้าเปลี่ยนทิศเดินทางต่อไปถึง เคียะ—ขะ ในเดือนที่ ๑๒ ข้าพเจ้าได้โดยสารเรือพระเจ้าแผ่นดิน เดินทางต่อไปอินเดียจาก เคียะ-ขะ แล่นเรือไปทางเหนือกว่า ๑๐ วัน เรามาถึงอาณาจักรของคนเปลือย[๑] ...จากที่นี่แล่นเรือไปทางตะวันตกเฉียงเหนือไปอีกครึ่งเดือน เราก็มาถึง ตัน—โม—ลิ—ติ (ตามาราลิบติ ในอินเดีย)"[๒]

ประโยคที่ว่า *"ข้าพเจ้าเปลี่ยนทิศ เดินทางไปเคียะ—ขะ"* ทำให้เกิดข้อถกเถียงและเดากันไปต่าง ๆ นา ๆ แต่อันนี้ไม่มีอะไรยาก หมายความว่า จากศรีวิชัย อี้จิงได้แล่นเรือเลียบชายฝั่งตะวันออกไป ๑๕ วันถึงปลายแหลม และถึงโมโล้ยูที่เส้นศูนย์สูตร จากโมโล้ยูท่านจะต้องเปลี่ยนทิศ คือแล่นเลียบไปทางชายฝั่งตะวันตก เดินทางผ่านช่องแคบมะละกาในเวลา ๑๕ วัน ไปถึงเคียะ—ขะ เส้นทางเดินเรือจากศรีวิชัยไปถึงเคียะ—ขะ จะใช้เวลาประมาณ ๓๐ วัน หากไม่แวะพักที่โมโล้ยู อี้จิงได้เล่าถึงประวัติของพระภิกษุอีก ๖๐ รูปที่เดินทางไปอินเดีย ในบรรดาภิกษุทั้ง ๖๐ รูปนี้

---

๑ อาณาจักรของคนเปลือย หมายถึงหมู่เกาะนิโคบาส์และหมู่เกาะอันดามัน อี้จิงเดินทางผ่านช่องสิบองศา (Ten Degree Channel)

๒ Paul Wheatley แปลไว้ใน The Golden Khersonese, หน้า ๔๒.

๓๗ รูป เดินทางโดยทางเรือ ภิกษุรูปหนึ่งในจำนวนนั้ คือวู—อิ้ง ท่านผู้นี้ได้พบอี้จิงที่อินเดียและได้เล่าเรื่องการเดินทางของท่านให้อี้จิงฟัง อี้จิงได้บันทึกไว้ว่า

"*วู—อิ้ง มาถึงศรีวิชัย (ชิ-ลิ-โฟ—ชิ) หลังจากแล่นใบมาหนึ่งเดือน พระเจ้าแผ่นดินต้อนรับท่านอย่างดียิ่ง ยกย่องท่านว่าเป็นอาคันตุกะจากแผ่นดินพระโอรสแห่งสวรรค์แห่งมหาราชวงศ์ถัง ท่าน วู—อิ้ง ได้ลงเรือพระเจ้าแผ่นดินไปแผ่นดินโมโล้ยู และไปถึงที่นั่นหลังจากแล่นเรือไป ๑๕ วัน จากนั้นได้เดินทางอีก ๑๕ วัน ปลายฤดูหนาวปีนั้น ท่าน วู—อิ้ง ได้เปลี่ยนเรือ แล่นไปทางตะวันตก หลังจากเดินทาง ๓๐ วัน ก็ไปถึงเนกาป๋ทนะ*"[๑] (เนกาปะทัมในอินเดีย)

ไม่มีอะไรยากในอันจะเข้าใจ กล่าวคือวู—อิ้งเดินทางจากประเทศจีนมาถึงศรีวิชัยในเวลา ๓๐ วัน ขณะที่อี้จิงใช้เวลา ๒๐ วัน จากศรีวิชัยไปถึงโมโล้ยูและจากโมโล้ยูไปถึงเคียะ—ขะ ทั้งสองท่านเสียเวลาเท่ากัน ๑๕ วันจากศรีวิชัยถึงโมโล้ยู และอีก ๑๕ วันจากโมโลยูถึงเคียะ—ขะ จากเคียะ—ขะ อี้จิงไปถึงตามาราลิปติในอินเดียเหนือ ส่วนท่านวู—อิ้งไปเนกาปทัมในอินเดียใต้ อี้จิงอยู่ในอินเดียจนถึงปี พ.ศ. ๑๒๒๘ แล้วท่านก็เดินทางกลับศรีวิชัย

---

๑. TAKAKUSU แปลไว้ใน A RECORD OF THE BUDDHIST RELIGION AS PRACTISED IN INDIA AND THE MALAY ARCHIPELAGO หน้า XL Vi.

"ตัน—โม—ลี่-ติ เป็นที่ที่เราลงเรือเมื่อจะกลับประเทศจีน จากที่นี่เราแล่นเรือไปทางตะวันออกเฉียงใต้ เสียเวลา ๒ เดือน เราก็มาถึงเคียะ—ขะ ในช่วงเวลานี้เรือจากศรีวิชัยจะมาถึง ตามปกติจะมาถึงในเดือนแรก หรือเดือนที่สองของปี...เราอยู่ที่ เคียะ—ขะ จนถึงหน้าหนาว ต่อจากนั้นก็ลงเรือมุ่งหน้าไปทางใต้ หลังจากหนึ่งเดือน **เราก็มาถึงโมโล้ยู ซึ่งเดี๋ยวนี้กลายเป็นศรีวิชัย** *โดยทั่วไปเราจะมาถึงที่นี่ในเดือนแรกหรือเดือนที่สอง เราจะพักที่นี่จนถึงกลางหน้าร้อน แล้วเราแล่นเรือขึ้นเหนือ ไปถึงกวางตุ้งในราว ๆ หนึ่งเดือน การเดินทางจะสิ้นสุดในครึ่งปีแรก"*[๑]

ประโยคที่ว่า โมโล้ยูซึ่งเดี๋ยวนี้กลายเป็นศรีวิชัย (Mo—lo—yo—has now become Fo—shih) **ทำให้หลาย ๆ คนพลาดไป รวมทั้งตัวข้าพเจ้าด้วย**[๒] **ทั้งที่ความจริงแล้วไม่มีอะไรยาก อี้จิงพูดถึงเรื่องการเดินทางไม่ได้พูดถึงเรื่องอื่น เราจะต้องระลึกไว้เสมอว่าการเดินทางจากเคียะ—ขะ ไปถึงศรีวิชัย โดยผ่านโมโล้ยใช้เวลาหนึ่งเดือน สิ่งที่อี้จิงเขียนชัดเจน ไม่มีอะไรเกี่ยวกับการเมืองในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะตีความประโยคนี้ของอี้จิงเสียใหม่ได้ดังนี้**

---

๑ PAUL WHEATLEY **เล่มเดิม หน้า ๔๒**

๒ ประโยคแปลจากภาษาอังกฤษที่ว่า **โมโล้ยูซึ่งเดี๋ยวนี้กลายเป็นศรีวิชัยนี้** ข้าพเจ้าเคยเข้าใจว่าเป็นการเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองของศรีวิชัย (คือพระราชาแห่งโม—โล้—ยู ได้ขึ้นเสวยราชเป็นมหาราชาศรีวิชัย) จึงได้เสนอว่าศรีวิชัยเป็นสหนครรัฐ ไม่ใช่เป็นอาณาจักร ซึ่งเป็นการตีความตามตัวอักษรจนผิดพลาด

"เราอยู่ที่ เคียะ—ขะ จนถึงหน้าหนาว ต่อจากนั้นก็ลงเรือมุ่งหน้าไปทางใต้ (จากเคียะ—ขะ) เรามาถึงโมโล้ยู (และจากโมโล้ยู) ไปถึงศรีวิชัยหลังจากเดินทางหนึ่งเดือน โดยทั่วไปเราจะมาถึง (ศรีวิชัย) ในเดือนแรกหรือเดือนที่สอง"

เมื่อตีความการเดินทางนี้ได้ชัด ปัญหาการเมืองของศรีวิชัยก็พลอยแก้ตกไปด้วย.

เรื่องหมายเลข ๔
อี้จิงเล่าเรื่องเมืองไชยา

ในระหว่างที่พักอยู่ที่ศรีวิชัย ภิกษุอี้จิงได้บันทึกถึงดินแดนในทะเลใต้และนครศรีวิชัยไว้ว่า

"กษัตริย์หลาย ๆ พระองค์ และหัวหน้าเผ่าหลายคนในหมู่เกาะทะเลใต้ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จิตใจของท่านเหล่านี้มุ่งแต่การกุศล ในนครศรีวิชัยซึ่งมีป้อมค่ายอันแข็งแรงนั้น มีภิกษุมากกว่าพันรูป จิตใจของพระภิกษุเหล่านั้นมั่นอยู่ในการศึกษาและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ท่านเหล่านั้นได้สอบค้น และศึกษาวิชาการทุกแขนงเท่าที่ศึกษากันอยู่ในอินเดีย การถือวินัยเคร่งครัด และการปฏิบัติพิธีทางศาสนา ไม่มีแปลกไปจากที่ปฏิบัติในมัธยมประเทศ ถ้าภิกษุจีนรูปใดต้องการไปอินเดียเพื่อฟัง (ธรรม) และอ่านพระคัมภีร์ ทางที่ดีเขาควรจะได้พักอยู่ในนครศรีวิชัยสักปีหรือสองปีก่อน เพื่อฝึกหัดการสำรวมในวินัยที่ถูกต้อง แล้วจึงไปอินเดีย"[๑]

นอกจากนี้ ตากากุสุยังได้รวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับศรีวิชัยจากหนังสือ **บันทึกการปฏิบัติธรรมในอินเดียและหมู่เกาะมลายู**

---

๑ นายธรรมทาส พานิช แปลจาก ตากากุสุ เล่มเดิม หน้า XXXIV.

กับ บันทึกความทรงจำของภิกษุที่เดินทางไปแสวงธรรมในตะวันตกสมัยราชวงศ์ถัง ไว้ดังนี้

๑. ศรีวิชัย เป็นนครหลวงตั้งอยู่บนแม่น้ำ ศรีวิชัย เป็นเมืองท่าค้าขายติดต่อกับกวางตุ้ง มีเรือกำปั่นของพ่อค้าอาหรับเดินเป็นประจำ

๒. ระยะทางจากกวางตุ้งถึงนครศรีวิชัย ถ้าลมดีใช้เวลาประมาณ ๒๐ วัน บางทีอาจถึงหนึ่งเดือน

๓. ระยะทางจากนครศรีวิชัยถึงโมโลัย เรือแล่นใบ ๑๕ วัน และจากโมโลัยไปเคียะ—ขะ ก็ ๑๕ วันเช่นกัน ด้วยเหตุนี้โมโลัยจึงอยู่กึ่งกลางระหว่างศรีวิชัยกับเคียะ—ขะ

๔. ประเทศศรีวิชัยอยู่ทางตะวันออกของปูลซชี[๑]

๕. พระเจ้าแผ่นดินศรีวิชัยมีเรือกำปั่นหลวงค้าขาย เรือกำปั่นหลวงของพระเจ้าแผ่นดินนี้เดินประจำระหว่างอินเดียกับศรีวิชัย

๖. พระเจ้าแผ่นดินแห่งศรีวิชัย และราชาของรัฐใกล้เคียงนับถือพุทธศาสนา

๗. นครศรีวิชัยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนาของบรรดาประเทศต่าง ๆ ในแถบทะเลใต้ และมีภิกษุอยู่ในเขตนครมากกว่าพันรูป

๘. คนทั่วไปนับถือพุทธศาสนานิกายหินยาน มีผู้นับถือมหายานบ้างในประเทศโมโลัย

๑ ไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน จะหมายถึงอินเดีย หรืออยู่ฝั่งตะวันตกของแหลมยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอน

๙. แผ่นดินนี้อุดมด้วยทองคำ ครั้งหนึ่งอี้จิงเคยเรียกประเทศศรีวิชัยว่า กิมจิว (แปลว่าสุวรรณทวีป) ราษฎรนิยมประดิษฐ์ดอกบัวด้วยทองคำถวายเป็นพุทธบูชา นอกจากนี้ยังมีการทำคณโททองคำและหล่อพระพุทธรูปทองคำมาก

๑๐. ราษฎรในนครนี้นุ่งคัมมัน (ภิกษุอี้จิงอธิบายไว้ในบทว่าด้วยการนุ่งห่มของภิกษุ และพุทธบริษัทว่า คัมมันที่ราษฎรทะเลใต้นุ่งกันเป็นผ้าผืนกว้างมาก ยาวถึงแปดฟุต ไม่มีการตัดหรือเย็บ หรือทำเป็นขอบสะเอว ใช้ผ้าผืนใหญ่นั้นนุ่งพันส่วนใต้ของร่างกาย เป็นการนุ่งห่มอย่างง่าย ๆ แบบนักปฏิบัติธรรม)

๑๑. สินค้าในแผ่นดินนี้มีหมาก ลูกจันทน์ กานพลู การบูร ราษฎรใช้น้ำมันหอมทาตัว ราษฎรทำน้ำตาลก้อนกลม ๆ โดยเคี่ยวน้ำหวานจากต้นไม้ชนิดหนึ่ง พระฉันน้ำตาลก้อนกลมนี้ได้ทุกเวลา ขณะที่คนอินเดียทำน้ำตาลจากเม็ดข้าว และหากจะทำน้ำตาลก้อนเขาก็ทำจากนมกับน้ำมัน

๑๒. ในประเทศศรีวิชัย กลางเดือนแปดและกลางฤดูใบไม้ผลิ (เดือนที่สอง) นาฬิกาแดดไม่ทอดเงา และในเวลาเที่ยงวัน คนยืนจะไม่มีเงา ดวงอาทิตย์โคจรผ่านตรงศีรษะพอดีปีละสองครั้ง

๑๓. ภาษาที่ใช้พูดในประเทศนี้เรียกว่า ภาษาคุนหลุน[๑]

---

๑ ตากากุสุ เล่มเดิม หน้า XL–XLi.

ประเพณีทำบุญในนครศรีวิชัย[๑]

พระภิกษุอี้จิงจึงได้บันทึกเรื่องการทำบุญของพุทธบริษัทในทะเลใต้ไว้ดังนี้

"ในประเทศทั้งสิบแห่งทะเลใต้ การเลี้ยงดูในวันบำเพ็ญบุญ ได้กระทำกันอย่างใหญ่โตในวันแรก เจ้าภาพเตรียมหมาก น้ำมันหอมทำจากฟู—ทสุและข้าวคั้นจำนวนน้อย วางไว้บนใบไม้ (กะทงใบตอง) ในจานของทั้งสามอย่างนี้ จัดวางไว้บนแท่นใหญ่คลุมด้วยผ้าขาว มีผู้รินน้ำใส่ไว้ในคณโฑทอง และประพรมพื้นดินตรงหน้าแท่นนี้ด้วยน้ำให้ชุ่ม เมื่อเตรียมการพร้อมแล้ว มีผู้ไปนิมนต์พระสงฆ์ ในเวลาก่อนเที่ยงของวันถัดมา พระได้รับนิมนต์ให้ทาน้ำมันตามตัวแล้วล้างออก แล้วอาบน้ำ เมื่อพ้นเวลาเที่ยงของวันที่สอง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์องค์หนึ่งมีคนช่วยกันแห่แหนนำมาจากวัด โดยประดิษฐานมาบนรถ หรือบนแคร่ มีพระสงฆ์และฆราวาสหมู่ใหญ่แวดล้อมมาด้วย มีการตีกลองและบรรเลงดนตรีต่าง ๆ มีการถวายของหอมและดอกไม้ และถือธงชนิดต่าง ๆ ซึ่งหอแสงในกลางแดด พระพุทธรูปเสด็จไปสู่หมู่บ้านด้วยพิธีดังกล่าวนี้ ภายใต้เพดานกว้างขวาง พระพุทธรูปทองคำหรือพระพุทธรูปสำริด ขัดเป็นเงาและประดับตกแต่งงดงาม ถูกนำมาทาด้วยแป้งหอม แล้ววางลงในอ่างสะอาดใบหนึ่ง ทุก ๆ คนที่อยู่ในที่นั้น เข้ามาสรงน้ำพระด้วยน้ำหอม ภายหลังจากการได้เช็ดพระพุทธรูปด้วยน้ำหอมแล้ว ก็นำพระพุทธรูปไปยังห้องโถงของบ้านในที่นั้น มีการถวายธูปเทียนของหอมอย่างมากมายแก่พระพุทธรูป ใน

---

๑ นายธรรมทาส พานิช แปล.

ขณะนั้นมีการสวดถวายพรพระด้วย แล้วภิกษุหัวหน้ากล่าวทานคาถาสำหรับเจ้าภาพ เป็นการประกาศอนุโมทนาการบำเพ็ญบุญ เพื่อความสุขในชาติหน้า แล้วมีผู้นำพระสงฆ์ออกไปนอกบ้าน เพื่อล้างมือและบ้วนปาก แล้วต่อจากนั้นก็มีการถวายหมาก และน้ำหวานเป็นจำนวนมาก แล้วพระสงฆ์ออกไปจากบ้านงาน

ในเวลาก่อนเที่ยงของวันที่สาม เจ้าภาพได้ไปยังวัดแล้วบอกพระสงฆ์ว่า *"ได้เวลาแล้ว"* พระสงฆ์อาบน้ำ แล้วก็ไปยังบ้านที่มีงาน ในเวลานี้พระพุทธรูปองค์เดิม มีผู้ยกมาตั้ง และมีพิธีสรงน้ำพระพุทธรูปอย่างย่อ ๆ แต่การถวายดอกไม้ ของหอม การประโคมดนตรี มีมากราวสองสามเท่าของเวลาเช้าวันก่อน ของถวายพระมีผู้ยกมาวางไว้ตามลำดับหน้าพระพุทธรูป ทั้งสองข้างพระพุทธรูป มีเด็กหญิงยืนเป็นแถวห้าหรือสิบคนที่ใช้เด็กผู้ชายยืนก็มี แล้วแต่โอกาส เด็กทุกคนถือที่เผาของหอม หรือคณโฑทอง หรือตะเกียง หรือดอกไม้งาม ๆ หรือที่ปัดแมลงสีขาว ชาวบ้านนำของต่าง ๆ มาถวายพระ มีเครื่องชำระพื้น กระจกเงา กล่องใส่กระจกเงา และสิ่งอื่น ๆ วางไว้ตรงหน้าพระพุทธรูป

ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้า (ภิกษุอี้จิง) ได้ถามพวกชาวบ้านว่า *"พวกท่านทำดังนี้ เพื่อประสงค์สิ่งใด"* ชาวบ้านเหล่านั้นตอบว่า *"ที่นี่เป็นเนื้อนา พวกเราหว่านเมล็ดบุญกุศลลงไว้ ถ้าเราไม่ถวายของในปัจจุบัน เราจะเก็บเกี่ยวผลบุญในภายหน้าได้อย่างไร"*

ต่อไปนี้ภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อได้รับอาราธนาแล้ว คุกเข่าลงตรงหน้าพระพุทธรูป แล้วกล่าวคาถาพรรณนาพระพุทธคุณ ต่อจากนี้ ภิกษุอีก

สองรูป เมื่อได้รับอาราธนาแล้วมานั่งใกล้พระพุทธรูปอ่านพระสูตรสั้น ๆ สูตรหนึ่ง จากหน้าหนังสือหรือจากใบลาน ในขณะนี้ บางทีพวกชาวบ้านทำพิธีเกี่ยวกับรูปเคารพ (เทวรูป) และทำเครื่องหมายกลม ๆ ที่รูปเคารพเหล่านั้น เพื่อได้รับความสุขสวัสดิ ต่อจากนี้ พระสงฆ์นั่งตามสบายทางด้านหนึ่งของห้อง และม้วนผ้ากาสายะของตน และผูกชายผ้าทั้งสองที่หน้าอก พระสงฆ์ล้างมือ แล้วนั่งลง ฉันอาหาร

การทำพิธีต่าง ๆ เช่น โปรยมูลโคที่พื้นดิน ตรวจน้ำว่ามีตัวสัตว์หรือไม่ การล้างเท้าพระ การประเคนอาหารพระ สิ่งเบ็ดเตล็ดเหล่านี้เหมือนกับที่ปฏิบัติในอินเดียมาก มีเพิ่มอีกข้อหนึ่งคือในประเทศทั้งหลายแห่งทะเลใต้ พระสงฆ์ฉันเนื้อบริสุทธิ์ทั้งสาม โดยทั่วไป

เขาทั้งหลาย (ชาวทะเลใต้) ชอบใช้ใบไม้เย็บเข้าเป็นภาชนะ โตเท่ากับครึ่งหนึ่งของเสื่อปูนั่ง แล้วมีขนมทำจากข้าวไม่เหนียว (ข้าวเจ้า) หนักหนึ่งถึงสองชั่ง ใส่มาในภาชนะชนิดนี้ เขาทำภาชนะใบไม้ชนิดเดียวกัน เป็นจำนวนมาก จุเม็ดข้าวหนึ่งถึงสองชั่ง แล้วนำภาชนะเหล่านั้นมาถวายไว้ตรงหน้าพระสงฆ์ แล้วอาหารตั้ง ๒๐–๓๐ ชนิด ถูกขนเอามาถวายพระ การถวายอาหารมากเช่นนี้ มีในงานพิธีทำบุญของคนธรรมดาทั่วไป ถ้าเป็นพิธีทำบุญของพระราชา หรือคนมั่งมีใช้ภาชนะถาดทองเหลือง อ่างทองเหลือง และภาชนะเย็บด้วยใบไม้ขนาดใหญ่เท่าเสื่อรองนั่ง ใส่ของมาถวายพระทั่วกัน จำนวนอาหารชนิดต่าง ๆ รวมทั้งอาหารเป็นน้ำ ๆ มีถึงร้อยอย่าง ในโอกาสเลี้ยงพระเช่นนี้ พระราชาเองก็ไม่ถือยศศักดิ์ และเรียกตัวเองว่าเป็นคนรับใช้พระ ช่วยในการเลี้ยงพระ ด้วยความนอบน้อม

อย่างราษฎรทุกประการ พระสงฆ์ต้องรับอาหารให้ทั่วถึงมากเท่าที่เขานำมาถวาย ต้องไม่ปฏิเสธอาหาร แม้อาหารที่เขาถวายจะมากเกินไป ถ้ามีอาหารมาถวายแต่พอดีพระฉัน เจ้าภาพจะรู้สึกไม่สบายใจ เขาจะรู้สึกสบายใจต่อเมื่อได้เห็นมีอาหารมาถวายพระอย่างเหลือเพือ ข้าวสุกและขนมหนักถึงสี่ห้าชั่ง ใส่ภาชนะสองสามที่ถวายพระต่อหนึ่งองค์ ญาติและเพื่อนบ้านของเจ้าภาพ ต้องมาช่วยในงานเลี้ยง โดยนำอาหารมาช่วยหลายชนิด เช่น ขนม ข้าวสวย ผักจิ้ม และสิ่งอื่น ๆ ตามปรกติ อาหารถวายพระองค์หนึ่งพอสำหรับพระฉันถึงสามองค์ ถ้าในการเลี้ยงพระของคนมั่งมี พระสิบองค์ก็ฉันอาหารที่ถวายพระองค์เดียวไม่หมด อาหารที่เหลือจากพระฉัน ต้องมอบให้เป็นของพระ ซึ่งท่านสั่งให้เด็กคนใช้ของท่านขนเอาไปวัด

พิธีทำบุญเลี้ยงอาหาร ในวันอุโบสถ ในประเทศจีน ผิดแปลกไปจากที่ทำในอินเดีย ในประเทศจีน เจ้าภาพเก็บอาหารที่เหลือเอาไว้ ไม่ยอมให้ผู้ที่มาในงานขนอาหารกลับไป พระสงฆ์ก็ต้องปฏิบัติตามประเพณี พอใจเท่าที่ตนได้รับ และไม่ติเตียน การทำเช่นนี้ไม่ต้องสงสัยเลย ความตั้งใจของเจ้าภาพ ที่จะถวายของย่อมไม่สมบูรณ์ แต่ถ้าเจ้าภาพได้ตกลงใจที่จะไม่เก็บอาหารที่เหลือไว้ ก็ขอร้องให้ (พระ) ที่มา นำอาหารไปวัดด้วยก็ได้ ใครจะปฏิบัติอย่างไร ให้เหมาะกับเหตุการณ์เป็นดีที่สุด

เมื่อพระสงฆ์ฉันอาหารแล้ว ล้างมือและล้างปาก ชำระอาหารที่ติดพื้นแล้ว ชาวบ้านเก็บกวาดพื้นเรียบร้อยแล้ว เอาดอกไม้มาโปรยลงพื้นดิน มีการจุดไฟและเผาของหอม เพื่อให้อากาศมีกลิ่นหอม มีสิ่งไรจะถวายพระก็นำมาวางไว้ตรงหน้าพระ แล้วนำแป้งหอมขนาดเท่าผลวู้มาถวายพระทุก ๆ

องค์ พระถูมือด้วยแป้งนี้ เพื่อทำให้มือหอม และให้มือสะอาด (ไม่มีคาว) ต่อจากนั้นนำหมาก ลูกจันทน์ กานพลู และการบูรมาถวายพระ ในการเคี้ยวสิ่งเหล่านี้ ทำให้ปากหอม ช่วยย่อยอาหารและทำลายเสมหะ เภสัชหอมเหล่านี้ และสิ่งอื่น ๆ ล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ แล้วห่อด้วยใบไม้ นำมาถวายพระ

ต่อจากนั้น เจ้าภาพเข้ามาใกล้พระหัวหน้า หรือยืนข้างหน้าพระผู้สวด รินน้ำออกจากพวยคณโฑ ลงในอ่าง ให้นำออกมาเรื่อย ๆ เหมือนกับแผ่นทองแดงบาง ๆ พระท่องทานคาถาเบา ๆ ขณะรับดอกไม้ และเอาดอกไม้นั้นเข้าไปรับน้ำที่ไหลริน ครั้งแรกสวดคาถาที่เป็นพุทธวจนะ แล้วสวดคาถาที่ผู้อื่นแต่งไว้ บทสวดจะมากหรือน้อย ตามความตั้งใจของผู้สวดและตามความเหมาะสมแก่เหตุการณ์ แล้วภิกษุองค์นั้นกล่าวนามเจ้าภาพอวยพรให้มีความสุข และตั้งความปรารถนาให้ผลบุญกุศลที่ได้ทำในปัจจุบันแผ่ไปถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว แผ่ให้แก่พระราชา ให้แก่พวกนาค ให้พวกเทวดา และอวยพรให้พืชผลของประเทศสมบูรณ์ ให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอยู่เป็นสุข ให้พระธรรมของพระศากยะมั่นคงอยู่ตลอดกาล ข้าพเจ้าได้แปลคาถานี้ไว้แล้วในหนังสือเล่มหนึ่ง ยังมีคำอวยพรที่พระโลกนาถ ได้เคยใช้กล่าวอวยพร พระองค์ได้กล่าวทักษิณทานคาถา ภายหลังอาหารเสมอ ทักษิณ หมายถึงของที่ถวาย ส่วนทักษิณีย์ คือผู้มีคุณค่าควรแก่การรับทาน พระพุทธองค์ได้สั่งพวกเราไว้ว่า หลังจากฉันอาหารต้องกล่าวทานคาถาหนึ่งหรือสองบท เพื่อเป็นรางวัลตอบแทนการเลี้ยงของเจ้าภาพ และถ้าเราละเว้นเสีย ชื่อว่าไม่ทำตามกฎอันศักดิ์สิทธิ์นั้น และ

เราก็ไม่ควรค่าแก่การรับทานที่เขาถวาย บางคราวก็มีการปฏิบัติตามหลักการ ขอทานอาหารที่เหลือจากที่ถวายพระ

ต่อจากนั้นมีการแจกทานต่าง ๆ เจ้าภาพทำเป็นต้นกัลปพฤกษ์ถวายแก่พระสงฆ์ หรือทำดอกบัวทองคำ แล้วถวายแก่พระพุทธรูป ต้นดอกไม้งาม ๆ สูงแค่เข่า และผ้าขาว ถูกจัดมาถวายพระอย่างฟุ่มเฟือย ในเวลาบ่าย บางคราวมีเทศน์พระสูตรสั้น ๆ บางแห่งพระจะกลับวัดได้ต่อเมื่อค่ำลง เมื่อพระจะกลับ พระกล่าวคำ "*สาธุ*" และ "*อนุโมทนา*" สาธุ แปลว่า ดีแล้ว อนุโมทนา ตรงกับคำว่า สุยสิ (ยินดีด้วยท่าน) เมื่อมีผู้ให้ทานแก่คนอื่น หรือให้แก่เรา เราต้องกล่าวคำอนุโมทนาในการกุศลนั้น เพราะว่าในการแสดงความยินดี ในทานของผู้อื่นนั้น เราพลอยแสดงความนิยมยินดี ก็ได้บุญด้วย"

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คือประเพณีทำบุญทั่วไป ในวันอุโบสถในประเทศต่าง ๆ ในทะเลใต้[๑]

"ยังมีประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่คนชั้นกลางในประเทศนี้ปฏิบัติกัน กล่าวคือ ในวันแรกเขาจะเตรียมหมากพลูไปถวายพระ เป็นการนิมนต์ วันที่สอง ตอนสาย ๆ จะมีการสรงน้ำพระพุทธรูป ถวายภัตตาหารพระก่อนเที่ยง ตอนค่ำมีการสวดพระสูตร ส่วนคนยากจนก็จะมีธรรมเนียมอีกอย่างหนึ่งคือในวันแรก เจ้าภาพจะถวายไม้ชำระฟันพระ แล้วก็นิมนต์ท่าน วันรุ่งขึ้น ก็เพียงแต่เตรียมอาหารไว้ถวายพระ หรือบางทีเจ้าภาพเพียงแต่ไปคารวะพระสงฆ์และนิมนต์ท่าน โดยไม่ต้องถวายสิ่งของใด ๆ"[๒]

---

๑ นายธรรมทาส พานิช แปลจาก ตากากุสุ เล่มเดิม หน้า ๔๕–๔๙.

๒ สดใส ขันติวรพงศ์ แปลเพิ่มเติมจากหนังสือเล่มเดียวกัน หน้า ๔๙.

เรื่องหมายเลข ๕

จารึกเกาะสุมาตราใต้

เอกสารสัมมนาวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี

เรื่องของอี้จิงและจารึกสุมาตราใต้ ตกอยู่ในระยะเดียวกัน จะว่าเป็นเรื่องเดียวกันก็ได้ ในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๑๒๑๓–๑๖ พระเจ้าโห–มิ–โต แห่ง เช–ลิ–โฟ–ชิ (ศรีวิชัย) ได้ส่งราชทูตไปเมืองจีน ใน พ.ศ. ๑๒๑๔ อี้จิงเดินทางจากกวางตุ้ง โดยสารเรือของชาวเปอร์เซียถึงไชยา (โฟ–ชิ) ภายใน ๒๐ วัน พักอยู่ไชยา ๖ เดือน แล้วเดินทางต่อไปอินเดีย โดยผ่านไมโล้ยู (มลายู) และเคียะ–ขะ (ไทรบุรี) ท่านพักอยู่ที่อินเดียหลายปี จึงได้กลับมาแต่งหนังสือที่ไชยา จน พ.ศ. ๑๒๓๘ แล้วกลับเมืองจีนเป็นครั้งสุดท้าย

อี้จิงเล่าเรื่องศรีวิชัยไว้มาก รวมทั้งบอกว่าพระเจ้ากรุงศรีวิชัย มีเรือเดินทะเลของพระองค์เอง ข้อความนี้แสดงว่า นอกจากศรีวิชัยทำการค้าขายของตัวเองแล้ว ยังคุมช่องแคบมะละกา ซึ่งเป็นเส้นเลือดในการค้าระหว่างตะวันออกกลางและตะวันออกไกลด้วย สองจุดที่คุมช่องแคบอยู่ที่เคียะ–ขะ (เคดาห์, ไทรบุรี) และเมาราตากุส (มล้ายู) ในสุมาตรากลาง

ใน พ.ศ. ๑๒๒๕ ระหว่างที่อี้จิงพักอยู่ในอินเดีย ศรีวิชัยได้ส่งกองทัพไปตีปาเล็มบังในเกาะสุมาตราใต้ ทีแรกข้าพเจ้านึกว่ารายการนี้เป็นการปราบโจรสลัดที่เข้ามาเกะกะในสายการค้าของศรีวิชัย แต่ที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ปาเล็มบังมีออกชื่อในจารึกลังกาว่า ปาลัมบานปุระ ใน

พ.ศ. ๑๔๓๒ ในจารึกตันจอร์ของอินเดียใต้ว่า เมวิลิมบังกัม พ.ศ ๑๕๖๘ และในจาวจูกัวว่าเปาลินฟอง ใน พ.ศ. ๑๗๖๘ สองรายหลังว่าเป็นเมือง ขึ้นของศรีวิชัย ฉะนั้น การยึดปาเล็มบังของศรีวิชัยใน พ.ศ. ๑๒๒๕ อาจ หมายความว่าเป็นการแรกเริ่มของอาณาจักรศรีวิชัยก็เป็นได้ แต่ก็ไม่แน่ อาณาจักรศรีวิชัยอาจมีมาก่อนแล้ว และการส่งกองทัพไปยึดปาเล็มบังอาจ เป็นการปราบกบฏก็ได้ เรื่องนี้จะได้นำมาพิจารณาต่อไป แต่ไม่เห็นทางที่ จะชี้ขาดลงไปได้ในระยะนี้

จารึกเกาะสุมาตราทั้งหมดเท่าที่พบแล้วมี ๗ หลัก ไม่นับเศษอีก ๕ ชิ้น แต่รวมจารึกที่ออกชื่อมล้ายู จากรัมบาฮัน เขตเมาราตากุสใน สุมาตรากลางด้วย

จารึกเกาะสุมาตราใต้ เท่าที่พบแล้วมีดังนี้

ชื่อจารึก	ปีที่จารึก	ที่พบจารึก
๑. เคดุกัน บูกิต	พ.ศ. ๑๒๒๕	ปาเล็มบัง
๒. ตาลัง ตุโว	พ.ศ. ๑๒๒๗	ปาเล็มบัง
๓. โกตา กาปูร์	พ.ศ. ๑๒๒๙	เกาะบังกา
๔. การัง บราหิ		จัมบี
๕. ปาลาส ปาเซมา		ลำพุงใต้
๖. ตาลากา บาตู		ปาเล็มบัง
๗. เศษ ๓ ชิ้น (เตลากา บาตู)		ปาเล็มบัง
๘. เศษ ๒ ชิ้น (บูกิต เซกุนตัง)		ปาเล็มบัง

ถ้าไม่นับเศษ ๕ ชิ้น จารึกทั้ง ๖ หลัก มีบอกศักราชเป็นปี ๓ ปี และบอกเป็นวัน ๕ วัน มีออกชื่อบุคคล ๑ ชื่อ บอกสถานที่ ๓ แห่ง (ไม่ใช่สถานที่พบจารึก) ชื่อบุคคลคือ ฑปุณตหิยัม (นายัก) ศรี ชยนาศ (อยู่ในหลักหมายเลข ๒) มักจะแปลฑปุนตหิยัม ว่าพระราชา ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ข้าพเจ้าว่าเป็นยศหรือศักดิ์ จะเป็นศักดิ์เจ้าหรือยศขุนนางอย่างสมเด็จเจ้าพระยา หรือพระยาก็ไม่ทราบ เพราะมีใช้กันอย่างเต็มบ้าง ฑปุนเฉยๆ ก็ใช้ หิยัมเฉยๆ ก็ดูเหมือนมีใช้ อย่างไรเสียท่านศรี ชยนาศ (หรือ ชยนาค) ไม่ใช่มหาอุปราชแห่งศรีวิชัยอย่างแน่นอน แต่ท่านจะเป็นแม่ทัพหรือข้าหลวงหรืออุปราชก็เหลือที่จะเดา

สถานที่สามแห่งที่บอกในจารึก ไม่พอที่จะทำให้อ่านจารึกได้ความ ต้องนำมาจากจารึกอื่นอีกสอง

ชื่อในจารึก	**ที่ตั้ง**	**พบในจารึก**
ศรีวิชัย	ไชยา	หลายหลัก
มล้ายู	เมาราตากุส	รัมบาฮัน
มินานตำวัน	จัมบิ	เกดุกันบูกิต
มุข...อุบัง	ปาเล็มบัง	เกดุกันบูกิต
ชวาภูมิ	สุมาตราใต้	เกาะบังกา

ก่อนอื่นขอบอกว่า ในการตีความจารึกเหล่านี้ ไม่มีประโยชน์เลยที่จะสันนิษฐานหรือเดา หรือเถียงว่า สถานที่นั้นอยู่ที่นั่นที่นี่ เกาะสุมาตราทั้งเกาะมีโบราณสถานที่พบศิลาจารึกเพียง ๕ แห่ง และห้าแห่งนี้ก็เข้ามาในเรื่องโดยไม่ขัดกัน ที่จะเถียงว่าชื่อนั้นชื่อนี้อาจจะตั้งอยู่ที่อื่น แต่ยังไม่มีหลักฐาน เพราะยังไม่มีการขุดค้น เป็นความคิดที่ล้าสมัยเสียแล้ว

อีกสองข้อที่จะต้องทำความเข้าใจ คือ ปาเล็มบังทุกวันนี้ตั้งอยู่บนแม่น้ำมูสิ ไกลจากปากแม่น้ำประมาณ ๗๐ ไมล์ (ระหว่าง ๑๐๐–๑๒๐ กิโลเมตร) เมืองจัมบิก็อยู่ลึกเข้าไปอย่างเดียวกัน เมื่อสักสิบกว่าปีมานี้ ดร. โซกโมโน นักโบราณคดีชาวอินโดนีเซีย ได้ค้นคว้าเรื่องภูมิประเทศที่เกาะสุมาตราใต้ โดยใช้เครื่องบินถ่ายรูปทางอากาศประกอบ ปรากฏว่าในสมัยที่ใส่จารึก (พุทธศตวรรษที่ ๑๓) แม่น้ำมูสิยังไม่เกิด และเมืองปาเล็มบังตั้งอยู่บนปลายแหลม ที่ฝรั่งเรียกว่า Promontory ส่วนเมืองจัมบิตั้งอยู่ในก้นอ่าวลึก ทะเลเข้าถึง

จารึกเหล่านี้ชาวฮอลันดาเป็นผู้แรกเสนอ ยกเว้นหมายเลข ๕ ซึ่ง ดร. โบคารี ชาวอินโดนีเซียเป็นผู้เสนอ พูดเฉพาะหลักที่ ๑ ซึ่งสั้นนิดเดียว แต่สำคัญที่สุด วอน รองเคล เป็นผู้แรกเสนอ ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ (หลังจากอาจารย์เซเดส์เสนออาณาจักรศรีวิชัย ๖ ปี) ต่อจากนั้นอาจารย์เซเดส์ได้อ่านใหม่และแปลสี่หลักแรกเป็นภาษาฝรั่งเศส หลังจากนั้นก็มีผู้อ่านใหม่เรื่อย ๆ รวมทั้งกรอม เดอ คาสปารีส์ และโบคารี มีการเปลี่ยนแปลงบางคำที่ทำให้ความชัดขึ้น แต่ก็อ่านไม่รู้เรื่องอยู่นั่นเอง จึงเกิดการถกเถียงอย่างมากมาย

ตัวอย่างเช่น ในบันทัดที่ ๗ หลักที่ ๑ ที่อาจารย์เซเดส์ (หรือวอน รองเคล) อ่านไว้ว่า "*มาทายัง*" กรอมอ่านใหม่เป็น "*มล้ายู*" แล้วโบคารีมาอ่านใหม่เป็น "*มุข...อุบัง*" ส่วน เดอ คาสปารีส์เสนอชื่อเดือนที่อ่านกันไม่ออกแต่ก่อน ทำให้เดือนปีในจารึกสมบูรณ์ทุกรายการ

เมื่ออาจารย์เซเดส์มีโอกาสใช้จารึกหลักนี้อีกครั้ง ท่านรับของกรอมและเดอ คาสปารีส์ แต่ไม่รับของโบคารี เหตุที่ไม่รับเพราะดูเหมือน

เรื่องของโบคารียังไม่เคยพิมพ์ออกมา ท่านได้ให้ฉบับร่างข้าพเจ้าหนึ่งชุด เมื่อเกือบสิบปีแล้ว ข้าพเจ้ารับ "*มุข...อุบัง*" ไม่รับ "*มล้ายู*" ของกรอม เพราะมล้ายูอยู่ที่เมาราตากุสในเกาะสุมาตราตอนกลาง มีจารึกยืนยันอย่างแน่นอน ส่วนในชื่อ มุข...อุบัง ของโบคารี อุบัง ดูจะหมายถึงปาเล็มบังอย่างไม่มีปัญหา ส่วนมุขะ ก็คือแหลมที่ยื่นออกไปในทะเล หรือที่โซกโมโนเรียกว่า Promontory ก่อนที่โบคารีจะได้อ่านคำนี้ออกมาจากจารึก ดูก็เรื่องจะกลมกลืนกันดี แต่ที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ จารึกหลักนี้ยังอ่านไม่รู้เรื่องอยู่นั่นเอง ถ้าไม่มีคำอธิบายประกอบ ไม่ว่าใครจะเป็นผู้อ่าน

ตอนนี้ลองดูตัวบทกันเสียที ข้าพเจ้าได้ขอให้อาจารย์นฤมล ศรีกิจการ แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ช่วยแปลจารึก ๓ หลักแรกที่มีศักราช และได้กำชับด้วยว่าขอให้แปลอย่างตรงที่สุด แต่ต้นฉบับก็หาได้ยาก เพราะต้องแปลจากภาษาอังกฤษ อาจารย์เซเดส์แปลไว้เป็นภาษาฝรั่งเศส พวกฮอลันดาแปลเป็นภาษาดัช มีเป็นภาษาอังกฤษก็ของอาจารย์นิลขันธ์ศาสตรี ซึ่งได้แปลมาจากภาษาฝรั่งเศสของอาจารย์เซเดส์ แต่ต้นฉบับที่ใช้ก็เป็นฉบับก่อนที่อาจารย์เซเดส์จะได้แก้ตามกรอมและเดอ คาสปารีส์ ข้าพเจ้าแก้ตาม แต่ไม่รับตามกรอมเพราะอ่านผิดแน่ เปลี่ยนตามโบคารี เป็น มุข...อุบัง

นอกจากแปลแล้ว อาจารย์นฤมลยังได้ถอดตัวจารึก ออกเป็นอักษรไทย คงจะยากมิใช่น้อย เพราะจารึกเหล่านี้ไม่ได้ใช้ภาษาสันสกฤต ใช้ภาษามาเลย์โบราณ คงจะมีหลายคำที่หาความหมายไม่ได้ แต่นี่ก็ถือว่า

เป็นการบุกเบิกการใช้หลักฐานจากต่างภาษาในการค้นคว้าอย่างนี้ ถึงแม้จะมีข้อบกพร่องบ้าง ก็ดีกว่าไม่พยายามนำมาใช้กันบ้างเลย

จารึกเกดุกัน บุกิต (ปาเล็มบัง) พ.ศ. ๑๒๒๕[๑]

๑ สวสติ ศรี ศก วรษาติต ๖๐๕ เอกาทศิ

๒ กัลบักษ วุลัน ไวศาข ฑปุนต หิยัม นายิก ศิ

๓ สามเวา มญลัป สิทธยาตรา ศิ สัปตมี ศุกลบักษ

๔ วุลัน ขเณฎฐ ฑปุนต หิยัม มรลังบัส ดริ มินาญ

๕ เตาวิวัน มมาว ยัม วล เทาลักสทญูน เก

๖ ทัวราตุสจาร ทิ สามวัน ทญาน ชลัน สริวู

๗ ตุลราตุส สปุลุ เทา วญิกญ ทาดัม ทิ มลายุ

๘ สุขจิตต ทิ บัญจมิ สุกลบักษ วุลั(น)

๙ ลฆุ มุทิต ทาตัม มรเวาต์ วนัว

๑๐ ศรีวิชย ชย สิทธยาตร สุภิกส

คำแปล

ความเจริญ โชคลาภ ในศก ๖๐๕ วันที่ ๑๑

แห่งปักษ์อันสว่าง ของเดือนไวศาธ พระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทางเรือ ไปแสวงหาพลังเวทมนตร์ (สิทธยาตร)

---

๑ นฤมล ศรีกิจการ ถอดคำและแปลตามต้นฉบับของนิลขันธ์ ศาสตรี

วันที่ ๑๗ แห่งปักษ์อันสว่างแห่งเดือนเจษฐ

พระเจ้าแผ่นดินทรงปลดเปลื้องพระองค์เป็นอิสระจาก...

พระองค์ทรงนำทัพ (ชายฉกรรจ์) ๒๐,๐๐๐ ผู้ตามเสด็จ...

นับจำนวนได้ ๒๐๐ ไปโดยเรือ และผู้ติดตามทางบกนับจำนวนได้

๒๓๑๒ มาถึงมลายุ ด้วยใจปีติ

วันที่ ๕ แห่งปักษ์อันสว่างของเดือน...

การสิทธยาตร เพื่อชัยชนะของศรีวิชัย

ได้บรรลุความรุ่งโรจน์ ความปีติ และยังประเทศ...ให้เจริญ

หมายเหตุประกอบของหม่อมเจ้าจันทร์[๑]

ก็ขอให้ดูกันเองเถิด อย่างนี้ใครจะอ่านเข้าใจ จารึกหลักนี้ท่านเถียงกันมามากแล้ว เพื่อไม่ให้เสียเวลา ข้าพเจ้าขอถามอย่างเดียว ที่ท่านฑปุนดาหิยัมนายิก ท่านยกทัพทางเรือ มีทหาร ๒๐,๐๐๐ ขอถามว่าทหารเดินทางอย่างไร ตอบว่า ไปโดยเรือ ๒๐๐ ลำ คิดเฉลี่ยลำละ ๑๐๐ คน ไม่ใช่เรือใหญ่หรือเล็กนัก แต่ก็เป็นราชนาวีที่มิใช่ย่อยทีเดียว

ตอนนี้ ขอทำคำอธิบายประกอบที่ว่า คำอธิบายไม่ได้หมายความว่าสันนิษฐาน แต่เป็นการตีความตามหลักฐานที่มี และใช้เหตุผลประกอบ

ประมาณ พ.ศ. ๑๒๒๓ พระเจ้ากรุงศรีวิชัย (ที่ไชยา) ทรงพระราชดำริที่จะยกทัพไปตีปาเล็มบัง ในเกาะสุมาตราใต้ ท่านตั้งให้ฑปุนดา

---

๑ ข้าพเจ้าเห็นว่า ฑปุนต หิยัม นายิก น่าจะเป็นยศหรือศักดิ์มากกว่าจะเป็นพระราชา.

หิยัม (ชื่อศรีชยนาศ มีอยู่ในจารึกหลักที่ ๒) เป็นแม่ทัพ มีทหาร ๒๐,๐๐๐ ลงเรือ ๒๐๐ ลำ ชุมนุมทัพกันที่มลายู เมาราตากุส ซึ่งเป็นท่าเรือของศรีวิชัยอยู่แล้ว)

ศก ๖๐๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ตรงกับวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๑๒๒๕ เคลื่อนกระบวนทัพ

ขึ้น ๗ ค่ำเดือน ๖ ตรงกับวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ยึดได้มินานตำวัน (จัมบิ) จัมบิในสมัยนั้นตั้งอยู่บนก้นอ่าวใหญ่ ท่านแบ่งทหารไปทางเรือบ้าง และส่งพล ๒๓๑๒ ขึ้นบก โอบหลัง ต่อจากนั้นได้ยกทัพต่อไป

ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๗ ตรงกับวันที่ ๑๖ มิถุนายน ยึดได้...อุบัง (ปาเล็มบัง) เป็นอันเสร็จศึก

จารึก ๔ หลักต่อไป คือหลักที่ ๒ ถึงหลักที่ ๕ พูดรวมกันไป ตามทฤษฎีของ ดร. โซกโมโน เมื่อศรีวิชัยยึดได้ปาเล็มบัง ใน พ.ศ. ๑๒๒๕ แล้ว (จารึกเกดุกันบุกิต) ท่านฯปุนตาหิยัมศรียชนาศ ได้สร้างสวนศรีเกษตรขึ้นเพื่อล่อใจประชาชนให้อยู่ในความสงบ (จารึกตาลังตุโว พ.ศ. ๑๒๒๗) สวนนี้ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของเมืองปาเล็มบัง แต่ประชาชนมิได้ยอมอยู่ในความสงบ จึงต้องมีการปราบปรามกันขึ้น ใน พ.ศ. ๑๒๒๙ และได้จารึกคำแช่งไว้สามหลัก คือจารึกการัง บราหิ ที่เมืองจัมบิ จารึกปาลาสปาเสมาห์ที่ลำพุงใต้ และจารึกโกตากาปูร์ที่เกาะบังกา

จารึกสามหลักนี้ ข้อความตรงกันคำต่อคำ ยกเว้นโกตากาปูร์ มีศักราชและข้อความเพิ่มเติมบางประโยค

ศาสตราจารย์เซเดส์ตีความจารึกโกตากาปูร์ว่า ศรีวิชัยกำลังจะยกทัพไปโจมตีเกาะชวา (ชวาภูมิ) ต่อจากนั้นอีกนานปี ท่านเปลี่ยนความคิดใหม่ เป็นว่าศรีวิชัย (ตั้งอยู่ที่ปาเล็มบัง) กำลังจะยกทัพไปตีเขมร (เจนละ) แต่ยังไม่เคยพบหลักฐานที่เกาะสุมาตราได้เคยมีอะไรติดต่อกับเขมร เพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์ศรีวิชัยของท่านอาจารย์เซเดส์ นอกจากจะวางศรีวิชัยผิดที่แล้ว ยังไปวางชวาภูมิผิดอีกที่หนึ่งด้วย ประวัติศาสตร์อย่างนี้มีแต่จะเถียงกันเพลิน

ส่วน ดร. โบคารี ซึ่งเป็นผู้อ่านจารึกจากลำพุงคนแรก บอกว่าชวาภูมิอยู่ที่เกาะสุมาตราที่พบจารึกลำพุงนั่นเอง นอกจากนั้นโบคารียังตีความจารึกและเกาะบังกาว่า ได้ใส่เข้ามาหลังจากศรีวิชัยกลับจากไปตีชวาภูมิ ไม่ตรงกับความเห็นของอาจารย์เซเดส์ เรื่องนี้ไม่ขอออกความเห็นเพราะไม่เคยอ่านคำแปลจารึกที่โบคารีอ่านไว้ ส่วนที่ตั้งของชวาภูมินั้นนึกว่าถูกทั้งอาจารย์เซเดส์และโบคารี ชื่อนี้มีในจารึก ๒ หลัก คือจารึกเกาะบังกาและจารึกนาลันทา ในจารึกบังกาน่าจะหมายถึงเกาะสุมาตราได้อย่าง ดร. โบคารีว่า ส่วนในจารึกนาลันทาหมายถึงภาคกลางของเกาะชวาอย่างที่อาจารย์เซเดสว่า ก่อนที่ท่านจะเปลี่ยนความคิดในตอนหลัง

นอกจากจารึก ๓ หลักที่เป็นคำแช่งอย่างที่พูดมาแล้วแต่ต้น ยังมีคำแช่งอีกหลักหนึ่งได้จากปาเล็มบัง เรียกชื่อจารึกตละกาบาตู หลักนี้ร้ายแรงกว่าหลักอื่น ๆ แช่งไปตั้งแต่พระราชโอรสไปจนถึงคนธรรมดา หลักนี้ รศ. ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้อธิบายและแปล

จารึกตาลังตุโว (ปาเล็มบัง) พ.ศ. ๑๒๒๗

คำแปล

ความเจริญ โชคลาภ ในศก ๖๐๖ วันที่ ๒ ของปักษ์อันส่องสว่างแห่งเดือนไวตระสวนศรีเกษตรถูกสร้าง ภายใต้พระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ศรีชยนาศะ และต่อไปนี้ คือคำอุทิศของพระองค์ท่าน

สิ่งที่พระองค์ทรงปลูกลงที่นี่ คือ มะพร้าว หมาก ตาล สาคูและต้นไม้อื่นอีกหลายชนิด ที่มีผลรับประทานได้ รวมทั้งต้นไผ่ ฮาอูร์วุลูห์ และบัตตุม ฯลฯ รวมทั้งสวนแห่งอื่น พร้อมด้วยทำนบ อ่างเก็บน้ำและงานที่มีประโยชน์ทั้งปวง ที่ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว เพื่อยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ทั้งสิ่งที่เคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ เพื่อเป็นหนทางอันดีที่สุดแก่พวกเขา ในอันที่จะได้ความสมบูรณ์พูนสุข หากเมื่อใดพวกเขาหิว ในขณะหยุดพักหรือระหว่างทาง ก็สามารถจะหาอาหารและน้ำดื่มได้ สวนและที่ซึ่งหักร้างถางพง ของพวกเขาจงเต็มไปด้วยพืชผล สัตว์เลี้ยงทุกชนิด รวมทั้งทาสในครอบครองของพวกเขาจงเจริญพันธุ์ พวกเขาจงไม่เป็นทุกข์เนื่องจากความหายนะใด ๆ และไม่ทนทรมานด้วยหลับไม่ลง ขอทุกอย่างที่พวกเขาให้กำเหนิด จงมีดาวพระเคราะห์ กลุ่มดาวฤกษ์อันเป็นคุณแก่พวกเขา และพวกเขาจงเว้นจากความเจ็บป่วย และความชราระหว่างที่กำลังก่อเกิดผลอยู่นั้น ยิ่งกว่านั้น ข้าทั้งหมดของพวกเขา จงซื่อสัตว์และอุทิศตนเพื่อพวกเขา และเช่นกัน ที่มิตรสหายของพวกเขาจงไม่ทรยศ และผู้หญิงของพวกเขาจงเป็นคู่ครองที่จงรักภักดี และเหนือกว่า

สิ่งอื่นใด ประเทศใดอันพวกเขาตั้งอยู่ จงปราศจากขโมย คนสารเลว ฆาตกร และคนผิดประเวณี ยิ่งกว่านั้น พวกเขาจงมีมิตรที่ให้คำปรึกษาที่ดี ขอคติแห่งโพธิและกรุณาธิคุณแห่งพระรัตนตรัย จงบังเกิดในหมู่พวกเขา และพวกเขาจงไม่พรากจากพระรัตนตรัย อีกทั้ง (สิ่งที่พวกเขาปฏิบัติ) อย่างสม่ำเสมอ คือ ความโอบอ้อมอารี การรักษาศีล และขันติ ขอให้พลัง การใช้สติปัญญา และความรู้ในสิ่งนานา จงเจริญขึ้นในหมู่พวกเขา และพวกเขาจงมีจิตที่เป็นสมาธิ เข้าถึงวิชชา สติ ปัญญา ยิ่งกว่านั้น พวกเขาจงมีความมั่นคงในทิฐิของตน มีกายเพชรแห่งพระมหาสัตว์ มีอำนาจอันไม่อาจเทียบเทียมได้ มีชัยชนะ และรำลึกถึงอดีตชาติได้ มีสติอันไม่บกพร่อง อันบริบูรณ์มีโชคดี มีใบหน้าแช่มชื่น มีความสงบ มีเสียงอันชวนฟัง ดุจเสียงแห่งพระพรหม พวกเขาจงเกิดเป็นผู้มีความเป็นอยู่เอง (สวยัมภู) พวกเขาจงเป็นผู้รับแก้วจินดามณี เป็นนายของชาติ กรรม กิเลส และพวกเขาจงบรรลุถึงความสว่างที่สูงสุดและสมบูรณ์ที่สุด

(นิรมล ศรีกิจการ แปล)

จารึกโกตากาปูร์ (เกาะบังกา) พ.ศ. ๑๒๒๙

คำแปล

ขอจงสำเร็จ (คาถาสาปแช่งอันอ่านไม่ได้ใจความ) โอ้ ข้าแต่ทวยเทพทั้งปวง ผู้ได้มาชุมนุม และที่พิทักษ์แว่นแคว้น (กะดะตวน) แห่งศรีวิชัย (นี้) อีกทั้งท่านตันทรุม ลูอะห์ (?) ตลอดจนเทพทั้งปวงที่อยู่ตอนต้นคำสาปแช่ง

เมื่อในตอนในของดินแดน (ภูมิ) ทั้งหมด (ซึ่งขึ้นต่อแว่นแคว้นกะดะตวน) นี้ ราษฎรกบฏ... ร่วมมือกับพวกกบฏ เป็นสายให้พวกกบฏ ยอมรับพวกกบฏ ไม่เคารพ ไม่ยอมจำนน และไม่จงรักภักดีต่อข้าและต่อผู้ซึ่งข้ามอบหมายตำแหน่ง ดาตุให้ราษฎรเช่นนี้, **ผู้กระทำการเหล่านั้น*** จะถูกสังหารด้วยคำสาป กองทหาร (เพื่อปราบกบฏ) ถูกส่งไปสนามรบภายใต้คำบัญชาของดาตุแห่งศรีวิชัย และพวกกบฏรวมทั้งครอบครัวและโคตรของมันจะถูกลงทัณฑ์ ไช่แต่เท่านั้น ขอให้การกระทำชั่วทุกสิ่งของพวกมัน (เช่น) การทำให้จิตใจของราษฎรวุ่นวาย ทำให้คนเจ็บป่วย ทำให้วิกลจริต ใช้คาถาอาคม ยาพิษ การจ้างวางยาพิษ อุปาสและตุพะ กัญชา สหมกัต เสน่ห์ยาแฝด สะกดจิตผู้อื่น (การกระทำเหล่านี้) จงอย่าสำเร็จและจงกลับคืนไปยังผู้ที่มีมลทินแห่งพฤติกรรมชั่วเหล่านั้น **พวกมันจะได้รับทุกข์จากคำสาปแช่งนี้ ทั้งผู้ซึ่งยุยงให้เกิดความเสียหาย ผู้ทำอันตรายต่อหุ่นที่วางไว้ ณ ที่นี้ จะได้รับความทุกข์จากคำสาปแช่ง และจะถูกลงโทษด้วยเจ้าพวกฆาตกร พวกกบฏ พวกที่ไม่อุทิศตนและจงรักภักดีต่อข้า ผู้มีประพฤติกรรมเหล่านี้จะต้องได้รับทุกข์จากคำสาปแช่ง*** แต่ถ้าหากราษฎรยอมจำนน จงรักภักดีต่อข้า และผู้ซึ่งข้ามอบหมายให้ดำรงตำแหน่งดาตุ จะได้รับพรในกิจการของตน ครอบครัว และโคตรของตนด้วย จะได้รับความสำเร็จ ความสุข สุขภาพดี ปลอดจากภัยพิบัติต่าง ๆ มีความอุดมสมบูรณ์ในแว่นแคว้นของตน

---

* ประโยคที่เป็นตัวดำหนาหมายความว่า มีเฉพาะในจารึกโกตากาปูร์ ไม่มีในจารึกการังบราหิ และปาลาสปาเซมาห์

ศก ๖๐๘ วันแรกแห่งปักษ์อันส่องสว่างของเดือนไวศาข เป็นเวลาที่คำสาปแช่งได้ประกาศ และได้จารึกลงไว้ขณะเมื่อกองทัพศรีวิชัยกำลังเริ่มต้นออกเดินทางไปตีดินแดนชวาซึ่งยังไม่ยอมจำนนต่อศรีวิชัย

(นิรมล ศรีกิจการ แปล)

จารึกตะลากะ บาตุ[๑]

จารึกหลักนี้ มีเนื้อความว่าด้วยการสาปแช่ง และการลงโทษทัณฑ์แก่ผู้ที่คิดกบฏต่อพระราชา หรือรัฐศรีวิชัย เหตุฉะนั้น เนื้อความจึงสอดคล้องกันกับจารึกโกตากาปูร์ และจารึกการัง บราหิ เพียงแต่ว่ามีรายละเอียดมากกว่า ศิลาจารึกหลักนี้ เริ่มต้นด้วยคำสาปแช่ง ซึ่งอ่านไม่เข้าใจ ศาสตราจารย์เซเดส์สันนิษฐานว่า คงจะเป็นเวทมนต์ทางไสยศาสตร์ที่กล่าวบูชาเทพเจ้า ผู้คุ้มครองจักรวรรดิ ซึ่งจะลงเทวทัณฑ์สังหารผู้คิดร้ายเพื่อปราบการคิดกบฏต่อแผ่นดิน ในบันทัดที่ ๒๑ จึงย้ำว่า จะจัดส่งกองทัพไปปราบปราม ผู้คิดไม่ซื่อและพวกที่คิดร้ายต่อแผ่นดินที่ไม่ฉกรรจ์นัก ก็จะถูกพระราชาลงโทษ แต่ถ้าผู้คิดร้ายดำริจะไปติดต่อขอความช่วยเหลือจากเจ้านายในราชตระกูล คำสาปแช่งก็จะเป็นผลให้ถึงแก่ชีวิตในทันที เห็นได้ชัดว่า คำสาปแช่งนี้มุ่งเจาะจง ไปยังศัตรูที่ถือว่าเป็นอันตรายต่อแผ่นดินที่สุด ส่วนศัตรูอื่น ๆ นั้นเพียงใช้กำลังทหารก็ได้ผลเพียงพอแล้ว

ลักษณะของตัวจารึกส่อว่า คงจะใช้ศิลาจารึกนี้ในการประกอบพิธีถือน้ำด้วย เนื่องจากมีร่องและแอ่งรับน้ำ ซึ่งคงรองรับน้ำมนต์ที่เทลงไป

---

๑ อธิบายและแปลโดย รศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

ในจารึกเองก็มีข้อความที่ว่า ผู้คิดร้ายจะถือสังหารโดยคำสาปซึ่ง *"เจ้าดื่มลงไปเอง"* ตัวข้อความนั้นคงเป็นคำสาบาน ที่ขุนนางสำคัญของศรีวิชัยทุกคนต้องถือก่อนรับหน้าที่

การดื่มน้ำสาบานเป็นสิ่งที่ไม่ประหลาดอะไร ในโลกที่รับนับถือวัฒนธรรมอินเดีย ในคัมภีร์ธรรมศาสตร์ ฉบับของนารถก็มีข้อความอธิบาย วิธีการพิสูจน์คดีโดยการดื่มน้ำสาบานในกัมพูชา สืบมาจนไม่นานนี้ก็ยังคงบังคับให้ขุนนางไปถือน้ำในเมืองหลวง ซึ่งเซเดส์ชี้ให้เห็นว่าตรงกับพิธีถือน้ำตั้งแต่สมัยพุทธศักราช ๑๕๕๔ ดังปรากฏในศิลาจารึก ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑

นอกจากจุดสำคัญที่น่าสนใจดังกล่าวแล้ว ศิลาจารึกหลักนี้ยังบอกอะไรอีกบางอย่าง คือ มีการอ้างถึงพิธีกรรมของพวกตันตระ ในบันทัดที่ ๑๒ และ ๒๕ ซึ่งตรงกับข้อสันนิษฐานของเซเดส์ที่ว่า พุทธศาสนาในศรีวิชัยนั้น มีเชื้อตันตระผสมมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ แล้ว นอกจากนี้ยังมีการอ้างถึงพิธีกรรม เชิงอภินิหารอีกหลายอย่าง ที่ผู้คิดร้ายต่อแผ่นดินอาจจะประกอบขึ้น เช่นการสะกดให้ผู้อื่นวิกลจริต การใช้มนต์ การใช้ว่านพิธีกรรมแบบตันตระเหล่านี้ คงเป็นที่รู้จักกันดีในศรีวิชัย ในศตวรรษที่ ๑๓

คงจะเป็นไปได้ว่า แม้ได้ทำคำสาปแช่งเช่นนี้แล้ว ก็ยังไม่เป็นที่วางใจได้อีกว่า พวกขุนนางจะไม่คิดกบฏ เพราะขุนนางย่อมสามารถแสวงหา หรือครอบครองมนตรา ที่อาจสู้กับคำสาปแช่งของพระราชาได้ เพราะฉะนั้น จารึกหลักนี้จึงอ้างถึงการลงโทษจริง ๆ โดยพระราชาด้วย

เนื้อความอันละเอียดละออออย่างยิ่ง ของคำสาปแช่งนี้ ทำให้น่าเชื่อว่ามีเหตุผลอย่างมากที่ศรีวิชัย ต้องจัดพิธีดังที่ศิลาจารึกนี้ระบุถึง ย่อม

เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่จักรวรรดิทางทะเลอันไพศาล เยี่ยงศรีวิชัยย่อมประสบความยากลำบากอย่างใหญ่หลวง ก่อนที่จะประสบความสำเร็จ ในการสถาปนาเป็นรัฐขึ้นมาได้จริง ๆ การรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของจักรวรรดิ ย่อมขึ้นอยู่กับความวางใจ ไว้กับพวกเจ้าครองนคร ซึ่งมีอำนาจเกือบเท่าพระเจ้าแผ่นดิน และได้ครอบครองดินแดนและหมู่เกาะ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากอำนาจส่วนกลาง พิธีให้คำสัตย์สาบาน ซึ่งเจ้าครองนครทุกคนต้องทำ ก่อนจะยอมอ่อนน้อมต่อมหาราชาศรีวิชัยจึงเป็นความจำเป็น พิธีเช่นนี้อาจเริ่มทำกันมาแต่สมัยแรก ๆ เมื่อจักรวรรดิยังไม่เป็นปึกแผ่น น่าจะเป็นไปได้ว่า คงจะเริ่มเมื่อความจำเป็นดังกล่าวนั้นชัดเจนที่สุด (เช่นเมื่อศรีวิชัยเริ่มขยายอำนาจ—นิธ)

ศิลาจารึกตะลากะ บาตู ไม่ได้ให้รายละเอียดแก่เรา ในเรื่องวิถีทางที่ศรีวิชัยสถาปนาความเป็นใหญ่ของตนเหนือดินแดนอันไพศาล แต่ศิลาจารึกนี้ให้ความคิด เกี่ยวกับวิธีที่ศรีวิชัยจัดการปกครองของตน โดยเฉพาะเกี่ยวกับวิธีที่ศรีวิชัย ใช้ในการรักษาความเป็นระเบียบและความเป็นปึกแผ่นของจักรวรรดิ

คำแปลจารึกตะลากะ บาตู

(๑—๒) โอม สิทธิ............

(๓) เจ้าทั้งหลาย เป็นอันมาก–ราชบุตร.........ภูบดี (เจ้าครองนคร) นายทัพ **นายกะ** ข้าราชบริพาร (?) ตุลาการ หัวหน้าของ...........สารวัตรคนงาน สารวัตรวรรณะต่ำ ช่างทำมีด **กุมารามาตย์ จาฏภัก อธิกรณะ**...........เสมียน ช่างแกะสลัก นายเรือ พ่อค้า

ผู้บังคับการ.........และเจ้า (๕) คนซักผ้าหลวงและทาสหลวง เจ้าทั้งหมดนี้จะถูกสังหารด้วยคำแช่งในคำสาป (นี้) ถ้าเจ้าไม่ภักดีต่อข้า เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป

อนึ่ง ถ้าเจ้าประพฤติตนเป็นคนทุรยศ วางแผนกับพวกที่ (?) ติดต่ออยู่กับศัตรูของข้าหรือถ้าเจ้า (๖) ไปหาดาตุเพื่อแอบไปสอดแนมให้ข้าศึก เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป

อนึ่ง ถ้าเจ้าเป็นหนึ่งในบริวาร (?) ของศัตรูของข้า หรือของดาตุที่คอยสอดแนมผู้อื่น หรือของครอบครัวหรือสหายของเจ้า ของคนใช้ของเจ้าหรือของเจ้านายอื่นที่คอยสอดแนม (๗) ผู้อื่น — ถ้าเจ้าติดต่อกับคนทรยศที่วางแผนเป็นอริกับข้า ก่อนที่พวกมันจะร่วมหัว (จริง ๆ) กับเจ้าคนที่ไม่อ่อนน้อมต่อข้าและต่อจักรวรรดิของข้า และถ้า (ในที่สุด) เจ้าไปร่วมหัวกับมัน — เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป

อนึ่ง ถ้าเจ้าไปตกแต่งคำสาปบนหินนี้ (?) (๘) หรือถ้าเจ้าทำโจรกรรม — ไม่ว่าเจ้าจะมาจากตระกูลต่ำ กลาง หรือสูง ถ้าโดยการใช้ว่านเจ้าทำให้ข้าคน อันข้าเป็นผู้พิทักษ์ต้องเสียจริต หรือถ้าเจ้า......(?) ของคนที่โจมตีกราตอน (วัง) ของข้า — เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป

อนึ่ง ถ้าจากเจ้า.........(๙) ว่าเจ้าเชื้อชวนหญิงฝ่ายในของข้าเพื่อจะรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพระราชฐานชั้นในของข้า และติดต่อกับพวกที่ขนทองหรือทรัพย์ หรือถ้าเจ้าติดต่อกับคนที่ทำงานในราชฐานชั้นใน (?) ก่อนที่คนจะหนีกับผู้ที่ขนทรัพย์ออกจากแผ่นดินของข้า และใช้เล่ห์เพทุบายกับเจ้าเพื่อเอาของหลบหนี (๑๐) ไปให้แก่ศัตรูของข้า (หรือ) ไปใช้แก่ดาตุซึ่งสอดแนมให้ข้าศึก — เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป

อนึ่ง ถ้าเจ้าตาย (?) ก่อนที่จะทำลาย (วัง) ของข้าได้สำเร็จ (?) หรือหนี หรือช่วยให้คนอื่นหนี — เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป

หรือ ถ้าเจ้า.........(?) (๑๑) ใช้ทองและเพชรนิลจินดาเพื่อจะทำลายกราตอนของข้าหรือใช้เล่ห์เพทุบายกับผู้อื่นในบรรดาพวกเจ้า (หรือ) หมอ (?) ผู้รู้วิธีทำคุณทำไสยแก่ผู้อื่น เจ้าย่อมไม่อ่อนน้อมต่อข้า และแผ่นดินของข้า และจะถูกสังหารด้วยคำสาป

เจ้าผู้ที่ใช้ให้คนในครอบครัวคิดประทุษร้าย.........(๑๒) ใช้ชามที่เต็มไปด้วยเลือด — เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป ยิ่งกว่านั้นถ้าเจ้ารู้ดีว่าศัตรูของข้าอยู่ที่ใด และ.........ด้วยการใช้รูปทำกฤตยาคุณ.........(?) ฉะนั้นเจ้าย่อมไม่อ่อนน้อมต่อข้าและแผ่นดินของข้า และจะถูกสังหารด้วยคำสาป อีกทั้ง (ถ้า) เจ้า.........(๑๓).........วางแผนเป็นอริกับข้าในปัจจันตชนบทของแผ่นดินของข้า เจ้า (ก็) ย่อมไม่อ่อนน้อมและจะถูกสังหารด้วยคำสาป

คนที่ทำให้จิตของคน (อื่น) คลั่งด้วยการใช้รูป ใช้เถ้า ยา (หรือ) มนตร์ โดยไม่ถดถอยจากการใช้ (?) คำสั่งของข้า รูปของข้า กุษฐะ ยาแฝด และวิธีอื่นเพื่อจะทำให้ (ผู้อื่น) อยู่ในอำนาจตน ถ้าเจ้า.........(๑๔) ด้วยวิธีเล่ห์กระเท่ห์.........ปัจจันตประเทศ (?) เช่นวิธีที่ทำนำ (ผู้อื่น) ให้มาอยู่ใต้อำนาจของเจ้า (แม้ว่า) โดยวิธีที่ไม่ทำให้จิตของคนอื่นเสียสติหรือบ้าคลั่ง หรือถ้าการกระทำ (เช่นนั้น) (ของผู้อื่น) เป็นที่รู้ของเจ้าในแดนของเจ้า เมื่อคนอื่นเหล่านั้นจะไม่ถูก.........แก่ข้าและแก่แผ่นดินของข้า เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป หรือถ้าเจ้าออกคำสั่ง (?) แก่ผู้อื่นในบรรดาพวกเจ้าเพื่อให้สำเร็จกิจที่ชั่วช้านี้......... (๑๕) เจ้าจะถูก

สังหารด้วยคำสาป แต่ถ้าบุคคลเหล่านั้นถูกเจ้าลงโทษเสีย ข้าจะไม่จัดการกับเจ้า

ทั้งเจ้าผู้อื่นทั้งหลายที่ข้าใช้ให้ทำหน้าที่ดาตุ ทำหน้าที่.........(?) (หรือ) ทำหน้าที่ **ปรวัณฑะ** (เข้าใจว่าเป็นตำแหน่งข้าราชการชั้นสูงแต่รองลงมาจากดาตุ เป็นผู้ควบคุมกองทหารหรือคุมอำเภอ) ให้วิธีที่จะทำให้คลั่ง.........(๑๖) เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป หรือถ้ามีผู้คนอยู่ในความดูแลของเจ้า.........แก่ข้า.........กระทำมากหลายเท่ากับในปัจจุบัน อดีตและอนาคต.........เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป หรือถ้าอีกนัยะหนึ่งมี.........กิจธุระของมัน เจ้าจะไม่ถูกสังหารด้วยคำสาป......(๑๗) ด้วยคำสาป ยิ่งกว่านั้นถ้าเจ้าใช้คาถาเพื่อยังให้ปัจจันตประเทศทั้งมวลเป็นอิสราธิปไตย หรือเจ้ารู้ว่าบุคคลอื่น......... กิจธุระของมันเจ้าก็ย่อมไม่อ่อนน้อมต่อข้าและแผ่นดินของข้า และ (เนื่องจาก) เจ้ากระทำการให้แก่มัน (?) เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป

ยิ่งกว่านั้น ถ้า......ของเจ้า......(๑๘)......มันดื่ม เจ้าจะถูกลงโทษแต่ไม่มีอื่นอีก และถ้าเจ้า......แก่ข้า......เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป (แต่) ถ้าเจ้ากลับไปยังที่อยู่ของเจ้า เจ้าจะไม่ถูกข้าลงโทษ ขอความสวัสดีจงมีแก่ผู้ที่ข้าสั่งให้คอยสอดส่องเจ้า......จะถูกสังหาร (๑๙) ......ทั้งลูกเมียของเจ้า......ลูกหลานจะถูกข้าลงโทษ ทั้งภายนอก......เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป เจ้าจะถูกลงโทษทั้งลูกเมียหลานเหลนโคตรเง่าและสหายของเจ้า

ยิ่งกว่านี้......(๒๐) (ซึ่งข้ามอบหมายให้ทำหน้าที่ดาตุ เจ้าผู้ดูแลเมืองทั้งหลายในดินแดนของข้า คือมหาอุปราช อุปราช และเชื้พระวงศ์

อื่น ๆ) ซึ่งได้รับหน้าที่เป็นดาตุ เจ้าจะถูกสาปแช่งถ้าไม่อ่อนน้อมต่อข้า ถ้าไม่ซื่อตรงต่อข้า ถ้าไปร่วมพันธมิตรกับศัตรูของข้า ตัวเจ้าเองและคนอื่น (?) เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาปนี้ (๒๑) ซึ่งเจ้าดื่มเอง ข้าจะสั่งให้ลงโทษเจ้า (แต่) ก่อนที่เจ้าจะกลับมา (สันนิษฐานว่าความหมายคือก่อนจะถูกจับตัวกลับมาลงโทษในเมืองหลวง) เจ้าจะต้องได้ชด (บาปของเจ้า) เสียแล้ว

ยิ่งกว่านี้ — ถ้าบุคคลอื่นยุยงตระกูล โคตร สหาย หรือลูกหลานของเจ้าให้เป็นอริต่อข้า เมื่อไม่ใช่มหาอุปราช อุปราช หรือเจ้านายอันข้าได้มอบหมายให้ทำหน้าที่ดาตุ ถ้าเจ้ามีความผิด เจ้าจะไม่ถูกสังหาร (๒๗) ด้วยคำสาปซึ่งเจ้าดื่มเองนี้ (แต่) จะมีคำสั่งให้ลงโทษเจ้า ทั้งลูกหลานโคตรเง่าจะต้องชดใช้ (เวร) แต่ถ้า (คนร้าย) เหล่านี้ (ไปพึ่งพิง) มหาอุปราช อุปราช (หรือ) เจ้านายองค์อื่น ซึ่งข้าแต่งตั้งให้เป็นดาตุ และถ้าคำสั่งของมันได้ถ่ายทอดมายังเจ้าด้วยความมุ่งหมายที่ว่า เมื่อเจ้าร่วมมือแล้ว ผู้คน (ของข้า) (๒๓) ย่อมได้รับผลแห่งการกระทำของเจ้า (?) — ถ้า (คนร้าย) เหล่านี้ได้ติดต่อกับเจ้าก่อนจนเป็นผลให้คนอื่นได้รับมอบหมายจากคนร้ายให้พูดตามที่เจ้าอนุมัติ (?) — เจ้าก็ย่อมไม่อ่อนน้อมต่อข้าและต่อแผ่นดินของข้าและจะถูกสังหารด้วยคำสาป

หรือเช่นกัน — เจ้าทุกคนที่เป็นมนตรี (?) ก่อน (เวลาที่) กองทัพที่ข้าใช้ให้ (๒๔)......พ้นเขตแดนของเจ้า (หรือ) ดินแดนของเจ้าที่ (เพิ่ง) ได้มาใหม่ เจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป (ส่วน) พวกที่จัดการบางอย่างขึ้นตามคำแนะนำของอ้ายกบฏ ไม่อ่อนน้อมและไม่ซื่อตรง — คนดำเนินแผนการของเจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาป การดื่มน้ำสาบานของเจ้า

............(๒๕)................ถ้าเจ้าโอน (การดำเนิน) งานเจ้าจะถูกสังหารด้วยคำสาปนี้ที่เจ้าดื่มเอง แต่ถ้าเจ้าอ่อนน้อม จงรักภักดี (และ) ซื่อตรงต่อข้าและไม่ก่อการร้าย เหล่านี้ ตันตระ อันบริสุทธิ์คือสิ่งที่ข้าตอบสนองเจ้าและลูกเมียจะไม่ถูกกลืน (เข้าใจว่า ไม่ถูกกลืนโดยพระยานาคอันเป็นรูปที่สลักอยู่ส่วนบนของศิลาจารึกหลักนี้ และคงจะได้มีการกล่าวประณามคาถาในตอนต้นของพิธีแก่พญานาคด้วย) ถ้าเจ้าดื่มคำสาบาน.........(๒๖) กองทัพซึ่งถูกส่งไปอยู่ปัจจันตชนบททั้งมวลเจ้าจะได้ผลของน้ำสาบาน ซึ่งเจ้าดื่ม หรืออื่น............(?) สันติสุขสถาพรจะเป็นผลที่คำสาบานซึ่งเจ้าดื่มนี้ผลิตขึ้น (คำสาบาน) จะผลิผลในวันที่กองทัพซึ่งข้าทำให้ดีเด่นด้วยนายทหารจะยกทัพไปจัดการลงโทษ นอกจากนี้ คนที่ถูกลงโทษ............ (๒๗)..............(๒๘)..............(จบ)

คำสรุปของหม่อมเจ้าจันทร์

จารึกตละกาบาตูหลักนี้ไม่มีศักราชเลยเป็นที่สงสัยว่า ใส่ขึ้นไว้ใน พ.ศ. ๑๒๒๕ หลังจารึกเกดุกันบุกิตเล็กน้อย หรืออยู่ในกลุ่มจารึกที่เป็นบทแช่งสามหลัก ถ้าเช่นนั้นทำไมจึงรุนแรงกว่ากันมากนัก ถึงกับรวมพระราชโอรสด้วย

................คือส่วนที่ลบเลือน
(?) คือคำที่อ่านไม่ชัดหรือไม่แน่ใจในความหมาย
(—) คือข้อความที่เติมเข้าไปโดยการสันนิษฐานหรือเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น
(๑) คือเลขของบันทัดในศิลาจารึก
คำที่ใช้ตัวดำหนาคือคำที่ใช้ในศิลาจารึกจริง ๆ บางคำยังไม่รู้ความหมายแน่นอน
สรุปคำอธิบายและแปลข้อความในจารึกจาก De Casparis, **Prasasti Indonesia**, Vol. II, Djakarta, Balai Pustaka, 1955 หน้า ๒๗–๔๖.

เมื่ออี้จิงเดินทางจากเมืองจีนไปถึงไชยาใน พ.ศ. ๑๒๑๔ ภาพศรีวิชัยที่ท่านได้เขียนไว้ แสดงว่าศรีวิชัยท่อนบน ตั้งแต่กระบุรีในจังหวัดชุมพร ตลอดจนช่องแคบมลากาเหนือศูนย์สูตรเล็กน้อย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สุมาตราท่อนล่าง ตั้งแต่ศูนย์สูตรลงไปจนสุดปลายเกาะ ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ปาเล็มบัง พอถึง พ.ศ. ๑๒๒๕ ศรีวิชัยท่อนบนก็ส่งทัพเรือไปตีสุมาตราท่อนใต้ รวบรวมสองท่อนเป็นศรีวิชัย มีเมืองหลวงอยู่ที่ไชยา ความจะเป็นอย่างนี้หรือ แล้วสุมาตราใต้ก็ไม่อ่อนน้อมต่อศรีวิชัย จึงตองมีการปราบปรามกันขึ้น แล้วใส่จารึกสาปแช่งไว้ในที่สำคัญสามแห่ง ตลอดจนปาเล็มบังเมืองหลวงของศรีวิชัยภาคใต้ หรือเมื่ออี้จิงเดินทางมาถึงไชยา ศรีวิชัยทั้งสองท่อนเป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ก่อนแล้ว ต่อจากนั้นอีกไม่นานเกิดมีกบฏ หรือแย่งอำนาจกันขึ้น โดยมีพระราชโอรสเป็นหัวหน้า ศรีวิชัยจึงต้องส่งทัพใหญ่ไปปราบ มีทหารถึง ๒๐,๐๐๐ คน เมื่อยึดปาเล็มบังได้แล้วก็รีบใส่จารึกไว้หลักหนึ่งอย่างรีบด่วน (เกดุกันบุกิต) โดยใช้ก้อนหินจากแม่น้ำที่มิได้ขัดเกลาเท่าไรนัก หลังจากนั้นในปีเดียวกัน (๑๒๒๕) จึงได้ใส่จารึกตลากาบาตูไว้อีกหลักหนึ่ง ส่วนจารึกแช่งอีกสามบทเป็นเรื่องของ พ.ศ. ๑๒๒๙ ไม่เกี่ยวกับจารึก ๑๒๒๕ แต่ก็ดูจะต่อเนื่องกัน

สรุปว่า อาณาจักรศรีวิชัยอาจมีก่อนที่อี้จิงจะเดินทางมาถึงไชยาใน พ.ศ. ๑๒๑๔ หรือในช่วงนั้นแหลมมลายู และสุมาตรายังไม่ได้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มารวมเป็นอาณาจักรเดียวกันได้ก็ใน พ.ศ. ๑๒๒๕ อาณาจักรมีเมืองหลวงอยู่ที่ไชยา มีอายุยาวนาน ๖๐๐ ปี จนประมาณ ๑๘๐๐

เมื่อจันทรภาณุล้มในลังกา ศรีวิชัยจึงหมดอำนาจที่จะควบคุมช่องแคบมะละกา สภาพการค้าและการเมืองเปลี่ยนไป จนในที่สุดฝรั่งเข้ามายึดอำนาจแทนศรีวิชัย เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๐๕๔ เมื่อปอร์ตุเกสยึดได้เมืองท่ามะละกา

จาก Ptolemy ประมาณ พ.ศ. ๗๐๐ เรากระโดดห้าร้อยกว่าปีไปจับเรื่องอี้จิง และจารึกสุมาตราใต้ ซึ่งเป็นต้นเรื่องของศรีวิชัย อาทิอี้จิง (พ.ศ. ๑๒๑๔) เรากระโดดอีกห้าร้อยปีเศษไปจับเรื่องของจาวจูกัว (พ.ศ. ๑๗๖๘) ใกล้ที่เรื่องศรีวิชัยจะจบ และเรื่องสุโขทัยจะเริ่มในประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐.

เรื่องหมายเลข ๖

หลักฐาน จาว จู กัว[๑] (พ.ศ. ๑๗๖๘)

เอกสารสัมมนาที่วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี

จาว จู กัว เป็นนายด่านศุลกากรอยู่ที่มณฑลฟูเกี้ยน เขาได้หลักฐานจากพระราชพงศาวดารจีนบ้าง จากนายภาษีอีกคนหนึ่งที่มณฑลกวางตุ้ง ชื่อ จูกูไผ่ ซึ่งรวบรวมเรื่องการเดินทะเลของจีนไว้ในหนังสือที่เขียน ๔๐ ปีเศษก่อนจาวจูกัวบ้าง แต่หลักฐานที่สำคัญได้จากการสัมภาษณ์ชาวเดินเรือ ส่วนของหนังสือที่เกี่ยวกับเอเชียอาคเนย์มีคำอธิบายถึงแคว้น ๔ แคว้น คือ

๑. จาม, จัมปา

๒. แผ่นดินใหญ่

๓. ซาน–โฟ–ชิ (อาณาจักรศรีวิชัย, ไชยานคร)

๔. ชวา

ทั้งยังให้รายละเอียดด้วยว่า แต่ละแคว้นมีเมืองขึ้น พร้อมคำอธิบายเป็นบทสั้น ๆ เกี่ยวกับเมืองบางเมือง ในส่วนที่เกี่ยวกับศรีวิชัย จาวจูกัวบอกว่า มีเมืองขึ้น ๑๕ เมือง ดังรายชื่อต่อไปนี้

๑.	ปอง–ฟง	ปะหัง
๒.	ตอง–ยา–นอง	ตรังกานู
๓.	หลั่ง–ยา–สิ เกี๋ย	ลังกาสุกะ (ยะรัง, ปัตตานี)

---

๑ สดใส ขันติวรพงศ์ แปลจาก CHAU–JU–KUA, หน้า ๖๐–๗๒.

๔. กิลันต้น	กลันตัน
๕. โฟ—โล—อัน	พัทลุง
๖. จิ—โล—ทิง	ไม่ทราบที่ตั้ง
๗. เสียน—ไหม	ไม่ทราบที่ตั้ง
๘. พะ—ท่า	ไม่ทราบที่ตั้ง
๙. ตัน—มา—ลิง	ตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช)
๑๐. เคีย—โล—หิ	ครหิ (กระบุรี)
๑๑. ปา—ติง—นอง	ปาเล็มบัง (สุมาตราใต้)
๑๒. ชิน—โด	ชุนดา (สุมาตราใต้สุด)
๑๓. เคียน—ปี่	กัมปา (เมาราตากุส, สุมาตรากลาง)
๑๔. ลัง—วู—ลิ	ลัมบรี (สุมาตราเหนือ)
๑๕. ซี—หล่าน	ลังกา

ชื่อเมืองเหล่านี้ ตกอยู่ในระยะเมือง ๑๒ นักษัตรและจารึกของจันทราภาณุ

นอกจากจูกูไผ่และจาวจูกัวแล้ว ยังมีหลักฐานอย่างอื่นอีก เช่น จารึกตันจอร์ (๒๐๐ ปี ก่อนจาวจูกัว) มาโค โปโล (๗๐ ปีหลังจาวจูกัว) และของมาหวน (๒๐๐ ปีหลังจาวจูกัว)

มาหวน พูดถึงเมืองในเชียอาคเนย์ไม่กี่ชื่อ ดังต่อไปนี้

เคีย—โล—หิ	เส้นรุ้งที่ ๑๐° ๑๙′ เหนือ	กระบุรี
ลิว—คุณ	๘° ๒๗′ เหนือ	นครศรีธรรมราช
โฟ—โล—อัน	๗° ๓๓′ เหนือ	พัทลุง

ซุน–กุน–นา ๗° ๑๑′ เหนือ สงขลา
ลัง–ซี–เกีย ๖° ๔๕′ เหนือ ลังกาสุกะ (ยะรัง, ปัตตานี)
ชิ–โต ๖° ๐๐′ เหนือ ไทรบุรี
ชาน–ปี่ ๑° ๓๕′ ใต้ จัมบิ
ชิว–เชียง ๓° ๐๐′ ใต้ ปาเล็มบัง (เมืองท่าเก่า)

ต่อไปนี้ จะให้รายละเอียดเมืองบางเมืองที่ปรากฏในเอกสาร จาว จู กัว

ซาน–โฟ–ชิ
(ศรีวิชัย, ไชยานคร)

อาณาจักรศรีวิชัยอยู่ระหว่างเจินละกับโชโป (ชวา) มีอำนาจปกครอง ๑๕ เมือง อาณาจักรนี้อยู่ทางใต้ของชวนชู (ญวณ, อันนัม)

ในฤดูหนาว เมื่อถึงฤดูมรสุม ท่านจะต้องเดินเรือนานกว่าหนึ่งเดือน แล้วจะไปถึงสิงยามอน ที่ซึ่งพ่อค้าที่เดินทางผ่านประมาณ ๑ ใน ๓ จะต้องแวะ ก่อนเดินทางเข้าประเทศนี้

ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนี้ใช้แซ่ "ปู"

กำแพงเมืองหลวงสร้างด้วยอิฐ ยาวหลายสิบลี้

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออก พระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินทางเรือ ประทับใต้กลดแพร พระองค์ทรงผ้านุ่งผืนกว้าง ราชองครักษ์ถือหอกทอง

ประชาชนในประเทศนี้ บ้างอยู่กระจายกันตามนอกเมือง บ้างก็อยู่บนแพไม้มุงจาก คนเหล่านี้ ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียภาษี

ชาวศรีวิชัยชำนาญการต่อสู้ทั้งบนบกและในน้ำ เมื่อจะทำสงครามกับรัฐอื่น เขาจะรวมพลังกัน และส่งกองกำลังออกไปรบตามโอกาส ในการนี้ เขาจะแต่งตั้งหัวหน้า นักรบทุกคนจะต้องเตรียมอาวุธและสะเบียงที่จำเป็นไปเอง ไม่มีชนชาติใดเปรียบได้กับชนชาตินี้ เมื่อยามเผชิญหน้ากับศัตรู และเผชิญกับความตายอันเหี้ยมหาญ

ชาวอาณาจักรนี้ไม่ใช้เงินทองแดงเป็นพวง แต่ใช้เงินพดด้วงในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย

ประเทศนี้ อากาศร้อนตลอดปี แต่อาจมีบ้างที่อากาศเย็น สัตว์เลี้ยงในประเทศนี้ คล้ายคลึงกันมากกับสัตว์เลี้ยงในประเทศจีน

คนเมืองนี้ทำเหล้าจากดอกไม้ ทำจากมะพร้าว ทำจากหมากและน้ำผึ้ง เขาใช้ของเหล่านี้หมักโดยไม่ใส่เชื้อหมัก แต่ดื่มแล้วเมามาก

ในการบันทึกเอกสารราชการ ชาวศรีวิชัยใช้ตัวอักษรต่างประเทศ พระเจ้าแผ่นดินใช้ตราพระราชลัญจกร เขาใช้ตัวอักษรจีนด้วย และเขียนตัวอักษรจีนในการส่งราชบรรณาการไปยังราชสำนักของเรา

กฎหมายประเทศนี้เข้มงวดมาก หญิงชายที่จับได้ว่าเป็นชู้กันจะได้รับโทษหนัก (เช่นอาจถึงตาย)

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคต ประชาราษฎร์จะไว้ทุกข์ด้วยการโกนศีรษะ และผู้ใกล้ชิด จงรักต่อพระองค์จะต้องกระโจนเข้ากองไฟ พิธีนี้เรียกว่า อยู่และตายด้วยกัน

ในศรีวิชัย มีพระพุทธรูปเรียกว่าพระยอดทอง พระยอดทองสร้างด้วยทองคำ พระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อ ๆ มา ก่อนจะเสด็จเสวยราชย์สมบัติ

จะหล่อพระพุทธรูปทองคำแทนพระองค์ และถวายภาชนะทองแก่พระพุทธรูปเหล่านั้น กับทั้งมีจารึกห้ามคนรุ่นหลังไม่ให้หลอมทองจากพระพุทธรูปหรือภาชนะเหล่านี้มาใช้

เมื่อคนในประเทศนี้ป่วยหนัก เขาจะบริจาคเงินน้ำหนักเท่าตัวให้แก่คนยากจนในแผ่นดิน พิธีนี้เชื่อว่าจะช่วยชะลอความตายได้

ชาวศรีวิชัยขนานพระนามพระเจ้าแผ่นดินว่า ลุง—ชิง พระองค์ไม่เสวยข้าวเป็นเม็ด แต่เสวยแป้งสาคู เพราะเชื่อกันว่า หากพระเจ้าแผ่นดินเสวยข้าว ฝนฟ้าจะแล้ง ข้าวจะแพง พระองค์สรงน้ำ (อบ) กุหลาบ เพราะถ้าพระองค์สรงน้ำธรรมดา จะเกิดน้ำท่วมใหญ่

พระเจ้าแผ่นดินทรงชฎามงกุฎ มีเพชรพลอยมากมายประดับ พระมงกุฎนี้หนักมาก ในพระราชพิธีสำคัญ ไม่มีใครมีสิทธิสวมมงกุฎนี้นอกจากองค์พระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น เมื่อพระราชบัลลังก์ว่างลงพระราชโอรสจะมาชุมนุมกัน ให้แต่ละคนทดลองสวมมงกุฎ ถ้าใครทานน้ำหนักได้ก็จะได้ครองราชย์ต่อไป

มีเรื่องเก่าแก่เล่ากันว่า ครั้งหนึ่งแผ่นดินในประเทศนี้แยกออกโดยทันใด ฝูงวัวควายวิ่งกรูจากรอยแยกเข้าไปในป่าเขา แต่ผู้คนก็พยายามจับสัตว์เหล่านี้มาเป็นอาหาร แต่ต่อมาต้นไผ่และไม้อื่น ๆ ขึ้นปิดปากหลุมนี้เสียสิ้น[๑]

สินค้าพื้นเมืองของศรีวิชัยที่สำคัญมี กระ การบูร ไม้หอมชนิดต่าง ๆ ไม้เนื้อแข็ง กานพลู ไม้จันทน์ อบเชย นอกจากนี้ยังมีไข่มุก

---

๑ ตำนานอย่างนี้คงจะมีกันหลายชาติ ของเราก็มีแต่เป็นเรื่องของสงขลา เรียกว่าถ้ำงัวหาย—ผู้แปล.

กำยาน สมุนไพรต่าง ๆ งาช้าง ปะการัง แก้วตาแมว อำพัน สินค้าทำจากฝ้ายและใบตาบ เหล่านี้เป็นสินค้าที่อาหรับต้องการ

พ่อค้าชาวต่างประเทศที่มาชุมนุมกันในประเทศนี้ แลกเปลี่ยนสินค้ากัน โดยใช้ทองคำ เงิน เครื่องเคลือบ ผ้าลูกไม้ ผ้าแพร ไยไหม แผ่นไหม น้ำตาล เหล็กสามชู (เหล้าชนิดหนึ่ง) ข้าว เครื่องหอมแห้ง สมุนไพรและการบูร

อาณาจักรนี้อยู่ติดทะเลใหญ่ และควบคุมช่องแคบที่ชาวต่างประเทศไม่ว่าจะเดินทางบก ทางเรือ ไม่ว่ามาจากทิศใดจะต้องผ่าน ในสมัยก่อนเขาใช้โซ่เหล็กคอยขึงตรวจตราไม่ให้โจรสลัดต่างชาติผ่าน เขามีวิธีการอันชาญฉลาดที่จะยกหรือลดโซ่นี้ขึ้นหรือลง เมื่อเรือสินค้ามาถึงเขาจะลดโซ่นี้ลง หลังจากอยู่กันสงบสุขมาหลายปี ไม่ต้องยกโซ่กันโจรสลัด ในที่สุดก็เลิกใช้โซ่นี้ ลากขึ้นมากองไว้บนฝั่ง คนพื้นเมืองยำเกรงโซ่นี้พอ ๆ กับเกรงกลัวพระพุทธรูป เรือที่เข้ามาต้องทำพิธีเซ่นไหว้โซ่นี้ด้วย เมื่อใช้น้ำมันขัดโซ่จะวับวาวเหมือนของใหม่ จรเข้กลัวไม่กล้าผ่าน

หากพ่อค้าแล่นเรือผ่านไปโดยไม่จอดแวะ เรือตรวจการของอาณาจักรนี้จะโจมตีพร้อมกัน โดยเจ้าหน้าที่ทุกคนพร้อมที่จะตายในการปฏิบัติการเช่นนั้น ด้วยเหตุนี้ ศรีวิชัยจึงเป็นศูนย์กลางการเดินเรือที่ยิ่งใหญ่

ต่อไปนี้คือเมืองขึ้นของอาณาจักรศรีวิชัย

๑. ปอง—ฟง

๒. ตอง—ยา—นอง

๓. หลั่ง—ยา—สิ—เกี๋ย

๔. กิลันตัน
๕. โฟ–โล–อัน
๖. จิ–โล–ทิง
๗. เสียน–ไหม
๘. พะ–ท่า
๙. ตัน–มา–ลิง
๑๐. เกีย–โล–หิ
๑๑. ปา–ติง–ฟอง
๑๒. ซิน–โต
๑๓. เคียน–ปี
๑๔. ลัง–วู–ลิ
๑๕. ซิ–หลาน

อาณาจักรศรีวิชัย เริ่มมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในรัชกาลเทียน – หยูแห่งราชวงศ์ถัง (พ.ศ. ๑๔๔๗ – ๑๔๕๐) ในรัชสมัยเคียนลุงแห่งราชวงศ์ปัจจุบัน (พ.ศ. ๑๕๐๓ – ๑๕๐๖) ศรีวิชัยส่งส่วยมา ๓ ครั้ง ในปีที่ ๓ แห่งรัชกาลพระเจ้าซุนหัว (พ.ศ. ๑๕๓๕) ศรีวิชัยได้ถวายรายงานมาว่าโชโป (ชวา) ได้มารุกรานอาณาจักร และในปีเดียวกันนั้นศรีวิชัยได้ส่งสาส์นมาขออนุมัติส่งทูตมาประเทศจีน

ปีที่ ๖ แห่งรัชกาลเหยี้ยน – ปิง (พ.ศ. ๑๕๔๖) ราชสำนักได้รายงานว่ามีการสร้างวัดในอาณาจักรศรีวิชัย เพื่อเฉลิมพระชนม์พระเจ้าแผ่นดิน และมีพระราชประสงค์จะขอชื่อวัด และระฆังถวายวัด สมเด็จ

พระจักรพรรดิทรงพระโปรดเกล้าตามที่ศรีวิชัยขอ จึงพระราชทานนามวัดว่า จิ่ง — เทียน — หวัน — ฉู่ พร้อมด้วยระฆัง ๑ ใบ

เมื่อถึงรัชสมัย ชิง—โต่ เซียง—หู และเทียนตี่ (พ.ศ. ๑๕๔๗—๑๕๖๕) และในสมัยหยวน—หยู และหยวน—ฟง (พ.ศ. ๑๖๒๑—๑๖๓๗) ศรีวิชัยได้ส่งราชบรรณาการไปถวาย และพระจักรพรรดิได้ตอบพระราชสาส์นด้วยความยินดี

ด้านตะวันออกของอาณาจักรนี้สิ้นสุดลงที่ ย่ง—ยา—ลู (ชวาตะวันตก)

หมายเหตุประกอบของหม่อมเจ้าจันทร์
ที่ตั้งของเมืองท่าลิงยามอน

ในตอนต้นมีกล่าวถึงท่าเรือลิงยามอน ซึ่งมีคำพูดว่า หนึ่งในสามของเรือสินค้าแวะเข้าไปก่อนจะเข้าไปในเขตอาณาจักรศรีวิชัย ฝรั่งตีความว่า หนึ่งในสามของเรือสินค้านั้น หมายความว่า เสียภาษีหนึ่งในสามของราคาสินค้า ข้อความนี้รับกันบ้างไม่รับกันบ้าง ข้าพเจ้านึกว่าถูก เพราะจีนก็เก็บอย่างเดียวกัน ข้อความนี้ควรจะอ่านประกอบกับเรื่องต่อไปที่ว่าศรีวิชัยใช้โซ่กันไม่ให้โจร เรือโจรสลัดผ่าน ซึ่งน่าจะหมายความว่า ไม่ให้เรือสินค้าผ่านก่อนจะไปเสียภาษี ถ้าไม่แวะเข้าไปเจ้าหน้าที่ศรีวิชัยก็ออกติดตาม ที่ที่ซึ่งโซ่เหล็กได้มีอยู่ ๒ แห่งคือ ตอนเหนือและตอนใต้ของช่องแคบมะละกา ถ้าอยู่ตอนเหนือของช่องแคบ (ภาษาจีนใช้คำว่าคอหอย) ก็อาจจะอยู่ที่เกาะเช่นเกาะซาบัง ซึ่งอยู่นอกเกาะสุมาตรา ตรงกันข้ามกับ

เมืองไทรบุรี ถ้าอยู่ด้านใต้ของช่องแคบมะละกา ก็ควรจะเป็นปลายแหลมมลายู ตรงกันข้ามกับเมาราตากุส

ฝรั่งตีความว่าลิงยามอน แปลว่า ช่องแคบและเกาะ น่าจะเป็นอย่างนั้นจริง เพราะเดินทางจากจีนมาถึงบริเวณนี้ก็ใช้เวลาเดือนเศษ

ตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช)

ตามพรลิงค์มีเจ้าผู้ครองเรียกว่า *"เลียง–หลุง"* เมืองนี้ล้อมรอบด้วยกำแพงกว้าง ๖ หรือ ๗ ฟุต สูงกว่า ๒๐ ฟุต กำแพงแข็งแรงพอที่จะขึ้นไปต่อสู้กันได้

ประชาชนของอาณาจักรนี้ส่วนมากไว้ผมมวย และเดินตีนเปล่า ใช้ควายเป็นพาหนะ

ข้าราชการอยู่บ้านไม้ ประชาชนทั่วไปอยู่กระท่อมไม้ไผ่ ฝาใบไม้เสาบ้านผูกหวาย

สินค้าพื้นเมืองมีทั้งขี้ผึ้ง ไม้เนื้อแข็ง ไม้หอม กฤษณา การบูร งาช้าง และนอแรด

พ่อค้าต่างชาติแลกเปลี่ยนสินค้าเหล่านี้ด้วยร่มแพร ผ้าแพรจากโฮ–ซี สามชู (เหล้าชนิดหนึ่ง) ข้าว เกลือ น้ำตาล อ่างเคลือบ ถ้วยชาม ถ้วยทอง และถ้วยเงิน

จิโลทิง เสียนไหม พะท่า เกียโลหิ ก็เหมือนประเทศนี้

ประเทศตามพรลิงค์ (ตันมาลิง) รวบรวมภาชนะเงินทองตามที่ได้รับส่งส่วยให้แก่ศรีวิชัย จิโลทิงและประเทศอื่น ๆ (เสียนไหม พะท่า เกียโลหิ) ก็ทำอย่างเดียวกัน

หลั่งยาซิเกี๋ย (ลังกาสุกะ, อ. ยะรัง ปัตตานี)

จากตันมาลิง (ตามพรลิงค์) สามารถเดินทางโดยทางเรือไปถึงลังกาสุกะ ภายในหกวันหกคืน มีทางบกติดต่อระหว่างสองประเทศนี้ด้วย

ผู้ครองประเทศนี้นุ่งโสร่ง เดินตีนเปล่า ประชาชนตัดผมสั้นและนุ่งโสร่งเช่นกัน

สินค้าพื้นเมืองมีงาช้าง นอแรด ไม้หอมชนิดต่าง ๆ และการบูร

พ่อค้าต่างชาติจะนำสินค้าเหล่านี้มาแลกเปลี่ยน เช่น สามชู ข้าวแพรจากเมืองโฮซิ และเครื่องเคลือบ เขาตีค่าสินค้าต่าง ๆ เทียบกับค่าทองและเงิน แล้วซื้อขายกันด้วยราคาตายตัว เช่น สามชู ๑ ตอง มีค่าเท่ากับเงิน ๑ หยวน หรือทองคำ ๒ มาซ ข้าว ๒ ตอง เท่ากับเงิน ๑ หยวน ข้าว ๑๐ ตอง เท่ากับทอง ๑ หยวน เป็นต้น

ลังกาสุกะส่งส่วยให้ศรีวิชัยทุกปี

พัทลุง (โฟ-โล-อัน)

จากลังกาสุกะสามารถเดินทางไปถึงพัทลุงในเวลา ๔ วัน หรือเดินทางบกไปก็ได้

(มีตำนานเล่าว่า) มีพระพุทธรูป ๒ องค์ ทรง ๖ พระกร และ ๔ พระกร เสด็จโดยอากาศธาตุ หากเรือใดพยายามเข้าไปในเขตจำกัด จะถูกลมตีกลับออกมา และผู้คนก็เชื่อกันว่า นั่นเป็นเพราะอภินิหารของพระพุทธรูป ๒ องค์นั้น

วัดในประเทศนี้มุงกระเบื้องสัมฤทธิ์ และตกแต่งด้วยทองคำ เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งถือกันว่าเป็นวันประสูติของพระพุทธเจ้า

(วิสาขบูชา) ผู้คนมากมายแห่กันเป็นขบวนร้องรำทำเพลงตีฉิ่งฉาบ พ่อค้าชาวต่างชาติมีโอกาสเข้าร่วมงานบุญนี้ด้วย

สินค้าพื้นเมืองมีไม้หอมชนิดต่าง ๆ ไม้เนื้อแข็ง แก่นจันทน์ และงาช้าง ชาวต่างชาติแลกสินค้าโดยใช้ทอง เงิน เครื่องเคลือบ เหล็ก เครื่องเขิน สามชู น้ำตาล และข้าวสาลี

พัทลุงส่งส่วยให้ศรีวิชัยทุกปี ประเทศใกล้เคียง เช่น ปอง–ฟง ตอง–ยา–นง และกลันตันก็ทำเช่นเดียวกัน

ซิน–โต (ซุน, สุมาตราใต้)

ในประเทศซิน–โต มีท่าเรือน้ำลึกหกสิบฟุต ไม่ว่านักเดินทางจะเดินทางโดยทางบกหรือทางเรือ เขาจะพบเห็นผู้คนอยู่ริมฝั่งทั้งสองฟาก

ประชาชนในประเทศนี้มีอาชีพเพาะปลูก บ้านหลังคามุงด้วยเปลือกตาล ฝากั้นห้องทำด้วยไม้ผูกด้วยหวาย

ผู้คนในเมืองนี้นุ่งโสร่ง ตัดผมสั้นครึ่งนิ้ว

พริกไทยที่ขึ้นตามเนินเขาเม็ดเล็ก แต่มีน้ำหนักและคุณภาพดีกว่าพริกไทยจากตา–ปวน (ชวาตะวันออก) ประเทศนี้ปลูกฟักทอง อ้อย น้ำเต้า ถั่ว และมะเขือยาว

เขตนี้ไม่มีรัฐบาลปกครอง ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นโจรสลัด โดยเหตุนี้พ่อค้าต่างประเทศจึงไม่ค่อยไปที่นั่น

เคียนปี่ (เมาราตากุส, สุมาตรากลาง)

อาณาจักรเคียนปี่อยู่ปากทางเรือเข้า เรือสินค้าเข้ามาจอดแวะเป็นจำนวนมาก จากไชยานคร เดินทางเรือไปถึงเมืองนี้ใน ๑๕ วัน

เมื่อก่อนเคียนปีขึ้นอยู่กับศรีวิชัย แต่ตั้งพระเจ้าแผ่นดินของตัวเอง หลังจากต่อสู้กับศรีวิชัย

ประเทศนี้ผลิตดีบุก งาช้าง และไข่มุก

ชาวเมืองนี้ชอบยิงธนู และชอบอวดกันว่าใครจะล่ามนุษย์ได้มากกว่ากัน

จากที่นี่เดินทางโดยทางเรือไปถึง ลัง–วู–ลี (สุมาตราเหนือ) ใน ๕ วัน

หมายเหตุประกอบของหม่อมเจ้าจันทร์

เคียนปี คือ กัมปา (Kampa) ซึ่งเป็นชื่อแม่น้ำ ไหลผ่านเมืองเมาราตากุสในปัจจุบัน ซึ่งเดิมชื่อมลายู

ลังวูลี (สุมาตราเหนือ)
ซีหล่าน (ลังกา)

สินค้าของประเทศลัง–วู–ลี คือ ไม้เนื้อแข็ง งาช้าง และหวาย

ชาวลัง–วู–ลีชอบสงครามและใช้ธนูอาบยาพิษ

หากได้ลมเหนือจะสามารถเดินทางไปถึงอาณาจักรซีหล่าน (ลังกา) ซึ่งอยู่ใต้การปกครองของนานปี ภายใน ๒๐ วัน หากเดินทางเรือจากลัง–วู–ลี เมื่อเห็นฟ้าแลบแวบ ๆ ก็รู้ว่าใกล้จะถึงเกาะลังกาแล้ว

พระเจ้าแผ่นดินเกาะลังกา (ซีหล่าน) ผิวคล้ำ พระเกษายุ่งเหยิง ปล่อยเปล่า ไม่ทรงฉลองพระองค์ แต่ทรงผ้านุ่งหลากสี ทรงรองพระบาทหนังแดง มีลายทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยช้าง หรือประทับบนคานหาม พระเจ้าแผ่นดินเมืองนี้เคี้ยวหมากและผงมุกตลอดวัน

พระราชวังของพระองค์ประดับประดาด้วยแก้วตาแมว พลอยสีน้ำเงิน พลอยแดง และอัญญมณีอื่น ๆ พื้นพระราชวังที่เสด็จพระราชดำเนินผ่านตกแต่งอย่างวิจิตร มีพระราชวังตะวันออกและพระราชวังตะวันตก ในวังแต่ละแห่งมีต้นไม้ทองคำ ทั้งลำต้นและกิ่งก้านล้วนเป็นทอง ลูกไม้และใบไม้ทำด้วยแก้วตาแมว อัญญมณีสีน้ำเงินและสีแดง รวมทั้งเพชรพลอยอื่น ๆ ด้วย ใต้ต้นไม้นี้มีบัลลังก์ทองพร้อมฉากแก้วโปร่งแสง เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออก จะเสด็จออกทางพระราชวังตะวันออกในตอนเช้าก่อนเที่ยง หลังเที่ยงไปแล้วจะเสด็จออกทางพระราชวังตะวันตก เมื่อพระองค์ประทับนั่ง อัญญมณีจะสะท้อนแสง ฉากแก้ว กับต้นไม้เพชรพลอยจะส่งประกายล้อแสงงามดุจลำแสงอันเรืองรองของดวงอาทิตย์ยามเช้า

ชาวพนักงานสองคนจะอยู่คอยเฝ้าถือกระโถนทองคำคอยรับชานพระศรี ข้าราชบริพารของพระองค์จะต้องเสียเงินเข้าท้องพระคลังเดือนละ ๒๐ หยวน เพื่อได้สิทธิจะได้รับชานหมากนี้ ชานหมากจากพระเจ้าแผ่นดินนี้มีดอกพลัม การบูร และของมีค่าอื่น ๆ อีกหลายชนิดรวมอยู่ด้วย

พระเจ้าแผ่นดินทรงถือเพชร ขนาดผ่าศูนย์กลาง ๕ นิ้ว เพชรนี้ไม่ไหม้ไฟ เวลากลางคืนจะส่องประกายประดุจโคม ทุก ๆ วัน พระเจ้าแผ่นดินจะทรงใช้เพชรนี้ถูที่พระพักตร์ และแม้พระองค์จะมีพระชนม์มายุเกิน ๙๐ พรรษาไปแล้วก็ดี แต่ก็ยังทรงดูหนุ่ม

ประชาชนของประเทศนี้ผิวคล้ำมาก นุ่งโสร่ง ไม่โพกศีรษะ เดินตีนเปล่า กินข้าวด้วยมือ ใช้ภาชนะทองแดง

ในประเทศซีหล่านมีภูเขาชื่อ ซี—หลุน—เต้ (เขาพระพุทธบาท) บนยอดเขามีรอยพระพุทธบาทยาว ๗ ฟุต และรอยพระบาทนี้ยังเห็นในน้ำ

ทะเลในระยะ ๓๐๐ ลี้ ต้นไม้ใหญ่น้อยบนภูเขาต่างโน้มกิ่งไปสู่รอยพระพุทธบาทนั้น

สินค้าของลังกามีแก้วตาแมว แก้วใสสีแดง การบูร พลอยน้ำเงินและพลอยแดง ผลผลิตจากแผ่นดินมีอบเชย เปลือกไม้มูลาน เครื่องหอมทั้งกลิ่นแรงและกลิ่นสุขุม พ่อค้าต่างชาตินำสินค้าต่อไปนี้มาแลกเปลี่ยน เช่น ไม้แก่นจันทน์ กานพลู การบูร ทองคำ เงิน เครื่องเคลือบ ม้า ช้าง และแพรพรรณ

ประเทศนี้ส่งส่วยแก่ศรีวิชัย

หมายเหตุประกอบของหม่อมเจ้าจันทร์

ในบทนี้ ตอนต้นจาวจูกัวบอกว่า ซีหล่านอยู่ใต้อำนาจของนานปี่ แต่ตอนท้ายบอกว่าส่งส่วยให้ศรีวิชัยทุกปี ข้อความดูจะขัดกันในตัว แต่ที่แท้ไม่ขัดคือ จาวจูกัว รวบรวมเรื่องใน พ.ศ. ๑๗๖๘ ซึ่งตกอยู่ใน ๒๐ ปีหลังที่นิสสังขมาละสวรรคตก่อนพระเจ้ามานะเสวยราชย์ นิสสังขมาละเป็นชาวสิงหนคร (สงขลา) มานะเป็นชาวสุวรรณปุระ (ไชยา) ทั้งสองเป็นชาวศรีวิชัย ซึ่งในหลักฐานลังกาเรียกกลิงกะ ในช่วง ๒๐ ปีนี้ชาวสิงหลกับชาวกลิงกะต่อสู้ชิงอำนาจกันในลังกา ฝ่ายสิงหลมีพวกปานไท ซึ่งเป็นพวกทมิฬที่อยู่ทางตะวันตกของอินเดีย ที่เรียกว่ามะละบาร์ ส่วนศรีวิชัยมีพวกโจฬะ ซึ่งเป็นพวกทมิฬ อยู่ทางตะวันออกของอินดียใต้สนับสนุน (จากหลักฐานจุลวงศ์ พงศาวดารลังกาบทที่ ๕๓) แต่พวกโจฬะดูจะไม่ช่วยเข้มแข็งเหมือนพวกปานไท ใน ๒๐ ปีนี้พวกสิงหลมีอำนาจอยู่

๗ ๑/๒ ปี ภายใต้ปานไท (นานปี) สลับกันกับศรีวิชัยมีอำนาจอยู่ ๑๒ ๑/๒ ปี

เมื่อลังกาตกอยู่ใต้อำนาจของปานไท จาวจูกัวจึงว่าอยู่ใต้อำนาจของนานปี ส่วนระยะอื่นลังกาก็เป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัย ข้อความไม่ขัดกัน

ภูเขาที่เรียกว่าซี—หลุน—เต้ คือเขาสุมนกูฏ ซึ่งฝรั่งเรียกว่า Adam's Peak ในสมัยสุโขทัยพระเจ้าเลอไทย ได้ให้ไปพิมพ์รอยพระบาทมาไว้ที่เขาพระบาทใหญ่ สุโขทัย เขานั้นเรียกชื่อตามลังกาว่า เขาสุมนกูฏ มีในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๘ นอกจากนั้นที่สระบุรีก็มีเขาพระบาทอยู่ในชุดเดียวกับสุมนกูฏที่ลังกา

จาวจูกัวแต่งเรื่องนี้ใน พ.ศ. ๑๗๖๕ ในระยะนั้นหลักฐานทางไทยมีจารึกของจันทรภาณุแห่งตามพรลิงค์ (จารึกหลักที่ ๒๔) แต่งหลังจาวจูกัวห้าปี (พ.ศ. ๑๗๗๓) แล้วยังมีเรื่องเมือง ๑๒ นักษัตร์ ซึ่งเชื่อกันว่าตกประมาณ พ.ศ. ๑๗๕๐ เมือง ๑๒ นักษัตร์น่าจะตรงกับเมืองที่เป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัย (ไชยา) แต่ไม่ตรงกัน เมือง ๑๒ นักษัตร์เป็นเรื่องของนครส่วนจาวจูกัวว่า ตั้งมาลิง (นคร) เป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัย เรื่องนี้จะต้องนำมาพิจารณาต่อไป

เรื่องหมายเลข ๗
เมืองสิบสองนักษัตร์[๑]

เรื่องเมืองสิบสองนักษัตร์มีในตำนานสองตำนาน คือตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ๑ กับตำนานเมืองนครศรีธรรมราชอีก ๑ สองตำนานนี้ให้รายชื่อเมืองตรงกัน เว้นแต่ปีจอเมืองเดียว ตำนานเมืองนครฯ ว่า เมืองตะกั่วถลาง ซึ่งหมายถึงภูเก็ต ตำนานพระธาตุฯ ว่าตะกั่วป่า ไม่ทราบว่าเสมียนเขียนผิดหรือถลางเคยชื่อตะกั่วถลาง เข้าชุดกับตะกั่วป่าและตะกั่วทุ่ง ที่เป็นเมืองใกล้เคียงกัน ในสมัยเมืองสิบสองนักษัตร์ ภูเก็ตยังไม่ได้แยกออกไปเป็นเกาะ เพราะฉะนั้น เมืองตะกั่วถลางอาจไม่ได้เขียนผิดก็เป็นได้ ตอนนี้ลองมาพิจารณาตัวบทกันเสียก่อน

"จึงพญาศรีธรรมโศกราชตริรักันแล้ว ก็ได้สร้างเมืองขึ้น ๑๒ นักษัตร์

๑. ปีชวดเมืองสาย ถือตราหนู ๑

๒. ฉลูเมืองตานี ถือตราวัว ๑

๓. ฯลฯ ถึง (๑๒) กุน เมืองกระ

เมืองสิบสองนักษัตร์หัวเมืองขึ้นแก่เมืองนครศรีธรรมราชมหานครแลพญาก็ก่อมหาธาตุ...แลคนพินาศพิลาลัยไปหึงนาน"

(ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช)

นอกจากปัญหาเมืองตะกั่วถลางตะกั่วป่าแล้ว ยังมีปัญหาอื่นอีก เมืองบันทายสมอและเมืองสะอุเลาอยู่ที่ไหน เมืองปาหังอยู่ที่ไหน เพราะ

---

๑ สดใส ขันติวรพงศ์ แปลและเรียบเรียงจากพระนิพนธ์

ปาหังเป็นชื่อรัฐไม่ใช่ชื่อเมือง แล้วเมืองไชยานครกับสงขลาหายไปไหน เมื่อเอาสิบห้าเมืองในจาวจูกัวมาเทียบ โดยตัดสี่เมืองในสุมาตราและศรีลังกาออกไป เหลือสิบเมืองก็จะตรงกัน หรือไม่ก็อธิบายได้ว่าเหตุที่ไม่ตรงเพราะทั้งสองรายเป็นชื่อสถานที่สำคัญในแหลมทองเช่นเดียวกัน

ในสิบเมืองของจาวจูกัว ไม่มีชื่อเมืองไทร เมืองสายและเมืองชุมพร แต่มีเมืองตองยานอง (ตรังกานู) ซึ่งไม่เป็นเมืองนักษัตร์ นอกจากนั้นก็จะดูตรงกันดี ตอนนี้ลองมาพิจารณาเมืองแต่ละเมืองใน ๒ บาญชี เริ่มแต่เมืองเหนือสุด (กระบุรี ในตำนาน หรือเกียโลหิในจาวจูกัว) ลงทางด้านตะวันตกไปจนสุดแหลม แล้วอ้อมขึ้นฝั่งตะวันออก จนถึงเมืองสุดท้าย (ชุมพร ซึ่งไม่มีในจาวจูกัว)

ปีนักษัตร์	เมืองนักษัตร์
๑. ชวด (ปีหนู)	เมืองสาย (บุรี)
๒. ฉลู (ปีวัว)	เมืองตานี
๓. ขาล (ปีเสือ)	เมืองกลันตัน
๔. เถาะ (ปีกระต่าย)	เมืองปะหัง
๕. มะโรง (ปีงูใหญ่)	เมืองไทร (บุรี)
๖. มะเส็ง (ปีงูเล็ก)	เมืองพัทลุง
๗. มะเมีย (ปีม้า)	เมืองตรัง
๘. มะแม (ปีแพะ)	เมืองชุมพร
๙. วอก (ปีลิง)	เมืองบันทายสมอ
๑๐. ระกา (ปีไก่)	เมืองสะอุเลา

๑๑. จอ (ปีหมา) เมืองตะกั่วป่า/ตะกั่วถลาง

๑๒. กุน (ปีหมู) เมืองกระ (บุรี)

เมืองสิบสองนักษัตร์ปรากฏอยู่ในตำนานสองเล่ม ตามที่กล่าวแล้ว เมืองเหล่านี้อยู่ในปกครองของนครศรีธรรมราช มีเส้นทางบกเชื่อมต่อกัน เพื่อให้ทุกเมืองยกทัพไปช่วยเหลือกันได้สะดวก เมื่อถูกข้าศึกโจมตี แต่ไชยาเมืองเก่าแก่แต่โบราณกับสงขลาไม่ปรากฏชื่อในบาญชีเมืองทั้งสิบสองนี้ ข้าพเจ้าเลยคิดว่าเมืองทั้งสองนี้เป็นหัวเมืองใหญ่ รองจากนครศรีธรรมราช แต่ทั้งนครไชยาและสงขลานี้เป็นหน่วยเดียวกัน ข้อคิดนี้ข้าพเจ้าเป็นผู้เสนอเอง แต่มองไม่เห็นว่าจะเป็นไปได้

เมืองนักษัตร์ทั้งสิบสองเมือง ตั้งชื่อตามปีนักษัตร์ โดยมีตราประจำนักษัตร์เป็นตราประจำเมือง เรื่องราวที่ปรากฏในตำนานทั้งสองเล่มนี้ ตกอยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๗๔๓ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าเมืองสิบสองนักษัตร์นี้น่าจะมีมาแล้วตั้งแต่ครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๖ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เมื่อโจฬะชนะศึกในปี ๑๔๖๘ และยึดครองดินแดนแถบนี้ไว้ถึง ๒๐ ปี ข้าพเจ้าจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับเมืองเหล่านี้สักเล็กน้อย โดยเริ่มจากเมืองที่อยู่เหนือสุดลงไปเรื่อย ๆ ทางฝั่งตะวันตก อ้อมปลายแหลม แล้ววกขึ้นไปทางฝั่งตะวันออกจนครบรอบรวม ๑๒ เมือง

๑. เมืองกระ (ปีที่ ๑๒ ปีกุน) หรือเมืองเกียโลหิ ถือตราหมู

กระบุรีเป็นเส้นทางข้ามสมุทรสายที่สอง (สายเหนือสุดคือด่านสิงขร) เป็นเส้นทางใหญ่แต่ไม่ได้อยู่ติดทะเล ต้องแล่นเรือไปตามแม่น้ำ

ชุมพร เข้าแม่น้ำปากจั่นไปออกทะเลที่วิคตอเรียพอยต์ กระบุรีอยู่ในเขตประเทศไทย ส่วนแม่น้ำปากจั่นกับวิคตอเรียพอยต์อยู่ในประเทศพม่า

ชื่อกระบุรีตามที่ปรากฏในหลักฐานจีนคือ เกียโลหิ หรือครหิ ตามที่ปรากฏในจารึกฐานพระพุทธรูป พบที่ไชยา แม้กระบุรีจะเป็นเมืองภายในแผ่นดิน แต่อาจพูดได้ว่าเป็นชื่อปรากฏชัดที่สุดในหลักฐานจีน หนังสือ Nanhai Trade ของศาสตราจารย์วัง กุงวู ระบุว่า เกียโลหิ ได้ส่งทูตไปเมืองจีนในปี พ.ศ. ๑๑๕๑ ชื่อนี้ ปรากฏอีกในจาวจูกัว จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มาหวนก็ยังพูดถึง โดยเขาได้ให้ชื่อเมืองต่าง ๆ ในคาบสมุทรนี้ รวมทั้งในสุมาตรา โดยระบุเส้นรุ้งที่ตั้งไว้ด้วย

ชื่อเมือง	ละติจูด	สถานที่ปัจจุบัน
เคีย–โล–หิ	๑๐° ๑๙′ เหนือ	กระบุรี (ครหิ)
เลียว–คุน	๘° ๒๗′ เหนือ	นครศรีธรรมราช
โฟ–โล อัน	๗° ๓๓′ เหนือ	พัทลุง
ซุน–กุน–นา	๗° ๑๑′ เหนือ	สงขลา (สิงกอรา)
หลั่ง–ยา–ซี–เกีย	๖° ๕๔′ เหนือ	ลังกาสุกะ (ปัตตานี)
คี–โต	๘° ๐๐′ เหนือ	ไทรบุรี

๒. เมืองตะกั่วป่า (ปีที่ ๑๑ ปีจอ) ถือตราหมา)

ตะกั่วป่าอยู่ในจังหวัดพังงา บนคาบสมุทรฝั่งตะวันตก มีเส้นทางที่เดินทางได้ค่อนข้างลำบาก ผ่านเขาสกไปถึงอ่าวบ้านดอนและไชยาบนฝั่งตะวันออก แต่ปัจจุบันมีเส้นทางถนนจากตะกั่วป่าถึงอ่าวบ้านดอนแล้ว

ตะกั่วป่ามีหลักฐานทางโบราณคดีมากมาย รวมทั้งเทวรูปโบราณและจารึกภาษาทมิฬ จารึกที่พบไม่ระบุศักราช แต่ประมาณได้ว่าน่าจะตกอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๖๘—๑๗๘๗ เมื่อดินแดนแถบนี้ตกอยู่ใต้การยึดครองของโจฬะ จารึกได้พูดถึงการสร้างสระน้ำ แล้วมอบให้กองทหารที่มานิกการามเป็นผู้ดูแล ศาสตราจารย์นิลขันธ์ ศาสตรี เสนอว่า มานิกการามเป็นชื่อบริษัทค้าของอินเดีย แต่นักวิชาการอื่น ๆ เชื่อว่า มานิกการามหมายถึงบ้านมานิกที่ภูเก็ต ซึ่งน่าจะเป็นที่ตั้งทัพมากกว่าที่ตะกั่วป่า

เมืองตะกั่วป่าปรากฏอยู่ในตำนานพระธาตุเมืองนคร ส่วนในตำนานเมืองนครเรียกตะกั่วถลาง ถลางเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต หากเชื่อตามตำนานเมืองนคร เมืองนักษัตรก็น่าจะอยู่ที่ภูเก็ต

๓. เมืองบันทายสมอ (ปีที่ ๙ ปีวอก) ถือตราลิง

วอกแปลว่าลิง ลิงแปลว่ากระบี่ กระบี่แปลว่าดาบ มีผู้เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่าเดิมกระบี่ถือตราลิง แต่เมื่อมีการสร้างศาลากลางจังหวัดขุดพบได้ดาบโบราณเล่มหนึ่ง ก็เลยใช้ดาบไขว้เป็นตราประจำจังหวัด ตราลิงเลยหายไปจากประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น เรื่องนี้จะเท็จจริงอย่างไรก็ไม่ใช่ยากที่จะค้นว่า ศาลากลางสร้างเมื่อไร

การที่จะแปลวอกว่ากระบี่ แล้วว่าเมืองบันทายสมอเป็นกระบี่นั้นอาจไม่เป็นหลักฐานที่ดี แต่ในเมื่อไม่มีหลักฐานอื่นก็ต้องยึดไว้ก่อน จนกว่าจะหาหลักฐานอื่นมาคัดค้านหรือสนับสนุน แต่ชาวกระบี่เขาไม่อยากเป็นลิง มีคำพังเพยว่า *"กระบี่แปลว่าดาบ แปลอย่างหยาบแปลว่าลิง"* มีนักเลงกลอนมือลิงมาต่อคำพังเพยนี้ว่า

"กระบี่แปลว่าดาบ แปลอย่างหยาบแปลว่าลิง
ลิงวอกบอกจริง ๆ นักษัตร์ลิงเป็นลิงดี
องคตหนุมาณ ชมพูพานกระบี่ศรี
จ๋อกังทั้งแสมมี มากฤทธิ์กระบี่ลิง"

กระบี่มีแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง อย่างเช่นที่อำเภอคลองท่อมอยู่ติดฝั่งตะวันตก มีภูเขาสองลูก คือภูเขาพนมเบญจา กับเขาชวาปราบ มีผู้พบลูกปัดแบบเมดิเตอร์เรเนียนและโบราณวัตถุอื่น ๆ อีกมาก บางท่านเชื่อว่าควนลูกปัด ในอำเภอคลองท่อมเป็นแหล่งผลิตลูกปัดแบบเมดิเตอร์เรเนียนที่สำคัญ เรื่องนี้ได้เขียนไว้แล้วในบทที่ ๑

๔. เมืองตรัง (ปีมะเมีย) ถือตราม้า

จังหวัดตรังมีอำเภออยู่อำเภอหนึ่งชื่อทับเที่ยง จีนเรียกทับเที่ยงว่าโตโปเต๊ง มีหลกฐานว่าตั้งอยู่ตะวันตกของเมืองนคร และได้ส่งทูตไปเมืองจีนใน พ.ศ. ๑๑๙๐

เมืองนักษัตร์ทางด้านตะวันตกของแหลมทองมีอยู่ ๔ เมือง จากเหนือลงใต้คือ ตะกั่วป่าหรือถลาง ๑ กระบี่ ๑ ตรัง ๑ และเมืองไทรบุรีหรือเคดาห์ ๑ เคดาห์ในสมัยจาวจูกัวเรียกกิโต หรือกีตา (Kito หรือ Chito/Kita หรือ Chita) แต่ไม่อยู่ในบาญชีเมืองขึ้นของจาวจูกัว ในประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เคดาห์เป็นเมืองลูกหลวงของศรีวิชัย ตามจารึกตันจอร์ว่าพระมหาราชาศรีวิชัย ทรงพระนามมารวิชโยตุงค์ ส่วนอุปราชาครองเคดาห์ (ภาษาสันสกฤตเรียกกทาราม ภาษาทมิฬเรียก

กิทาราม) ทรงพระนามสงครามวิชโยตุงค์ สองร้อยปีหลังจากนั้นเคดาห์ไม่อยู่ในบาญชีเมืองขึ้นของจาวจูกัว จะยังเป็นเมืองลูกหลวงอยู่หรืออย่างไรก็ไม่ทราบ แต่ในสมัยนั้นพระยาจันทรภานุครองตามพรลิงค์เป็นอุปราชาหรือศรีวิชัยจะมีเมืองลูกหลวงสองเมืองก็เหลือที่จะเดา

ส่วนสามเมืองของจาวจูกัวที่ยังไม่รู้ที่ตั้ง (จิโลทิง เสียนไหม พะท่า) น่าจะอยู่ด้านตะวันตก แต่ไม่รู้ว่าจาวจูกัวนับจากเหนือลงใต้ หรือใต้ขึ้นเหนือ ได้แต่คาดคะเนเอาว่า

ตะกั่วป่า หรือถลาง	เป็นจิโลทิงหรือพะท่า
กระบี่	เป็นเสียนไหม
ตรัง	เป็นพะท่าหรือจิโลทิง

๕. เมืองไทร (ปีมะโรง) ถือตรางูใหญ่

เมืองไทร หรือไทรบุรี ปรากฏตามหลักฐานอินเดียชื่อ กทาราม (สันสกฤต) หรือ กทาราม (ทมิฬ) หรือที่อี้จิงเรียกเคียะชะ และมาหวนเรียกคี–โต ไทรบุรีเป็นสถานที่สำคัญมากควบคุมการเดินทางผ่านช่องแคบมะละกาทางด้านเหนือ พบหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอายุเก่าแก่กว่ายุคที่มุสลิมเข้ามา

ไทรบุรี มีตำนานปรากฏในฮิกายัด มะโรง มหาวงศ์ หรือตำนานเมืองไทรบุรี ว่าราชามะโรงมหาวงศ์เป็นผู้สร้างเมืองไทรบุรี และว่าพระราชนัดดาของพระองค์คือพระเจ้าเสรีมหาวงศ์ เป็นผู้สร้างลังกาสุกะที่ปัตตานี ตำนานนั้นมีว่า

ในสมัยกษัตริย์โซโลมอนผู้ทรงพระปรีชาสามารถ เจ้าชายโรมันพระองค์หนึ่งได้ทรงหมั้นหมายจะอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงจีน และขณะเดินทางเรือจะมาอภิเษกสมรสนั้น พญาครุฑซึ่งอาศัยอยู่ที่เกาะเกาะหนึ่งใกล้เกาะลังกาหมายจะทำลายแผนการนั้นเสีย พญาครุฑจึงได้ลักพาตัวเจ้าหญิงจีนไปซ่อนไว้ที่เกาะอันห่างไกล แล้วพญาครุฑก็เบิดฉากโจมตีกองเรือเจ้าชาย โดยทำอิทธิฤทธิ์ให้ฝนหินตกลงมา เจ้าชายมะโรงมหาวงศ์ซึ่งมีเชื้อสายกษัตริย์โรมันได้เข้าช่วยพระญาติด้วยการยิงธนูวิเศษออกไปต้านฝนหินผ่ายพญาครุฑ ท้ายที่สุดเรือจม แต่มะโรงมหาวงศ์มาเกยฝั่งที่เคดาห์และพระองค์ได้สร้างลังกาสุกะในเวลาต่อมา ส่วนเจ้าชายโรมันพระองค์นั้นได้ไปขึ้นฝั่งเกาะที่เจ้าหญิงถูกจับเป็นเชลยอยู่ เจ้าหญิงจัดการซ่อนตัวเจ้าชายและเรื่องนี้ก็จบลงด้วยความสุข มีการฉลองกันใหญ่โตที่พระราชวังกษัตริย์โซโลมอน

ตำนานยังมีต่อไปอีกว่า ราชามะโรงมหาวงศ์มีพระราชบุตร คือราชามะโรงมหาโพธิสัตว์ ราชามะโรงมหาโพธิสัตว์มีพระราชบุตรคือราชาเสรีมหาวงศ์ พระราชบุตรพระองค์นี้ได้เสด็จโดยช้างทรงชื่อ เกมาลาโจฮารี บ่ายพระพักตร์ไปทางทิศตะวันขึ้น ได้ทรงสร้างเมืองลังกาสุกะขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่ปัตตานี ศาสตราจารย์พอล วีทลีย์ ได้แปลตำนานตอนนี้ไว้ในหนังสือ THE GOLDEN KHERSONESE (หน้า ๒๖๐–๒) ไว้ว่า

"ราชามะโรงมหาโพธิสัตว์ (พระราชบุตรราชามะโรงมหาวงศ์) ได้โปรดให้พระราชบุตรของพระองค์ (ราชาเสรีมหาวงศ์) เสด็จโดยช้างทรง เกมาลา โจฮารี...ช้างมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันขึ้น...เมื่อเกือบถึงชายฝั่ง

ทะเล...ช้างเกมาลา โจฮารี่ หยุดเดิน พระชายาของเจ้าชายจึงมีรับสั่งว่า "เจ้าจงกลับไปไทรบุรีเถิด กราบทูลเสด็จพ่อว่า แผ่นดินที่พบใหม่นี้เรียก ปัตตานี" ...ราชาเสรีมหาวงศ์ไม่ประสงค์ประทับที่ลังกาสุกะ เพราะที่นั่น ไกลจากทะเล"

ที่มาของลังกาสุกะจึงเริ่มที่ชายฝั่งตะวันตกในรัฐเคดาห์แล้ว มาตั้งใหม่ชายฝั่งตะวันออกที่ปัตตานี นักวิชาการต่างประเทศสับสนกันมากในเรื่องที่ตั้งของลังกาสุกะนี้ ทั้งนี้เพราะท่านเหล่านั้นเอาลังกาสุกะ หลั่งยาสิเกีย (Ling–ya—ssi—Ki) ไปปนกับละคอนชัยศรี (หลังยาสิว) (Lang—ya—siu) นั่นเอง

๖. เมืองปะหัง (ปีเถาะ) ถือตรากระต่าย

อยู่ทางภาคใต้ของมาเลเซีย ปรากฏในตำนานว่าเมืองปะหังถูกทำลายด้วยน้ำท่วม สจ๊วต วาเวล (STEWART WAVELL) **นักสำรวจ**จากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ **ได้เขียนเล่าการเดินทางสำรวจบริเวณทะเลสาบเชนี ในรัฐปะหัง** ไว้ในหนังสือ **THE NAGA KING'S DAUGHTER พูดถึงเรื่องเมืองที่จมน้ำ ซึ่งมีส่วนสอดคล้องกับตำนานของไทยที่ว่าเมืองนักษัตร**ปะหังถูกทำลายเพราะน้ำท่วม

๗. เมืองกลันตัน (ปีขาล) ถือตราเสือ

ถัดจากปะหังขึ้นเหนือไปทางฝั่งตะวันออก ผ่านรัฐตรังกานูไปถึงกลันตัน เมืองหลวงของรัฐนี้คือโกตา บารู ซึ่งอยู่ระดับเส้นรุ้งเดียวกันกับเมืองอะลอ สตาร์ เมืองหลวงของไทรบุรี แนวนี้จะเป็นแนวแบ่งแหลมทองกับมลายู นี่เป็นแนวเหนือสุดของโดลดรัมในภาวะปรกติ

๘. เมืองสาย (ปีชวด) ถือตราหนู

สายบุรีเป็นอำเภออยู่ในจังหวัดนราธิวาส อยู่ติดกับเขตจังหวัดปัตตานี ในระหว่างเมืองตานี (จะพูดถึงในตอนต่อไป) กับเมืองปะหัง เมืองนักษัตร์มีเมืองสาย กับเมืองกลันตัน (ไม่มีตรังกานู) ส่วนในจาวจูกัวมีกลันตันกับตองยานอง (ไม่มีเมืองสายบุรี) ทีแรกคิดว่าเมืองสายกับตองยานองจะตรงกับแม่น้ำสายหนึ่งมีชื่อเป็นภาษาแขกว่าเทลูบิน(TELLUBIN) ชื่อภาษาจีนว่าสายกง นึกว่าอาจเป็นแม่น้ำอยู่ในตรังกานู สอบดูในแผนที่แล้ว แม่น้ำสายอยู่ระหว่างสังสายณะ (ลังกาสุกะ ปัตตานี) กับโกโลตันกง (ตรังกานู) เพราะฉะนั้นเมืองสายจะเป็นเมืองตรังกานูไปไม่ได้ เข้าใจว่าพวกพ่อค้าและกัปตันเรือจะบอกจาวจูกัวถึงตรังกานู ไม่ได้พูดถึงเมืองหรือแม่น้ำสาย (สายกง) ส่วนเมืองสิบสองนักษัตร์วางที่เมืองสาย ไม่ได้พูดถึงตรังกานู

๙. เมืองตานี (ปีฉลู) ถือตราวัว

ที่อำเภอยะรังในปัตตานี มีหลักฐานทางโบราณคดีสืบไปได้ไกลถึงสมัยรับอิทธิพลฮินดู คนพื้นเมืองยังเรียกเขตนี้ว่าลังกาสุกะมาจนกระทั่งแม่น้ำปัตตานีเปลี่ยนทางเดิน

ตามตำนานเมืองไทรบุรีกล่าวว่า ราชามะโรงมหาวงศ์ทรงสร้างลังกาสุกะที่ไทรบุรี บนฝั่งตะวันตก และพระราชนัดดาของพระองค์ได้มาสร้างลังกาสุกะที่ปัตตานี นักวิชาการที่ไม่เข้าใจเรื่องเมืองนักษัตร์ต่างเดาสุ่มที่ตั้งลังกาสุกะกันวุ่นวาย

ลังกาสุกะ หรืออลังกาสุกะ ตามนิทานพื้นบ้านของไทรบุรี กับละคอนสุกะในนิทานพื้นบ้านของปัตตานี เป็นเมืองในเทพนิยายของชาวมาเลย์ พูดถึงเจ้าหญิงสะดง *"นางผู้ปกครองคนกลุ่มเล็ก ฝูงแพะและภูเขาหินปูน เธอผู้ปฏิเสธคู่ครองที่ไม่มีเชื้อชาติตระกูล"* (นิทานพื้นบ้านไทรบุรีจากวีทลีย์ THE GOLDEN KHERSONESE หน้า ๒๖๒) แต่ดูเหมือนจะไม่มีใครรู้ว่าละคอนสุกะนั้นอยู่ที่ไหนจน ค.ศ. ๑๙๖๒ เมื่อคณะนักสำรวจจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ได้เดินทางมาสำรวจวัฒนธรรมและโบราณคดีในมลายูและภาคใต้ของประเทศไทย แล้วได้ทำการบันทึกภาพยนตร์การฟ้อนรำ บันทึกบทเพลงและเรื่องราวต่าง ๆ ตามสถานที่เข้าไปสำรวจ สจ๊วต วาเวล หนึ่งในคณะนักสำรวจได้เขียนเล่าเรื่องเจ้าหญิงสะดงกับเมืองละคอนสุกะ ไว้ในหนังสือ **THE NAGA KING'S DAUGHTER** ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องราวก็สนุกดี จึงขอคัดมาลงไว้ยาวสักหน่อย วาเวล เล่าว่าขณะนั่งมาในรถไฟจากกลันตันจะมาหาดใหญ่ (จังหวัดสงขลา) เขาได้พบหญิงไทยคนหนึ่ง ชื่อนาคทอง เป็นโนราจากจังหวัดปัตตานี บ้านเธออยู่ที่บูกิต สันกาลาคีรี ในอำเภอยะรัง ห่างจากตัวเมืองไปประมาณ ๑๕ ไมล์ คณะเดินทางจึงได้วางแผนไปสำรวจที่อำเภอยะรัง ซึ่งวาเวลได้บันทึกไว้ว่า

"ผมบอกกับเธอว่า ในมาลายาเขาห้ามผู้หญิงรำโนรา จะใช้เด็กชายรำแทน เธอไม่ได้แสดงท่าว่าแปลกใจ กลับบอกผมด้วยว่า ก่อนนี้เมืองไทยก็เคยห้ามเช่นนั้นเหมือนกัน ผมเลยถามต่อไปว่า *"แล้วทำไมคุณถึงมารำโนราล่ะ"* เธอตอบว่าเพราะพ่อเคยเป็นนักแสดงมาก่อน เธอเติบโตมากับ

กายร่ายรำอย่างนั้น ราวกับเธอรู้ว่าผมต้องการคำตอบมากไปกว่านั้น เธอจึงพูดต่อไปว่า *"นี่เป็นมนต์วิเศษเก่าแก่ที่สุดในแผ่นดินละคอนสุกะ เรารำถวายเจ้าหญิงสะดงเท่านั้นละค่ะ"*

ใครที่คุ้นกับนิทานพื้นบ้านมาเลย์ ก็คงจะตื่นเต้นที่ได้ยินอย่างนี้ ละคอนสุกะคือดินแดนในเทพนิยายของชาวมาเลย์ปัตตานี เทียบได้กับลังกาสุกะกับเจ้าหญิงสะดงของเคดาห์ *"นางผู้ใคร ๆ ก็บูชาแต่แต่งงานด้วยไม่ได้"* เมื่อไม่นานมานี้เองที่ผมได้ยินชื่อนี้ซ้ำอีก แต่ที่ไหนล่ะ แล้วผมก็นึกได้ อ๋อ ที่กลันตันนี่เอง เราได้ฟังเรื่องเจ้าหญิงที่ประทับอยู่บนยอดเขาหินปูนทางไปเมืองบาจก เธอผู้ไม่ยอมแต่งงานคนนั้นชื่อสะดง เป็นเจ้าหญิงไทย *"นางผู้ที่ใคร ๆ ก็บูชา แต่ไม่อาจแต่งงานด้วยได้"* ถ้อยคำนี้ทำให้ผมนึกอะไรได้ลาง ๆ เธอจะต้องเป็นศักดินาแห่งลังกาสุกะ ก็เมื่อเป็นเทพธิดาเธอจะอยู่ที่ไหนได้เล่านอกจากบนยอดเขา

"เมื่อกคุณพูดว่าบ้านอยู่ที่ไหนนะ" ผมถามนางโนราด้วยความตื่นเต้น

"ใกล้ ๆ บูกิตสันกาลาคีรีที่ปัตตานี" เธอตอบ

"แล้วเจ้าหญิงสะดงล่ะครับ ประทับอยู่ที่ไหน"

"ในพระราชวังบนยอดเขาค่ะ ดิฉันได้ยินมาอย่างนั้นเมื่อสมัยยังเป็นเด็ก"

"เอ้า แล้วละคอนสุกะล่ะอยู่ที่ไหน" ผมถาม พลางนึกในใจว่าเธอคงจะหัวเราะความไม่รู้เรื่องรู้ราวของผม

"เลยทุ่งนาไปหน่อยเดียวเท่านั้นเอง" เธอตอบ *"แต่คุณคงไม่เห็นอะไรแล้วละค่ะ มันนานเหลือเกินแล้ว"* (หน้า ๑๔๙–๑๕๐)

จุดตื่นเต้นที่สุดเมื่อเราไปถึงปัตตานี คือตอนไปสำรวจเมืองเก่าที่ยะรัง......ถ้ายะรังเป็นที่ตั้งเมืองหลวงเก่าของลังกาสุกะ เมืองนี้ก็ควรจะเป็นเมืองภายในแผ่นดิน แต่อยู่ติดกับแม่น้ำใหญ่ ไม่แปลกเลยที่เมืองสมัยโบราณจะอยู่เลยปากน้ำเข้าไป ที่เข้าไปอยู่ลึกอย่างนั้น เพื่อจะได้ปลอดภัยจากการโจมตีของโจรสลัด......"

เมื่อไปถึงหมู่บ้านที่ยะรัง.......เราปีนขึ้นไปบนเนินดินขนาดใหญ่ที่มีชั้นแผ่นอิฐแดงวางเรียงซ้อนอยู่ข้างในเป็นจำนวนมาก และเมื่อมองลงไปทางช่องจากยอดเนิน เราก็ได้เห็นว่าข้างล่างเป็นสถูปอิฐสำหรับบรรจุพระพุทธรูป ชาวบ้านบอกเราว่า สถูปแบบนี้มีกระจายทั่วไปในป่าสวนยางและกลางทุ่งนา แต่ส่วนใหญ่จะถูกขโมยขุดเจาะ เข้าไปเอาทองคำ เอาเอาพระพุทธรูปและเทวรูปสำริด ซึ่งอาจจะเห็นวางขายอยู่ตามร้านค้าในตลาดเมืองปัตตานี กำนันได้พยายามแล้วที่จะป้องกัน แต่เนื่องจากสถูปมีมากมายเหลือเกินและอยู่กันกระจัดกระจาย จึงระวังดูแลไม่ทัน เขาเองก็กลัวว่า เมื่อถึงเวลาขุดค้นกันจริง ๆ จะไม่มีหลักฐานเหลืออยู่มากพอ

เขาพาเราไปดูกำแพงดินขนาดใหญ่ ที่สร้างเป็นปราการป้องกันพระราชวังมานานนับหลายศตวรรษ หมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของพระราชวังนั้นเรียกกันว่าพระแว กำนันบอกว่า เขาคิดว่าน่าจะมาจากคำว่าพระวัง หรือพระราชวังนั่นเอง เขาพาเราไปดูสระน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งเชื่อกันว่าใช้ทำพิธีบูชาพระศิวะ ในสมัยก่อนแต่ไม่มีหลักฐานพิสูจน์เรื่องนี้

เจ้าถิ่นนำเราออกจากเส้นทางสายใหญ่ ไปถึงที่แห่งหนึ่ง รกมาก แต่มีเสาขนาดใหญ่ มีช่องในเสาคิดว่าเขาคงจะใช้แผ่นไม้สอดแนวนอนเข้าไป เขาบอกเราว่านี่เป็นส่วนหนึ่งของวัด ที่เรียกว่าวัดอุเดง......เสาหินที่นี่เป็นเสาหินแกรนิต และเชื่อกันว่าเก่าแก่มาก......

เราขับรถผ่านสวนเงาะ......... *"เงาะพวกนี้ได้พันธุ์มาจากไทรบุรี"* เขาบอกเราอย่างนี้

"ถ้าอย่างนั้น ก็มีเส้นทางผ่านป่าไปถึงไทรบุรีซีครับ" ผมปรารภเชิงถาม

"มี" กำนันตอบ *"เป็นทางเก่ามาก เดินกันสามวันละครับ"*

หลังจากนั่งลงกวาดพื้นสวนเงาะอยู่ครู่หนึ่ง กำนันลุกขึ้นยืนยิ้มพลางชี้ให้เราดู

"นี่ไงครับฐานศิวลึงค์"

เราได้เห็นแท่งหินแกรนิตสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ตรงกลางมีช่องสำหรับวางศิวลึงค์ อีกด้านหนึ่งของแท่นหินมีร่อง *"อุมา"* หรือโยนี นี่คือสัญญลักษณ์การเกิดของมนุษย์ชาติ

เราตื่นเต้นดีใจกันจริง ๆ ที่ได้เห็นแท่งหินขนาดใหญ่เช่นนี้เหลืออยู่ หลังจากที่เราเดินทางผ่านโลกเก่าแก่ของดนตรีและวัฒนธรรม เสียงพูดกันมาแล้วหลายสัปดาห์ หินแกรนิตที่เราได้พบที่นี่ได้ช่วยย้ำยืนยันบันทึกที่เลือนลางอื่น ๆ

"บูกิต สันกาลาคีรีอยู่ที่ไหนครับ" ผมตื่นเต้นถามกำนัน

"ในหมู่บ้านนี่เอง" เขาตอบ

"ผมยังสงสัยว่าเมืองปรักหักพังนี้จะเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรได้ยังไง นี่อย่างน้อยคงห่างจากแม่น้ำปัตตานีมาตั้งสิบห้าไมล์" ผมถามด้วยความสงสัย

"อ้า อธิบายได้ง่ายมาก" เขาตอบทันควัน *"แม่น้ำปัตตานีเปลี่ยนทางเดินอยู่ตลอดเวลา สมัยโบราณมันอยู่ห่างจากยะรังไม่ถึงไมล์"*

ผมนึกขอบคุณนางรำโนรา สุภาพสตรีจากลังกาสุกะที่ผมพบในรถไฟ (หน้า ๑๖๔—๑๖๗)

๑๐. เมืองพัทลุง (ปีมะเส็ง) ถือตรางูเล็ก

พัทลุงอยู่บนแผ่นดินด้านตะวันตกของทะเลภายในสงขลา ระหว่างทะเลในกับทะเลหลวง มี.เหลมยาวที่เรียกว่า *"แผ่นดินบก"* คั่นอยู่ จากทะเลหลวงมีทางน้ำเข้าสู่ทะเลภายในสามทาง เหนือสุดคือที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา สายกลางที่อำเภอสะทิงพระ เส้นทางล่างสุดคือที่แหลมสน ซึ่งเป็นที่ตั้งตัวเมืองสงขลาในทุกวันนี้

ทั้งตัวเมืองสงขลา และเมืองพัทลุงเดี๋ยวนี้ไม่ใช่เมืองเก่า แต่ที่สะทิงพระ ตอนกลางของแผ่นดินบกมีหลักฐานทางโบราณคดีที่สืบไปได้ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๒—๑๓ ส่วนที่พัทลุงนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าเมืองเก่าที่สุดน่าจะอยู่ที่บางแก้ว ที่นี่มีโบราณวัตถุสืบอายุไปได้ถึงสมัยเมืองสิบสองนักษัตร์ นึกว่าจะเป็นเมืองหลวงเก่าแก่ของทั้งพัทลุงและสงขลา ก่อนที่จะได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นมา เราควรดูทะเลสาบสงขลาว่าเป็นเรื่องเดียวเขตเดียวกัน ยังไม่ได้แยกเป็นสองจังหวัดเหมือนทุกวันนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าบางแก้วคือ โคเล โปลิส (Kole Polis) ในภูมิศาสตร์ปโทเลมี ประมาณ

พุทธศตวรรษที่ ๗ และคือเมืองเสงจี่ หรือซีซู (เมืองสิงห์) ในจดหมายเหตุของจางฉุ่น พ.ศ. ๑๑๕๐ เมืองสิงห์ของจางฉุ่นเรียกสิงหนครในเอกสารลังกาก็คือสงขลานั่นเอง ในสมัยจางฉุ่นเมืองสะทิงพระเกิดแล้ว แต่ในหลักฐานของจางฉุ่น เมืองสิงห์ไม่ได้อยู่ริมทะเล ต้องลากเรือเข้าไปจึงเห็นว่าไม่มีที่ไหนอื่น นอกจากจะวางเมืองสิงห์ของจางฉุ่นที่บางแก้ว

พอถึงสมัยจาวจูกัว จีนเรียกโฟโลอัน (พัทลุง) รวมทั้งพัทลุงและสงขลา เมืองสิบสองนักษัตรก็อย่างเดียวกัน มีแต่เมืองพัทลุง ต่อถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ จึงได้แยกออกจากกัน เมื่อมาหวนกล่าวถึงโฟโลอันกับซุนกุนนา (สงขลา) ว่าเป็นสองสถานที่ต่างหากจากกัน ที่ว่าสงขลาหายไปจากเมืองสิบสองนักษัตร์ ที่แท้ไม่ได้หายไปไหน เข้าไปรวมอยู่ในเมืองพัทลุงที่บางแก้ว

ทางน้ำเข้าสู่บางแก้วทางสายเหนือก็คือคลองระโนด ที่ระโนดเองก็มีหลักฐานทางโบราณคดีอยู่มากมากมาย นอกจากนี้ก็ยังมีคลองอู่ตะเภา (คลองสำเภาจีน) ที่อำเภอระโนดเข้าทะเลภายใน ต่อเข้าอำเภอหาดใหญ่ไปจนถึงแม่น้ำปะลิสในมลายู แล้วไปออกทะเลที่นั่น ในอดีตทะเลภายในสงขลาจะเป็นเส้นทางเดินเรือที่สำคัญมาก จนกระทั่งได้ชื่อตามเรือค้าของจีนเอามาเป็นชื่อของคลอง

๑๑. เมืองชุมพร (ปีมะแม) ถือตราแพะ

ชุมพรเป็นจังหวัดเหนือสุดของภาคใต้ มีชื่อสถานที่หลายแห่งปรากฏในหลักฐานจีน ว่าเคยส่งทูตไปประเทศนั้น หนึ่งคือเกียโลหิ ส่ง

ทูตไปจีนใน พ.ศ. ๑๑๕๑ อีกแห่งคือชี้หลุง (เกาะรังไก่) เกาะรังไก่เป็นที่หมายสำคัญในการเดินเรือของจางฉุ่น ทูตจีนในปี พ.ศ. ๑๑๕๐ เกาะนี้อยู่นอกฝั่งอำเภอปะทิว ใกล้ ๆ กันนั้นมีเกาะเรียกว่าเกาะรังเป็ด เกาะแถบนี้ลงไปจนถึงสงขลามีรังนกนางแอ่นมากมาย รังนกนี้เป็นสินค้าสำคัญมาแต่โบราณ จนแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นสัญญลักษณ์ของแหลมทอง

ในเมืองสิบสองนักษัตร์มีทั้งเมืองชุมพรและเมืองกระ ในจาวจูกัวมีแต่เกียโลหิ (กระบุรี) ไม่มีชุมพร เข้าใจว่าพวกเดินเรือจะได้เล่าเรื่องเมืองทั้งสองให้จาวจูกัว (เพราะชุมพรตั้งอยู่ริมทะเล) แต่ด้วยเหตุที่กระบุรีเก่าแก่กว่าชุมพรมาก จาวจูกัวจึงใช้เกียโลหิรวมทั้งสองเมือง

๑๒. เมืองสะอุเลา (ปีระกา) ถือตราไก่

ที่ตั้งเมืองสะอุเลาจะได้นำมาพิจารณาเป็นอันดับสุดท้าย (ต่อจากจาวจูกัวและเมืองสิบสองนักษัตร์ในตอนต่อไป)

เรื่องหมายเลข ๘

จาวจูกัว และเมืองสิบสองนักษัตร์

เรื่องเมืองสิบสองนักษัตร์มีอยู่ในสองตำนาน ตำนานพระธาตุนคร ๑ และตำนานเมืองนคร ๑ ดังได้นำเรื่องตอนนี้จากตำนานนครมาลงไว้ในตอนต้นแล้ว นอกจากสองเรื่องนี้แล้ว ยังมีตำนานทางเหนือ ที่กล่าวถึงเรื่องทางใต้อีกด้วย (จามเทวีวงศ์, ชินกาลมาลีปกรณ์และมูลศาสนา) นอกจากนั้นยังมีศิลาจารึกมากพอสมควร (แต่เทียบกับประเทศอื่นไม่ได้) จะนำมาอ้างสามสี่หลักที่รองรับหลักฐานต่างประเทศในสามยุค

๑. ใน พ.ศ. ๑๓๑๘ พระเจ้าวิษณุมหาราชา แห่งศรีวิชัย ได้ให้สร้างเรือนอิฐสามหลัง เพื่อไว้พระพุทธรูปองค์หนึ่ง (เรือนกลาง) และพระอวโลกิเตศวรสององค์ ที่วัดแก้ววัดหลงและวัดเวียง ไชยา และได้ตั้งจารึกหลักนี้ไว้ที่วัดเวียง จารึกหลักที่ ๒๓

ในช่วงระยะเดียวกันนี้ มีราชวงศ์สองวงศ์ครองชวาภาคกลาง ไศเลนทรวงศ์ ๑ และวงศ์สัญชัย ๑ พวกไศเลนทร์ในชวาขนานพระนามพระองค์เองว่าเป็น *"เครื่องประดับแห่งไศเลนทรวงศ์"* (ติลกไศเลนทรวงศ์) ส่วนพระวิษณุราชาเป็น *"หัวหน้าแห่งตระกูลไศเลนทร์"* (ตามคำของศาสตราจารย์เซเดส์ อนึ่ง ท่านอาจารย์ได้วางจารึกผิดเมือง ดังได้อธิบายไว้แล้ว)

๒. ในช่วงระยะประมาณ พ.ศ. ๑๕๐๐—๑๖๓๐ พวกโจฬะซึ่งเป็นชาวทมิฬ อยู่ฝ่ายตะวันออกของอินเดียใต้ ได้สร้างอำนาจขึ้นมา ยกไปยึดภาคเหนือและภาคกลางได้ และครองอยู่กว่าครึ่งศตวรรษ ใน พ.ศ. ๑๕๖๘

ได้ยกมาโจมตีศรีวิชัย และยึดอยู่ ๒๐ ปี จนพวกไศเลนทร์ (รุ่นที่ ๒) ตีตกทะเลไป และยังได้ยกไปช่วยศรีลังกา ขับพวกโจฬะออกไปจากเกาะด้วย

มีจารึกภาษาทมิฬสองหลัก หลักหนึ่งพบที่ตะกั่วป่า อีกหลักที่นครศรีธรรมราช ข้าพเจ้าคิดว่าทั้งสองหลักน่าจะตกอยู่ในระหว่างยี่สิบปี พ.ศ. ๑๕๖๘—๑๕๘๗ แต่ศาสตราจารย์นิลขันธ์ ศาสตรี ตีความว่าหลักที่พบที่ตะกั่วป่าเก่ากว่า และศาสตราจารย์ฮุลท์ส ซึ่งเป็นบรรณาธิการอ่านหลักที่พบที่นคร ฯ อ่านได้ไม่กี่ตัวอักษรแต่ท่านก็รับตามศาสตรีว่า หลักนี้พบที่นครอยู่ในสมัยโจฬะ ส่วนหลักที่พบที่ตะกั่วป่าเก่ากว่าในเมื่อไม่มีศักราช และจารึกก็อ่านได้เพียงไม่กี่ตัวอักษร จะเห็นด้วยหรือคัดค้านก็ไม่มีประโยชน์

๓. ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จนประมาณเริ่มสมัยสุโขทัย ศรีวิชัยและชาวสิงหลในศรีลังกา และชาวปาณฑัย พวกทมิฬที่อยู่ด้านตะวันตกของอินเดียใต้ ดูจะเล่นเอาเถิดชิงอำนาจความเป็นใหญ่ในลังกา ข้าพเจ้าจะให้ศักราชที่สำคัญในระยะนี้

พ.ศ. ๑๖๙๖	ปรกรมภาหุที่ ๑ เสวยราชย์ (ที่ลังกา)
พ.ศ. ๑๗๑๐	จารึกดงแม่นางเมือง(จังหวัดนครสวรรค์) ในจารึกออกพระนามศรีธรรมาโศกราชสองพระองค์ องค์หนึ่งสวรรคตแล้ว แสดงว่าศรีธรรมาโศกราชเป็นตำแหน่งไม่ใช่ชื่อบุคคล

พ.ศ. ๑๗๒๖	จารึกที่ฐานพระพุทธรูปนาคปรก(ไชยา)
พ.ศ. ๑๗๒๙	ปรกรมภาหุสวรรคต
พ.ศ. ๑๗๓๐	นิสสังคมาลาเสวยราชย์ (ลังกา) นิสสังคมาลาเป็นชาวกลิงค์ (ศรีวิชัย) สมภพที่สิงหนคร (สงขลา)
พ.ศ. ๑๗๓๙	นิสสังคมาลาสวรรคต
พ.ศ. ๑๗๓๙—๑๗๕๘	แผ่นดินว่าง แย่งอำนาจกันระหว่างพวกศรีวิชัย (กลิงค์) กับสิงหล (ลังกา)
พ.ศ. ๑๗๕๘	มาฆะเสวยราชย์ (ลังกา) มาฆะเป็นชาวกลิงค์สุวรรณปุระ (ไชยา)
พ.ศ. ๑๗๖๘	จาวจูกัวเขียนหนังสือ
พ.ศ. ๑๗๗๓	จันทรภาณุหรือศรีธรรมราชาแห่งตามพรลิงค์ (นคร) ใส่จารึกไว้ (ไม่ทราบว่ามาจากไหน จะเป็นวัดมหาธาตุนคร ฯ หรือวัดเสมาชัย ศาสตราจารย์เซเดส์ว่ามาจากวัดเวียงไชยา—อย่าเชื่อ)
พ.ศ. ๑๗๗๙	สิ้นแผ่นดินมาฆะ หลักฐานอื่นว่าได้เสวยราชย์ต่อไปอีกหลายปี แล้วกลับศรีวิชัย ถวายรายงานแก่มหาราชาที่สุวรรณปุระ (ไชยา) ต่อจากนั้นได้ออกผนวช

พ.ศ. ๑๗๙๐ จันทรภาณุแพ้ในลังกา (ครั้งที่ ๑)

พ.ศ. ๑๘๐๓ จันทรภาณุแพ้ในลังกาครั้งที่ ๒ สิ้นพระชนม์ในสนามรบ ศรีวิชัยเลยจบพร้อมกัน (สงสัยว่าจันทรณาณุจะไม่ใช่องค์เดียวกัน)

ศักราชลังกาได้มาจากประวัติศาสตร์ลังกามีเพี้ยนจากฉบับอื่นบ้างแต่ไม่มากนัก จากข้างบนนี้จะเห็นได้ว่า ทั้งศรีธรรมาโศกราชและจันทรภาณุเป็นตำแหน่ง ไม่ใช่พระนามศรีธรรมาโศกเป็นตำแหน่งมหาราชา จันทรภานุเป็นตำแหน่งอุปราชา หรือลูกหลวง หรือวังหน้าแล้วแต่จะเรียก (ในที่นี้จะขอเรียกอุปราชา) แล้วในเมืองไทยเรา มหาราชากับอุปราชามิได้ประทับเมืองเดียวกัน ยกเว้นแต่เมื่อต้องรบกับพม่า เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระเอกาทศรถ ประทับอยู่อยุธยาทั้งสองพระองค์ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระสุรสิงหนาถ ประทับอยู่ที่กรุงเทพทั้งสองพระองค์ ในสมัยอื่น ๆ พระมหาราชาประทับอยู่เมืองหลวง ส่วนพระอุปราชาประทับอยู่เมืองลูกหลวง ซึ่งอาจเป็นหลานหลวงหรือพระอนุชาก็เป็นได้

เมืองหลวง	เมืองลูกหลวง
หริภุญไชย (ลำพูน)	เขลางคนคร (ลำปาง)
เชียงใหม่ (พญามังราย)	เชียงราย (ไชยสงคราม)
สุโขทัย	ศรีสัชนาลัย
ลโว้	อโยธยา

เมืองหลวง	เมืองลูกหลวง
อยุธยา (รามาธิบดี)	ลพบุรี (ราเมศวร)
พิษณุโลก (บรมไตรโลกนาถ)	อยุธยา (บรมราชา)
อยุธยา (มหาจักรพรรดิ)	พิษณุโลก (มหาธรรมราชา)
ศรีวิชัย (มารวิชัย)	ไทรบุรี (สงครามวิชัย)
ศรีวิชัย (ศรีธรรมาโศก)	นคร (จันทรภาณุ)

เข้าใจว่านครเคยเป็นเมืองหลวงอยู่พักหนึ่ง ในช่วงประมาณ พ.ศ. ๑๕๐๐ เป็นอยู่ระยะสั้น เมืองหลวงก็กลับไปอยู่ไชยาใหม่ อาจจะเป็นเพราะท่านผู้เป็นอุปราชาอยู่ที่นครได้เป็นมหาราชา เมื่อพระชนม์มายุมากแล้ว ท่านไม่ประสงค์จะย้ายเมือง ท่านก็ให้อุปราชาอยู่ไชยา แล้วเมื่อผลัดแผ่นดินไชยาก็กลับเป็นเมืองหลวงอีกครั้ง

ข้อความเรื่องเมืองหลวงเมืองลูกหลวง ข้างบนนี้ตรงกับจาวจูกัว คือตั้งมาลิง (ตามพรลิงค์นคร) เป็นเมืองขึ้นของสัมโพธิ (ศรีวิชัย ไชยา) และส่งส่วยทุกปี ไม่ตรงกับตำนานพระธาตุและตำนานนครที่ว่าเมืองสิบสองนักษัตรขึ้นกับนคร ศรีวิชัยอาจมีเมืองลูกหลวงกว่า ๑ เมือง จันทรภานุครองนครสองร้อยปี ก่อนสงครามวิชโยตุงค์ครองทการาม (เคดาห์ หรือคิโตในภาษาจีน) และในจาวจูกัวไม่นับคิโตเป็นเมืองขึ้นของสัมโพธิ

ตอนนี้ขอให้ย้อนดูตำนาน จะทำเป็นเรื่องยาวและเป็นเรื่องยาก (แต่ไม่ยากถึงขนาดเอาภาษาสันสกฤษมาประกอบ) ศรีวิชัยเป็นเรื่องใหญ่ ไม่ใช่เรื่องที่จะศึกษาได้ในวันสองวัน มิเช่นนั้นฝรั่งคงไม่เถียงกันห้าสิบหกสิบปีไม่มีที่สิ้นสุด หนังสือเล่มนี้เป็นเล่มเล็กที่ให้ภาพศรีวิชัยอย่าง

กว้าง ๆ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานอื่นอีกมาก พูดเฉพาะที่เป็นจารึก มีทั้งจากจามและกัมพูชาบนแผ่นดินใหญ่ มีจารึกจีน จารึกเกาะชวาและลังกา และจารึกอินเดียทั้งเหนือใต้ จารึกเหล่านี้ไม่มีทางที่จะเอามาใช้ได้ ถ้าเราไม่กวาดบ้านให้หมดข้อถกเถียงไปเสียก่อน ถ้าทำอย่างนี้ได้ก็จะเห็นว่าอาณาจักรศรีวิชัยใหญ่ยิ่งจริง ๆ ยิ่งใหญ่ไม่แพ้อาณาจักรโรมันในสมัยโบราณ ผิดกันแต่โรมเป็นอาณาจักรทางบก ศรีวิชัยเป็นอาณาทางน้ำ

๑. นางเหมชาลา กับเจ้าทันกุมาร

ตำนานนครทั้งสองฉบับตั้งต้นเหมือนกันคือ เรื่องนางเหมชาลากับเจ้าทันทกุมาร ต่อจากนั้นก็ถึงเรื่องพระยาศรีธรรมาโศกราชสร้างพระธาตุ และเรื่องเมืองสิบสองนักษัตร์ พระธาตุยังสร้างไม่ทันเสร็จ เกิดห่าลงต้องอพยพหนีกัน ต่อจากนั้น (นับเป็นตอนที่สาม) พระยาศรีธรรมาโศกราชกับจันทรภาณุมาซ่อม สร้างจนเสร็จ ข้าพเจ้าขอพิจารณาเรื่องเป็นสามตอน เพราะต้องการจะวิจารณ์ด้วย

ตำนานทั้งสองเล่ม รวบรวมนิทานชาวบ้านมารวมกันเป็นยำใหญ่ ในที่นี้จะใช้ตำนานพระธาตุเป็นหลัก ท่านผู้ทรงพระนิพนธ์คำนำเมื่อหนังสือพิมพ์ครั้งแรก รับสั่งว่า แต่งขึ้นในสมัยพระนารายณ์ เขียนลงสมุดฝรั่งด้วยหมึก (ไม่มิใช่ในสมัยพระนารายณ์) ตอนหนึ่งพระนิพนธ์ว่า

"ส่วนเนื้อเรื่อง ซึ่งว่าเป็นตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราชนั้น ก็เป็นตำนานอย่างนิทานประจำท้องที่มีโน่นปนนี่มากมาย แต่ความจริงอาจมีมาเดิมบ้าง

และไม่มีอะไรที่ทำให้เห็นว่า ผู้แต่งไม่เชื่อว่าเป็นความจริงทั้งนั้น แม้ที่กล่าวถึงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ และพญาครุฑ พญานาค ที่กล่าวตามที่เชื่อกันว่าจริง ถ้าจะว่าที่แท้เรื่องพระธาตุปาฏิหาริย์นั้น คนยังเชื่อกันอยู่จนเวลานี้"

ส่วนท่านผู้เขียนคำนำตำนานเมืองนคร ยกตัวอย่างจากหนังสือมาอ้างว่า อะไรบ้างที่พอจะมีเค้ามูลเดิม ว่าเป็นเรื่องจริงในอดีต และนำมาประกอบประวัติศาสตร์ได้ เช่น เรื่องพระพุทธสิหิงค์ ที่ลอยน้ำมาจากลังกา และมีอยู่ในตำนานทางเหนืออีกด้วย (ก็ดูจะเป็นนิทานพอ ๆ กัน) แล้วยังมีเรื่องท้าวอู่ทองพบกับพระยาศรีธรรมาโศกราชที่บางสะพานอีกด้วย รู้สึกว่าตำนานเล่นยาก จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นประกอบจึงจะเล่นได้ ถึงกระนั้นก็จะขอหยิบออกมาชิ้นสองชิ้น เพื่อจะใช้เป็นประวัติศาสตร์ได้ แต่จะต้องอธิบายอะไรสักสองข้อก่อน

ชื่อในสองตำนานไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นของธรรมดา เพราะถึงแม้เรื่องจะมาจากต้นตอเดียวกัน แต่ก็ได้ผ่านคนเล่ามาหลายปาก

ตำนานพระธาตุ	**ตำนานเมืองนคร**
เมืองทนทบุรี	เมืองนครบุรี
ท้าวโกสีหราช	โคศรีหราช
นางมหาเทวี	เทวี
นางเหมชาลา	นางเหมมาลา
เจ้าทนท/ทันตกมาร	เจ้าทนณกุมาร
ศรีมหาราชา	ศรีราชา

จะขอเรียกนางเหมชาลา เจ้าทนตกุมาร อยู่เมืองทนตบุรี พาพระทนตธาตุหนี พงศาวดารลังกาเรียก (นาง) เหมา (เจ้า) ทนตกุมาร อยู่ทันตปุระ ส่วนพระทันตธาตุเรียก ทาตะ เป็นพระทนต์ด้านซ้ายเบื้องบน

ข้อที่สองคือ ชื่อศรีธรรมาโศกราชมิใช่ในเรื่องจนเปรอะ ไม่มีศักราชว่าองค์ไหนอยู่ในระยะไหน ดูจะใช้เรียกพระเจ้านครในทำนองเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ใช้พระพันวสา เรียกพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ข้าพเจ้าจะแบ่งศรีธรรมาโศกออกเป็นสองจำพวก จำพวกแรก คือมีพระเจ้าจันทรภาณุอยู่ในเรื่องด้วย เรื่องเหล่านี้ถือว่าตกอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เพราะจันทรภาณุมีศักราชประกอบอย่างแน่นอน ส่วนศรีธรรมาโศกเฉย ๆ (ไม่มีจันทรภาณุ) อาจเก่ากว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ก็ได้ อาจใหม่กว่า ตกอยู่ในสมัยสุโขทัย—อยุธยาก็ได้ ตัวอย่างที่เก่ากว่ามีเรื่องพระวิษณุกรรม และศรีธรรมาโศกสร้างเจดีย์พระธาตุที่หาดทรายแก้วชเลรอบ สร้างยังไม่ทันเสร็จ ห่าลง ต้องอพยพหนีกัน ต่อจากนั้นอีกนาน ก็มีท้าวศรีธรรมโศกราชมาจากเมืองอินทปัตปุรีย์ มาซ่อมใหม่ให้เป็นรูปทรงลังกาอย่างที่เห็นกันทุกวันนี้ ท้าวศรีธรรมาโศกที่มาจากเมืองอินทปัตบุรี มีน้องสององค์ชื่อจันทรภาณุและพงษ์สุรา

ตอนนี้เริ่มดูตำนานได้แล้ว (โดยยึดตำนานพระธาตุเป็นหลัก) หนังสือเล่มนี้ มุ่งที่จะให้ได้อ่านตัวบทเดิม ๆ เป็นสำคัญ ก็จะขอนำมาลงบ้าง แล้วทำคำอธิบายประกอบ (ชื่อเปลี่ยนตามนัยที่ได้อธิบายแล้วคือทนตบุรี ทนตกุมาร และธนตธาตุ)

"อาทิ เดิมยังมีเมืองหนึ่ง ชื่อทนตบุรี เจ้าเมือง ชื่อ ท้าวโกสีหราช มีพระอรรคมเหษีชื่อนางมหาเทวี มีพระราชบุตรีผู้พี่ชื่อนางเหมชาลา (ผู้น้อง) ชายชื่อ เจ้าทันตกุมาร และยังมีเมืองหนึ่งชื่อเมืองชนทบุรี อยู่ ข้างฝ่ายทักษิณทิศ เจ้าเมืองชื่อท้าวอังกศราช พระ อรรคมเหษีชื่อว่าจันทเทวี และท้าวอังกุศราชมารบชิง พระทันตธาตุแก่ท้าวโกสีหราช ๆ ก็ขาดหัวช้าง เสียเมือง แก่ท้าวอังกุศราช

นางเหมชาลากับเจ้าทันตกุมาร ก็รับเอาพระ ทันตธาตุลงสำเภาไปเมืองลังกา เกิดลมร้าย สำเภา แตก เจ้าทันตกุมารกับนางเหมชาลา ก็พาพระทันตธาตุ ซัดขึ้นที่หาดทรายแก้วชเลรอบ ก็เอาพระธาตุฝั่งไว้ที่ หาดทราย แล้วก็เข้าเร้นอยู่ในที่ลับ"

เมืองทันตบุรีอยู่ในประเทศอินเดีย พงศาวดารลังกาว่าอยู่ในเขต กลิงกะ แต่เวลานี้ชี้สถานที่ไม่ได้แล้ว ท้าวอังกุศราชที่เมืองชนทบุรี น่า จะเป็นพวกทมิฬที่อยู่ใต้กลิงกะ ส่วนในการเดินทางจากทันตบุรีไปลังกา ทางสะดวกที่สุด ไม่ใช่จะแล่นใบไปตามฝั่ง แต่แล่นตามลมข้ามทะเล อันดามันมาแหลมทอง พอลมเปลี่ยนทิศก็แล่นข้ามทะเลไปลังกา หรือ อินเดียใต้ ตอนนี้อ่านตำนานต่อ

"ยังมีพระอรหันต์องค์หนึ่ง ชื่อพระมหาเถร พรหมเทพ มาโดยนภากาศ เห็นรัศมีพระธาตุช่วง

โชตนาการขึ้น พระมหาเถรก็ลงนมัสการพระธาตุ นางเหมชาลากับเจ้าทันตกุมารก็เล่าความแก่พระมหาเถร เหมือนกล่าวมาแล้วแต่หลัง แลพระมหาเถรทำนายว่า ในหาดทรายชเลรอบนี้เบื้องหน้า ยังมีพระยาองค์หนึ่ง ชื่อพระยาศรีธรรมาโศกราช จะมาตั้งเป็นเมืองใหญ่ แล้วจะก่อพระมหาธาตุสูงได้ ๓๗ วา แล้วพระมหาเถร สั่งเจ้าสองพี่น้องไว้ว่ามีทุกข์สิ่งใดให้เจ้าสำนึกถึงพระองค์ ว่าเท่านั้นแล้วพระมหาเถรก็กลับไป

เจ้ากุมารทั้งสองก็พาพระธาตุนั้นไป ครั้นถึงท่าเมืองตรังก็โดยสารสำเภาไปถึงกลางทะเลใหญ่ ก็เกิดอัศจรรย์ใช้ใบสำเภาไปมิได้ ชาวสำเภาก็ชวนกันว่า เจ้าทั้งสองนี้ลงโดยสารสำเภาจึงเกิดอัศจรรย์ขึ้น และว่าจะฆ่าเจ้าทั้งสองนั้นเสีย เจ้าทั้งสองก็สำนึกถึงพระมหาเถร ๆ ก็นฤมิตเป็นครุธ ปีกประมาณข้างละ ๓๐๐ วา เสด็จมาในอากาศอัศจรรย์ก็หาย และพระมหาเถรบอกแก่ชาวสำเภาว่า พระยานาคพาบริวารขึ้นมานมัสการพระธาตุจึงเกิดอัศจรรย์ ว่าเท่านั้นแล้วพระมหาเถรก็เสด็จไป นายสำเภาก็ใช้ใบไปถึงเมืองลังกาทวีป เจ้าลังกาก็รับพระธาตุขึ้นไว้บนปราสาท"

ข้างบนนี้จะมากด้วยอภินิหารย์สักหน่อย แต่ที่ตัวบทว่า "*ถึงกลางทะเลใหญ่ก็เกิดอัศจรรย์ใช้ใบสำเภาไปมิได้*" หมายความว่าสำเภาแล่น

เข้าไปในเขตโดลดรัมส์ที่ไม่มีลม ส่วนพระเจ้าแผ่นดินลังกา ในสมัยนั้นทรงพระนามสิริเฆฆวรรณ (พ.ศ. ๘๔๖–๘๗๔) นางเหมชาลาและทันตกุมารไปถึงลังกาในปีที่ ๙ แห่งรัชกาล (พ.ศ. ๘๕๕)

ต่อจากนั้นท่านก็แบ่งพระธาตุไว้ทนานหนึ่ง แล้วจัดสำเภาส่งนางเหมชาลากับเจ้าทันตกุมารกลับ พระธาตุส่วนหนึ่งใส่ผอบ ฝังไว้ที่หาดทรายแก้วชเลรอบ แล้วผูกหุ่นยนต์ไว้คอยรักษา พระธาตุอีกส่วนหนึ่งนำกลับไปทนตบุรีในประเทศอินเดีย

เรื่องนางเหมชาลาทนตกุมาร มิได้มีอยู่แต่ในตำนานพระธาตุนครและตำนานลังกาเท่านั้น ยังมีอยู่ในตำนานสงขลาอีกด้วยคือ ได้ฝังพระธาตุไว้ที่สะทิงพระ อยู่บนแผ่นดินบก ถ้าจะพูดไปแล้วหาดทรายแก้วชเลรอบน่าจะตรงกับแผ่นดินบกมากกว่า เพราะด้านในมีทะเลสาบ ด้านนอกทะเลหลวง

ท่านเจ้าคุณวัดกลาง (พระราชศีลสังวรณ์ แห่งวัดมัชฌิมาวาส สงขลา) ได้เล่าให้สจ๊วต วาเวล ตามที่ปรากฏในหนังสือ THE NAGA KING'S DAUGHTER หน้า ๒๐๐ ว่า

> *"...เจ้าหญิงเจ้าชายแห่งเมืองทนทบุรี ชื่อเหมชาลา กับเจ้าทนตกุมาร วันหนึ่ง เมื่ออาณาจักรของท่านทั้งสองถูกโจมตี พระราชบิดาจึงได้มีรับสั่งให้พระราชบุตรราชธิดา นำพระธาตุลงเรือไปซ่อนไว้ที่เกาะลังกา เจ้าทนตกุมารกับนางเหมชาลาได้ลงเรือที่นครศรีธรรมราชและไปถึงลังกา ถวายพระธาตุแก่พระเจ้า*

แผ่นดินลังกา ต่อมาพระเจ้ากรุงลังกาได้ให้สองกุมาร นำพระธาตุกลับทนทบุรี ส่งกองเรือคุ้มกันไปด้วย แต่เมื่อมาถึงสงขลาเรือแตก แต่พระธาตุไม่สูญหาย ถูกเก็บมาบรรจุไว้ในสถูปที่สะทิงพระ พระธาตุส่วนหนึ่งนั้นส่งไปนครศรีธรรมราช"

๒. สร้างพระธาตุและเมืองสิบสองนักษัตร์

เรื่องในตอนนี้ มีพญาศรีธรรมโศกราชสามพระองค์ องค์หนึ่งครองเมืองหงษาวดีเป็นผู้สร้างนครศรีธรรมราช อีกองค์หนึ่งครองเมืองมัทยมประเทศ องค์ที่สามสร้างพระธาตุและเมืองสิบสองนักษัตร์

"ยังมีเมืองหนึ่งชื่อหงษาวดี...เจ้าเมืองชื่อพระญาศรีธรรมาโศกราช มีพระมเหษีชื่อสังขเทพี มีบุตรชายสองคน ๆ หนึ่งชื่อท้าวเจตราช อายุยืนได้ ๑๐๐ ปี ถัดนั้นชื่อเจ้าพงษ์กระษัตริย์ ยังมีบาคูสี่คนบำรุงเจ้าเมืองนั้นอยู่ อยู่มาเกิดไข้ยุบสมหายักษ์ มาทำอันตรายไพร่พลล้มตายเป็นอันมาก พระยาก็พาญาติวงษ์ และไพร่พลลงสำเภาใช้ใบมาตั้งอยู่ริมชะเล..."

"เมื่อศักราชได้ ๑๐๙๘ ปี พระยาศรีธรรมาโศกราช ก็สร้างการลง ณ หาดทรายชเลรอบ เป็นเมืองนครศรีธรรมราชมหานคร แล้วสั่งให้ทำอิฐทำปูนก่อพระธาตุ ครั้งนั้นแล ยังมีพระพุทธสิหิงค์ล่องชเล

มาแต่เมืองลังกา มายังเกาะปีนัง แลพ้นมาถึงหาด
ทรายแก้วที่จะก่อพระมหาธาตุนั้น"

ความต่อจากนั้น พระยาศรีธรรมโศกราช แห่งเมืองมัทยมประเทศ ส่งสารมายังพระยาศรีธรรมโศกราชแห่งเมืองนคร ขอแบ่งพระธาตุไปประจุที่เมืองมัทยมประเทศ พระยานครจึงให้สืบหาพระธาตุ ในที่สุดก็พบพระธาตุที่นางเหมชาลา เจ้าทันตกุมารฝังไว้ในอดีต และผูกหุ่นยนต์รักษาความร้อนถึงพระอินทร์เทวดา พระอินทร์จึงใช้ให้พระวิษณุกรรมมายกพระธาตุขึ้น แล้วพระญา (นคร) ก็ปันพระธาตุไปเมืองมัทยมประเทศตามที่มิตรามาขอนั้น ส่วนที่เหลือพระวิษณุกรรมก็ช่วยพระญานคร ก่อพระเจดีย์ประจุพระธาตุนั้นไว้ แล้วตั้งเมืองสิบสองนักษัตร์ ขึ้นแก่เมืองนครศรีธรรมราช

ในบาญชีเมืองสิบสองนักษัตร์ (จากตำนานพระธาตุ) ต่อไปนี้ข้าพเจ้าเอาเมืองขึ้นของศรีวิชัยจากจาวจูกัวมาลงไว้ด้วย ในวงเล็บ (ตามที่คาดคะเนไว้) จาวจูกัวมี ๑๕ เมือง เมื่อตัดสี่เมืองในสุมาตราและลังกาออกไป ก็จะเหลือสิบเมือง

จาวจูกัว

ปีชวดตั้งเมืองสายถือตราหนู ๑
ปีฉลูเมืองตานีถือตราโค ๑ (ลิงยาสิเกีย)
ปีขาลเมืองกลันตันถือตราเสือ ๑ (กีลันตัน)
ปีเถาะเมืองปาหังถือตรากระต่าย ๑ (ปองฟอง)
ปีมะโรงเมืองไทรถือตรางูใหญ่ ๑

จาวจูกัว

ปีมะเส็งเมืองพัทลุงถือตรางูเล็ก ๑	(โฟโลอัน)
ปีมะเมียเมืองตรังถือตราม้า ๑	(จิโลทิง หรือพะท่า)
ปีมะแมเมืองชุมพรถือตราแพะ ๑	
ปีวอกเมืองบันทายสมอถือตราลิง ๑	(เสียนไหม)
ปีระกาเมืองสะอุเลาถือตราไก่ ๑	
ปีจอเมืองตะกั่วป่าถือตราสุนัข ๑	(พะท่า หรือจิโลทิง)
ปีกุนเมืองกระถือตราหมู ๑	(เกียโลหิ)
	(ตองยานอง)
	(ตั้งมาลิง)

"เข้ากันสิบสองเมืองมาช่วยกันทำอิฐปูน ก่อพระมหาธาตุขึ้นยังหาสำเร็จไม่ พอไข้ห่าลงพระญาก็พาญาติวงษ์ลงสำเภาหนี ใช้ใบถึงกลางชเล ผู้คนตายสิ้นเมืองนั้นก็ร้างอยู่ครั้งหนึ่ง"

เมืองสาย เมืองไทร เมืองชุมพร และเมืองสะอุเลา มีในเมืองสิบสองนักษัตร์ ไม่มีในจาวจูกัว เมืองตองยานอง (ตรังกานู) และเมืองตั้งมาลิง (ตามพรลิงค์หรือนคร) มีในจาวจูกัว ไม่มีในเมืองสิบสองนักษัตร์

นอกจากตำนานนครแล้ว เรื่องการสร้างพระธาตุก็มีในตำนานสงขลาเหมือนกัน

"ครั้งหนึ่ง มีนครสองนคร คือ สะทิงพระกับไชยา พระเจ้าแผ่นดินแห่งสะทิงพระ มีพระธิดา

อายุรุ่นราวคราวเดียวกับพระราชบุตรแห่งนครไชยา พระเจ้าแผ่นดินสองนครนี้ได้จัดการอภิเษกพระราชบุตรธิดาทั้งสอง และสร้างเมืองกึ่งกลางระหว่างสะทิงพระกับไชยา คือ เมืองศิริธรรมนคร ให้กษัตริย์ทั้งสองประทับ พระราชินีองค์ใหม่แห่งศิริธรรมนครได้โปรดให้สร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุ ที่พระนางได้มาแต่สะทิง-พระเมืองของพระราชธิดา ขบวนที่นำพระธาตุมานั้นเป็นขบวนช้าง ด้วยเหตุนี้เมื่อสร้างเจดีย์เสร็จ จึงได้สร้างรูปช้างรายรอบพระเจดีย์ไว้ด้วย เมื่อนำพระธาตุไปถึงศิริธรรมนครแล้ว เจ้าเมืองสะทิงพระก็มีรับสั่งให้ปล่อยช้างเหล่านั้นให้เป็นอิสระ ไม่ให้ใครจับมาใช้งานอีก ช้างนี้เรียกกันว่า "ช้างพระ" เป็นช้างศักดิ์สิทธิ์ไปไหนมาไหนได้โดยอิสระ ไม่มีใครทำอันตราย"

(วาเวล หน้า ๑๑๙)

ท่านเจ้าคุณวัดกลางสงขลา องค์เดียวกับที่เล่าตำนานเมืองสงขลาให้วาเวลฟังนี้ เคยบอกข้าพเจ้าว่า ตำนานสงขลาและไชยาเข้าไปอยู่ในตำนานนครเป็นส่วนมาก ข้าพเจ้าก็หนักปากไป ไม่ได้ถามท่านไว้ว่ามีตำนานอะไรบ้าง เรื่องเจ้าชายสะทิงพระแต่งงานกับเจ้าหญิงไชยาที่ท่านเล่าให้ มร. สจ๊วต วาเวลฟังคงจะเป็นเรื่องหนึ่งเป็นแน่ ที่เรื่องจากที่อื่นจะเข้าไปอยู่ในตำนาน ดูจะง่ายเสียจนเกือบจะเป็นเรื่องธรรมดา แม้แต่ทุกวันนี้ดูจารึกหลักที่ ๒๓ ของพระวิษณุมหาราชา แห่งศรีวิชัยเป็นตัวอย่าง จารึก

หลักนี้เป็นของวัดเวียงไชยาอย่างไม่มีปัญหา ทั้งในทางเนื้อหาและหลักฐานของทางราชการ ในเรื่องศรีวิชัยนี้ข้าพเจ้าไม่ขอรับข้อเสนอใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่รับว่าศรีวิชัยอยู่ที่ปาเล็มบัง ไม่รับว่าจารึกหลักที่ ๒๓ เป็นของนคร ฯ ไม่รับว่าจารึกหลักที่ ๒๔ ของพระเจ้าจันทรภาณุแห่งตามพรลิงค์เป็นของไชยา ไม่รับข้อเสนอของเซเดส์เกี่ยวกับจารึกสุมาตราใต้ ซึ่งท่านต้องเถียงกับชาวฮอลันดามาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง

ย้อนพูดถึงตำนานพระธาตุอีกครั้ง ใครจะเชื่อตำนานไหนได้ทั้งนั้น จะเชื่อทั้งหมดหรือไม่เชื่อเลยได้ทั้งนั้น พูดเฉพาะพระธาตุตามความเชื่อของชาวบ้าน พระธาตุท่านงอกได้ (คือแบ่งออกเป็นหลาย ๆ องค์) ฉะนั้นที่จะแบ่งไว้ที่ลังกาทนานหนึ่ง (เวลานี้เก็บไว้ที่เมืองแคนดี ในภาคกลางของเกาะ) แบ่งไปทันตบุรีและมัทยมประเทศ แล้วยังบรรจุไว้ที่ไชยานครและที่สะทิงพระก็ไม่แปลกอะไร เชื่อได้ทั้งนั้น

ส่วนศักราชที่แรกสร้างพระนั้น ถ้าจะเชื่อตามชาวบ้านก็จับศักราชได้ง่าย ถ้าไม่เชื่อก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ตอนนี้จะต้องเอาตำนานพระแก้วมรกตเข้ามาแทรก ความในตำนานพระแก้วมรกตว่า พระอินทร์เทวดาและพระวิษณุกรรมเป็นผู้สร้างพระแก้ว คุณธรรมทาส พานิช แห่งไชยา (ชาวบ้านชั้นหนึ่งที่เล่นเรื่องศรีวิชัยมากับข้าพเจ้า มากกว่ายี่สิบปีมาแล้ว) บอกว่า เรื่องที่ปู่ย่าตายายที่เป็นบรรพบุรุษของเราได้จดจำไว้ เป็นเรื่องจริงแทบทั้งนั้น ท่านว่าพระอินทร์และพระวิษณุผู้สร้างพระแก้วมรกตคือพระอินทร์และพระวิษณุมหาราชาศรีวิชัย ผู้ตั้งจารึกหลักที่ ๒๓ นั้นเอง (พระนามพระอินทร์มีอยู่ในพงศาวดารจีน ตามที่คุณธรรมทาสแปลไว้ว่า)

"ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๑๒๒๗ พระราชกุมาร เป็นทูตมา ได้ถวายคนเงาะชายสองคน คนเงาะหญิงหนึ่งคน นักดนตรีพื้นเมืองหนึ่งคณะ นกแก้วห้าสีหนึ่งตัว พระราชกุมารได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็นนายพล (เช—ชุง) และได้รับพระราชทานแพรหนึ่งร้อยม้วน

ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน ก็กอ๋องแห่งแผ่นดินชีหลีฮุดสชี (ศรีวิชัย) พระนามเชลี โตเล ปะโม (ศรินทะระ วรมะ) ได้รับพระราชโองการให้รับตำแหน่งโส—ไว—ไว ต้าเจียงกุน (นายทหารใหญ่ฝ่ายขวาในพระเจ้ากรุงจีน) และพระราชทานเสื้อยศประจำตำแหน่งสำหรับแต่งเข้าเผ่าสีม่วง พร้อมด้วยเข็มขัดทอง"

ศักราชระหว่างพระอินทร์กับพระวิษณุใกลกันประมาณ ๕๐ ปี ถ้าศักราชนี้เป็นจริง พระอินทร์ก็น่าจะเป็นปู่ของพระวิษณุไม่ใช่พ่อ แต่จะเป็นปู่หลานกัน หรือพ่อลูกกันก็ไม่แปลก ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าพระแก้วมรกตประดิษฐานไว้ที่ไหนในไชยา จะเป็นวัดแก้วหรือวัดหลง (วัดหลวง) คุณธรรมทาสยังได้เก็บคำพังเพย ที่เป็นลายแทงไว้ด้วยว่า *"เจดีย์วัดแก้วศรีธรรมาโศกสร้างแล้ว แลเห็นเรืองรอง สี่เท้าพระบาท เหยียบปากพะเนียงทอง ผู้ใดคิดต้อง กินไม่สิ้นเอย"* สรุปว่าพระวิษณุมหาราชได้สร้างเจดีย์แก้ว (และวัดหลง วัดเวียงด้วย) ใน พ.ศ. ๑๓๑๘ ท่านผู้นี้คือศรีธรรมาโศกราชในลายแทง

ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องที่คุณธรรมทาสเสนอนั้น พึงขึ้นทีเดียว เลยจะขอยกอีกรายเพื่อสนับสนุนเรื่องของท่านว่าพระอินทร์เทวดากับพระวิษณุกรรมที่มาช่วยพระยาศรีธรรมาโศกราชสร้างพระธาตุนคร ก็คือพระอินทร์และพระวิษณุมหาราชาเจ้าเก่านั่นเอง แล้วพระยาศรีธรรมาโศกราชในตำนาน พระธาตุก็คือพระวิษณุนั่นเอง (เหมือนในลายแทง) สรุปว่าพระวิษณุได้สร้าง หรือมีส่วนในการสร้างเรือนอิฐสามหลังที่วัดเวียง วัดหลงและวัดแก้วที่ไชยา สร้างพระแก้วมรกต และเจดีย์พระธาตุที่นครศักราชทั้งหมดตกประมาณ พ.ศ. ๑๓๐๐ เศษ

พระวิษณุเป็นหัวหน้าตระกูลไศเลนทร์ พวกไศเลนทร์ชอบไปสร้างที่โน่นที่นี่ เช่น พาลบุตร (ดิลกไศเลนทรวงศ์) ผู้ครองสุวรรณทวีปสร้างวิหารที่นาลันทา ประมาณ พ.ศ. ๑๔๐๐ จุฬามณีหรือจุฑามณี สร้างวิหารที่อินเดียใต้ ประมาณ พ.ศ. ๑๕๕๐ และตามจารึกกวางตุ้ง เจ้าชายดิ—หัว—กะ—โล แห่งสันโฟชิ ได้ให้ไปสร้างหรือซ่อมวัดเต๋าที่กวางตุ้ง ติ—หัว—กะ—โล คือ เทวะกุโลตุงค์ เป็นเจ้าศรีวิชัยและต่อไปได้ไปเสวยราชย์ที่โจฬะในอินเดียประมาณ พ.ศ. ๑๖๓๐

นอกจากนั้น ตามตำนานสงขลา เจ้าหญิงแห่งสะทิงพระ ได้แต่งงานกับเจ้าชายไชยา และสร้างพระธาตุนครครึ่งทางระหว่างสองนคร พอจะจับความได้ว่า เจ้าชายไชยา คือ พระราชบุตรของพระวิษณุมหาราชาศรีวิชัยนั่นเอง

๓. สร้างพระธาตุนครครั้งที่สอง

ตำนานพระธาตุนครว่า

"ยังมีพระญาองค์หนึ่ง ชื่อท้าวศรีธรรมโศกราช เป็นเจ้าเมืองอินทปัตบุรีย์ น้องชายชื่อจันทรภาณุ ๑ ชื่อท้าวพงษ์สุรา ๑ พาญาติวงษ์ไพร่พลช้างม้าหนีไข้ห่าตันดงมาประมาณช้านานได้ ๘—๙ ปี มาถึงหาดทรายแก้ว พบพรหมสุริยะทำไร่อยู่ นายเทียนบัณฑิตเป็นซื่ออยู่คนหนึ่ง แลพอพระญาศรีธรรมโศกราชยกมาแต่อินทปัตนั้น ๓๐,๐๐๐ เกน ตั้งค่ายลงมั่น แล้วเกนทำนาทำไร่ และเกนทำอิฐปูนก่อกำแพงเมืองรอบ แล้วก่อพระมหาธาตุขึ้นตามพระญาศรีธรรมโศกราชทำไว้แต่ก่อน"

เรื่องในตอนนี้ไม่มีอะไรยาก พระธาตุร้างมานาน พระยาศรีธรรมาโศกราชกับพระอนุชา สองพระองค์มาสร้างใหม่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จำได้ว่าเคยอ่าน ใครเขียนไว้ว่า เดิมพระธาตุเป็นเจดีย์แบบศรีวิชัย แล้วมาสร้างใหม่เป็นทรงลังกาครอบองค์เดิมไว้ อย่างที่เห็นกันทุกวันนี้ องค์เดิมจะมีเค้าคล้ายพระบรมธาตุไชยา หรือย่างเจดีย์ที่สะทิงพระก็เหลือที่จะเดา ตำนานพระธาตุว่าต่อไปว่า

"เมื่อพระยาศรีธรรมาโศกถึงแก่กรรม เมื่อศักราช ๑๒๐๐ ปี พระญาจันทรภาณุเป็นเจ้าเมือง พระยาพงษาสุราเป็นพระญาจันทรภาณุ ตั้งฝ่ายทักษิณ

พระธาตุเป็นพระเวียง อยู่มาท้าวศรีธรรมาโศกถึงแก่กรรม พระญาจันทรภาณุผู้น้องเป็นเจ้าเมือง"

นี่แสดงว่า ทั้งศรีธรรมาโศกและจันทรภาณุเป็นตำแหน่ง ไม่ใช่นามบุคคล ศรีธรรมาโศกเป็นมหาราชา จันทรภาณุเป็นอุปราชา ส่วนพงษาสุราจะเป็นชื่อหรือตำแหน่งก็ไม่ทราบ ถ้าเป็นตำแหน่งก็คงจะเป็นอะไรในทำนองอุปราชาน้อย ความว่ามีพี่น้องสามพระองค์ องค์พี่ใหญ่เป็นศรีธรรมโศก ๑ ตำแหน่งมหาราชา องค์น้องถัดเป็นจันทรภาณุ ๑ ตำแหน่งอุปราชา เมื่อพระยาศรีธรรมาโศก ๑ ถึงแก่กรรม จันทรภาณุ ๑ เป็นศรีธรรมาโศก ๒ แทน และพงษาสุราเลื่อนขึ้นเป็นจันทรภาณุ ๒ แทน เมื่อศรีธรรมโศก ๒ (คือจันทรภาณุ ๑) ถึงแก่กรรม จันทรภาณุ ๒ (คือพงษาสุราเดิม) ขึ้นเป็นศรีธรรมโศก ๓ ตามลำดับ ทั้งสามพี่น้องได้เป็นพระยาศรีธรรมโศกราชต่อจากกัน

เรื่องนี้ชักจะยาวไปหน่อยแล้ว เลยจะไม่ขอเขียนถึงจันทรภาณุทั้งองค์ที่อยู่ในจารึกหลักที่ ๒๔ และอีก ๓ องค์อย่างน้อย ที่อยู่ในพงศาวดารลังกา ขอสรุปอย่างสั้น ๆ ว่า พระยาศรีธรรมโศกเป็นมหาราชาครองศรีวิชัยอยู่ที่ไชยา พระยาจันทรภาณุเป็นอุปราชครองตามพรลิงค์อยู่ที่นคร อย่างนี้ตรงกับที่จาวจูกัวจดไว้ห้าปีก่อนจารึกของพระยาจันทรภาณุว่าตั้งมาลิง (ตามพรลิงค์) เป็นเมืองขึ้นของสัมโพธิ (ศรีวิชัย) และส่งส่วยทุกปี

ที่ตั้งเมืองสะอุเลา (ปีระกา ถือตราไก่)

นักปราชญ์ฝ่ายใต้เสนอหลายชื่อที่เป็นที่ตั้งของเมืองนี้ แต่ดูจะไม่มีหลักฐานเลย เว้นแต่รายเดียวเคยเห็น ท่าชนะ ไชยา กาญจนดิษฐ์

และเวียงสระ ซึ่งล้วนแต่เป็นอำเภอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมืองลานสะกาในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสงขลา ที่เห็นพอมีเหตุผลก็ลานสะกาเท่านั้น ซึ่งอาจารย์สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เป็นผู้เสนอ อาจารย์ให้เหตุผลสองอย่าง

๑. ในตำนานพระธาตุ มีกล่าวถึงศรีมหาราชาอยู่เมืองลานตกา ว่า "*ยังมีศรีมหาราชาลูกนายกระทาสุรา กับคนทั้งหญิงทั้งชาย ๑๐๐ หนึ่ง มาตั้งอยู่สุดท่าน้ำชื่อว่า เมืองลานตกา ก็เกิดลูกชื่อพระหล้า ๆ ก็เกิดลูกชื่อศรีมหาราชา เป็นผู้ใหญ่อยู่เมืองลานตกา...จึ่งพระสงฆ์ทั้งหลายกับพระศรีมหาราชาเจ้าเมืองลานตกา ก็ชักชวนคนช่องห้วยช่องเขาออกมาแต่งพระมหาธาตุแต่ยอดลงมาถึงบรรลังค์ แล้วทำการฉลองพระธาตุ พระศรีมหาราชาสร้างวัดหรดีพระธาตุ*"

ตำนานเมืองนครกล่าวถึงเจ้าศรีราชา ลูกพระพนมวังกับนางสเดียงทองว่า "*เจ้าศรีราชามาแต่เมืองสะอุเลา แต่งการศพพระพนมวังแล้ว...พระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์มีพระกรุณาแก่เจ้าศรีราชา ประทานให้ชื่อเป็นพระยาศรีธรรมโศกราช.....พญาให้ทำนาดอนแลแต่งพระไพหารหลวงก่อน แล้วแลให้แต่งวัดพระเดิม แลให้แต่งสระบางแก้ว แลให้ขุนพูนถนนแล้วแต่วัดเสมาเมืองแล้ว*"

เรื่องของพระศรีมหาราชาเจ้าเมืองลานตกา กับเจ้าศรีราชาแห่งเมืองสะอุเลาตกอยู่ในสมัยอยุธยา ทั้งสองได้ซ่อมวัดพระธาตุ และก่อสร้างเพิ่มเติม ที่จะหยิบเอาพระศรีมหาราชามาชนกับเจ้าศรีราชา แล้วว่าเมืองสะอุเลาเป็นเมืองเดียวกันกับเมืองลานตกา หรือลานตกา ในตำนานรู้สึกว่า

อ่อนมาก แต่ในเมื่อไม่มีหลักฐานอย่างอื่น ก็ขึ้นบาญชีไว้ก่อน จนกว่าจะมีหลักฐานอื่นมาคัดค้านหรือสนับสนุน

๒. อาจารย์สุทธิวงศ์ว่า ชื่อลานสะกาที่แท้ควรจะเป็นลานส(วะ)กา เหตุผลนี้ดีกว่าอันก่อน เพราะมีนักษัตร์อื่นที่เข้าไปปนอยู่ในตำนานก็มี เช่น วอกเป็นกระบี่ มะโรงเป็นราชา มะโรงเป็นมหาวงศ์ ผู้สร้างเมืองลังกาสุกะที่เมืองไทรบุรี ข้าพเจ้าขอสันนิษฐานสนับสนุนอาจารย์สักหน่อยว่า เดิมเมืองชื่อลานระกา แปลเป็นไทยว่าลานไก่ แต่ลานระกาออกเสียงไม่ลื่นล้น เลยเติมเข้าไปอักษรหนึ่ง เป็นลานตะระกา หรือลานสะระกาก็ยังไม่ลื่นคออีก จึงตัดออกเสียตัวหนึ่ง เหลือลานตะกาหรือลานสะกาอย่างทุกวันนี้

๓. ข้าพเจ้าขอสนับสนุนอาจารย์สุทธิวงศ์อีกสักหน่อยว่า เจดีย์วัดมหาธาตุนคร มีวัดล้อมรอบสี่วัด คือ วัดกาแก้วอยู่ทิศตะวันออก วัดกาเดิมอยู่ทิศเหนือ วัดกาเวียงอยู่ทิศใต้ และวัดกาหลง (กาหลวง) อยู่ทิศตะวันตก นักปราชญ์ฝ่ายใต้ตีความชื่อเหล่านี้ว่า วัดลังกาแก้ว วัดลังกาเดิม วัดลังกาเวียง และวัดลังกาหลง ส่วนนักปราชญ์ฝ่ายเหนือตีความว่า วัดอีกาแก้ว วัดอีกาเดิม วัดอีกาเวียง และวัดอีกาหลง เพราะในตำนานพระธาตุหริภุญไชยมีเรื่องว่า เมื่อได้ฝังพระบรมธาตุในสมัยพุทธกาลแล้ว ได้ให้พญากา เป็นผู้รักษาพระธาตุ แทนที่จะผูกหุ่นยนต์เหมือนอย่างตำนานทางใต้ ส่วนนักปราชญ์ฝ่ายเป็นกลางว่า ชื่อสี่วัดนั้น เดิมชื่อวัดระกาแก้ว วัดระกาเดิม วัดระกาเวียง และวัดระกาหลง แล้วเมื่อมาเขียนลงตำนานลงกระดาษในสมัยอยุธยาก็ตัดระกาออกไป เหลือแต่วัดแก้ว

วัดเดิม วัดเวียง และวัดหลง เช่น เมื่อพระยาศรีธรรมโศกราช (เจ้าศรีราชา) ให้แต่ง (ซ่อม) วัดพระเดิม แลให้แต่งสระบางแก้ว (สระบางแก้วอาจหมายถึงสระในวัดแก้ว) เจ้าไก่ระกาก็หายไปอยู่ในหม้อต้มยำหมดแล้ว

รู้สึกว่าข้อสันนิษฐานทั้งสามจะอ่อนมาก เมื่อรวมกันแล้วจะแข็งพอที่จะรับได้ก็ยังสงสัย เหตุผลที่ดีที่สุดคือเมืองสะอุเลา กับตั้งมาลิงในจาวจูกัว ลอยละลิ่วอยู่ในอวกาศราวกับเป็นดาวหาง ถ้ามาชนกันได้ (ไม่เห็นเหตุที่จะชนกันไม่ได้) ตำนานของไทยเราก็จะลงตัว และอาณาจักรศรีวิชัยก็จะลอยเด่นออกมาให้เห็นได้อย่างชัดแจ้ง หลักฐานภายนอกไม่ว่าจะอยู่ทิศซ้ายขวา หน้าหลัง ก็จะนำมาประกอบได้ด้วยสะดวกดาย.

ตัวบทเอกสารที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้ แปลจากหนังสือต่อไปนี้

1. DE CASPARI (editor), **PRASASTI INDONESIA**, Vol. 2. Djekarta, Indonesia, 1955.
2. HIRTH, FEDERICK. and ROCKHILL, W.W. (translators), **CHAU-JU-KUA**, Taipei, Taiwan, 1967.
3. TAKAKUSU, J. (translator), **A RECORD OF THE BUDDHIST RELIGION AS PRACHISED IN INDIA AND THE MALAY ARCHIPELAGO.** (A.D. 671-695) Delhi, India, 1949.
4. NILAKHANT SASTRI, **HISTORY OF SRIVIJAYA.** Madras, India, 1949.
5. WAVELL, STEWART. **THE NAGA KING'S DAUGHTER.** George Allen and Unwin Ltd., London, 1964.
6. WHEALEY, PAUL, **THE GOLDEN KHERSONESE : STUDIES IN THE HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE MALAY PENINSULA BEFORE A.D. 1500**, Kuala Lumpur, Malaya, 1961.

อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา

ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี